

Srbskohrvatska vadnica za srednje in njim sorodne šole

ČETRTI LETNIK

Sestavil

DR. MIRKO RUPEL

s sodelovanjem

IVANA LÈSICE

Kot učno knjigo odobrilo ministrstvo prosvete z odlokom S. n. br. 28.200
z dne 24. julija 1935.

V LJUBLJANI 1935

Založila Jugoslovanska knjigarna

Študentska vadbica
51633 -
za srednje in višje strokovne šole

ČETRTI LETNIK

Vse pravice pridržane

DR. MIRKO RUPEL

in

IVANA LEŠČE

Kot novo knjigo obdržimo in izdajamo v obliki št. št. 51633

1958

FZC 302/1958

V LJUBLJANI 1958

VEŽBE

ВЕЖБА ПРВА

Буди свој

Ој, буди свој! Та створен јеси читав,
у груди нџсиш, браће, срце цело:
не клони душом, и да ниси млитав,
пут ведра неба дйжи своје чело!
Па дошли данци невоље и мукџ,
па текџ с чџла крџвџв теби знџј,
тџ скупи памџт, упри здравџ рџке,
и буди свој!

Ој, буди свој! Знај, твоја глава млада
неболике ти златне сџнке будџ;
кџ сивџ сџкџ узвини се нада,
ал' свџт је свџт, и љџди тек су љџди.
Да, збџља гџнџ с љзглавља те мџка,
у сџбичнџ те зџвућ свџта бџј;
ма штџ те, браће, у живџту чџка:
тџ буди свој!

Ој, буди свој! Тај свџт ти нџје пако,
нџ рај ти нџје; рџдџ трном, цџвџтом;
ни дџсно, лџво да се нџси мако,
већ равнџ пџђи, док те нџси, свџтом:
корџчај бџз обзџра крџпко, живџ,
судбџна док нџ рекнџ теби: Стој!
И правџм дрђи правџ, крџвџм крџво,
и буди свој!

Ôј, бѹди свој! Та Бѹжјѹ ти је зает,
 а Бѹг све мрзи што је лаж и вѹрка;
 и нека ти је вѹзда вѹдра пѹмет,
 и срце врѹло, дѹша чѹста, жарка;
 нек рѹвно ѹм и срце твоје вѹжу,
 тек тѹкѹ бѹћеш чѹвек, брѹте мѹј,
 да злѹ и дѹбри ѹди смѹрно кѹжу:
 Да, он је свој!

Ôј, бѹди свој! Ал' брѹт си бѹди брѹни,
 и рѹди зѹ свет, ал' не слушај пљѹска;
 и ѹбуи свет, ал' не надај се плаћи,
 јер хвала ѹдска вода је врх пѹска,
 у твојѹ свѹсти хвала ти је трѹду,
 с поштѹна лица тѹче пѹштен знѹј,
 и нѹси, брѹте, живеѹ залѹду,
 кад јѹси свој.

Ôј, бѹди свој и чѹвек ѹдског зѹѹња,
 па дѹжи чѹло као сѹнце чѹсто,
 јер кѹкавица тѹк се рѹћи клѹња;
 твој јѹзик, срце нек су вѹзда ѹсто.
 За сјѹјним злѹтом кѹ зѹ Богом глѹдѹ
 тек мѹћенѹка рѹпских пѹдлѹ рѹј;
 тѹ глѹдај, да л' и дѹша злѹта врѹдѹ,
 па бѹди свој!

Да, бѹди свој! Па дѹђе л' пѹћи хѹра
 где тѹсућ звѹзда злѹћаних се вѹје,
 кад чѹвек рѹчун си завршит мѹра,
 и тѹ га свршѹј, нек ти жѹо нѹје;
 јер твоје срце шанѹће ти тѹ'о:
 Ôј мирно, брѹјне, сад си рѹчун збрѹј,
 поштѹѹак, чѹвек на зѹмљи си бѹо —
 бѹо си свој!

Граматика

Писмо. — Акценти. (Понављање § 1, § 7.)

Вежбања

1. Постави у азбучни ред именице (придеве, заменице . . .) штива бр. 15.

2. Напиши распоред мисли (диспозицију) горње песме!

VEŽBA DRUGA

Zima na Cètinju

Nòvèmbar i dècèmbar, tò su nàjrùžnijī mèsèci na Cètinju. A gdè su òni lépi? Svàkè zímè imámo jákih mràzèvā i snèga dō pojāsa. Usred zímè, kad je vèdro i nèmā sèvèrnōga vètra, sùnca je vřlo prijatno i tōplo, òno rāstopī pōvršinu snèga, kōjā se pōslè, nōću, smřznè, i za nèkoliko tōplih dánā ùhvatī se tākō jáka kōra po vrhu snèga, da mōgū ljūdi i stōka ici kuda hōcè: nigde snèg pod nōgama ne prōpadā ili, kao što Crnògōrci kážū, nè grezā. Svàkè zímè čujè se da je zàvejao vètar pogdèkojè čeljāde na pútu. Imā dánā kad niko nè mōžè da iznèsè pōštu iz Kòtora na Cètinje. Snèg i glād nāterajū kūrjāke te se pōkatkad iz lōvcènskih planīnā spūstè u Cètinjskō Pōlje.

Pòd golim kámenitīm vrhom Lōvcèna vīdī se lèti šūma od visòkih stogòdišnjih bŭkāvā; zīmi tākō zàvejè snèg, da se ne pōznajè gde su bile: ni vrhovi im se nè vidè nimalo. Ú tīm mèstima i svudā na Lōvcènu gde imā dubòkih járŭgā i rŭpā nālazi se snèga cèlè gōdinè. Svàkè gōdinè dōnosè ga Crnògōrke na Cètinje te pròdājū. S ònè strānè Lōvcèna nōsè ga u Kòtor, i zā svakō brème dobįjajū pōla forintè; a kad su vèlikè vručine, crnògorskō sèlo Žanjevdo, što lèži na Lōvcènu višè Kòtora, imā lèp prihod òtudā. Žène i dèvōjke nāčinè dugŭljastu vèlikŭ grŭdu òd snèga, dōbro je zbįjŭ, òbložè je lisnatīm bŭkovīm grānjem, mètnŭ okò njè ũprte od kōnopca, pa s tòm grŭdòm na lédima òsvanŭ u Kotòru. Čitav sāt i višè trèbā im dok sídŭ. Primōrci im čèsto u šáli rèknŭ: „Lāko je vāma: ví i snèg pròdājete!“ A òni odgōvorè: „Da nè imā nās òzgō, ví bi pōskapali: lèti vas hlādīmo, a zīmi vas grèjèmo. Nāš Lōvcèn višè vrèdī nego vāše mōre!“ Sa Lōvcèna snōsè i dŭva u Kòtor te pròdājū.

Ljubomir Nenadović

Gramatika

Slogovi. — Rečenični znaci. — Velika i mala slova. (Ponavljanje, § 2—4.)

Vežbanja

1. Podeli na slogove: Cetinje, jaukati, video, žestok, pritisnuti, zagušljiv, praznik, sedlo, koplje, borba, sunce, vočka, bratstvo, vojska, pozdravi, najveći, počnem.

2. Postavi zapetu: Mili Bože čuda velikoga! Dunav najveća naša reka utiče u Crno More. Imam knjige zadaćnice pera i pisaljke. Kupi jevtino a dobro! Kupi bićeš zadovoljan! Ao žalosti moj! — Ja sam hteo ali nisam mogao. Sve ovo daću tebi ako padneš i pokloniš mi se. Učinio je iako ne bi smeo. Nismo kupili jer nismo imali para. Mi ćemo ti pomoći da grad osvojiš. Da grad osvojiš mi ćemo ti pomoći. Kazao je što je znao. Šta sam učinio pita me. Pas koji laje ne ujeda. Pisaću kad budem imao vremena.

3. Rastumači upotrebu velikih i malih slova: Crna Gora, Bohinjsko Jezero, Crno More, Božić, Veliki petak, Jugoslavenska akademija, odluka g. Ministra prosvete.

VEŽBA TREĆA

S jēsēni

Prīje pēt dānā bijāše zāporedō pāo dēbeli mrāz, a sādā su već trī dāna što je nāstalo ōnō mūklō, jēsēnskō vrijeme gdje se priroda nijēmo pripravljā da ōd bijnōga živōta prijedē k zāmrlosti. Već trī dāna nēbo je bez živōta. Kao da ōnē zādnjē večeri kad je sūnce pri svōm zāpadu osvetljāvalo tākō mīlo čitav krāj — izgōrje pōsve i žār njēgovih trākā, a izā njih ōstade nā nebu sāmo još mrtvī pēpeo; tākō bez živōta, tākō nijēmo stōjē na ōbzōrju ōnī sīvkasti, hlādnī ōblāci; niti se mīčū, niti mijenjajū bōju.

Pod tākō mrtvim nēbom stōjī u vrtu sāmotno dŕvo. Još je pūno lišća, ali tō lišće svē je pōpareno, iznemōglo, klōnulo, i vīdi se: imā još tolikō snāgē da se sāmo tēško još dŕži na grānčicama. Tākō vīsī, držēci se ūpōrno, da se ne ōtkinē i mrtvo nē svālī nā zemlju, māglōm ōvlaženu.

Tū tjeskōbu upotpūnjujē dōlina što se pružila dālje iza vīta. Od bōgata dāra zēmljina zaōstalo je tāmo dalēko, na sredini pōlja, sāmo još nēkoliko prāznih, sūhīh kūpōvā kukuruzōvinē. Tū slīku obrūbljajū brežūljci, obrāslī gđjēgdje šūmōm, a i tāmo je nēgdje list istō tākō pōparen.

Svě je tō tākō mίrno, tākō nijemo kao da tō i nije djēlo živē stvārалаčkē prίrodē, već djēlo rúkū ūmjetničkίh, izrāđeno kίstom nā mrtvōme plātnu. Pa i īstē bībljavē gūske što se vīdē u sūsjednōm dvōrištu stōjē mίrno na jēdnōj nōzi, uvūkāvši glāve pod krίla. Hlādno je vāni, na prekosūtlan-skίm planinama, sīgūrno nēgdje imā snījega.

Janko Leskovar

Raspored misli

Nebo — drvo — dolina i šuma — mir.

Gramatika

Jednačenje suglasnika po zvučnosti i po načinu tvorbe. — Ispadanje suglasnika. — Istočni i južni izgovor. (Ponavljanje § 8, § 11, § 16.)

Vežbanja

1. Napiši na srpskohrvatskom jeziku ove slovenačke reči: gladka, svatba, glasba, podpredsednik, sredstvo, sorodstvo; izza, oddaljen, petdeset, razširiti, brežični.

2. Rastumači oblike: uskršnji, spašću, raščistiti, iščeznuti, grožđe, bražđenje, razljutiti.

3. Kaži ž. r. od postan, žalostan, grozdan; superlativ od jezgrovit, jevtin; gen. jdn. od otac, čistac, grozđak; nom. mn. od dobitak, gubitak, početak.

4. Kaži jekavske oblike: cvēt, cvēta, cvětovi; snēg, snēžan; světovati, mēsēc, tērati; bēo, lēteo; lēp, lepōta; brēg, brēgovi; crēp, crēpić, grējati, smējati se.

ВЕЖБА ЧЕТВРТА

Херцег-Нѡвї

Прāво вѣли чїка Љуба Нѣнадовић: у ѓвом је чā-робнѡм примѡрскѡм крају свѣ „намештено дївно и чўдесно“, али сāмо кад нѣ дува „шїлок“ (jўжњак) и кад је између Сўторинѣ и Кўмборског Рта вода мίрна; јер иначе, кад се над ѓвїм високїм планинама наднѣсу црњи ѓблаци, а с пўчинѣ дўнѣ вѣтар, ѓнда се ѓвај тихї затон, ѓвѡ „чўдесно мѣсто пўно свāког чāра“, мѡже за час да прѣтвори у пакленї казан.

A tāj se прѣобрат овде пòнекад дѣси ў мало ча-сака, баш кад му се чòвек нàјмање нàда.

Нѣбо је вѣдро као риблѣ око, а у ваздўху владà мртва тишина, ѣле врѣме, какво се сàмо пожелети мòжѣ. Наједаред се на хоризонту пòјави облачић, кòји се свѣ вѣhma црнї и дїжѣ ў висину. Мàло пòмало и окò тòг једног òблака нѣбо прèкрилї. Ўједно стàнѣ севати, нè-беска артилèрија òтпочнѣ свòј ўжаснї кòнцерат, а мòре се узвїтлà и поцрнї.

Али њ тò гнѣвно врѣме њмà свòје òсобитѣ дрàжи. Ко нїје у примòрју живео, тàј нè можѣ знàти штà тò знàчи, у дòброме друштву крај ватрѣ сèдети, док нà-пољу, или бòље нà мòру, хујї вѣтар и бèsнї олуја.

Марко Цар

Граматика

Јотовање. — Прелажење сугласника *к, г, х* у *ч, ж, ш* или *ц, з, с*. — Прелажење *л* у *о*. — Непостојано *а*. (Понављање §§ 9, 12—15).

Вежбања

1. Начини од ових речи облике са јотовањем: јак, блед, жив, крњ, црн (компаратив); — кретати, помагати, утицати, умирати (презент); — носити, мамити, љубити (имперфекат); — претрпети, возити, хвалити (глаголски придев трпни); — кост, обитељ, пећ, чађ (инстр. јдн.).

2. Начини од ових речи облике у којима прелазе *к, г, х* у а) *ч, ж, ш*: вук, друг, дух; испећи, пожећи; б) *ц, з, с*: јунак, бубрег, сиромах; мука, снага, снаха; пећи, жећи.

3. Испореди ове речи са словеначкима: посао, мисао, пепео, во, стоца, криоце (или крилце); тада, сајам, сашити, са сином, изагнати (или изгнати).

4. Напиши: Јесен и пролеће (поређење). — Крај мора (сећање).

VEŽBA PETA

Nástojānje i ūstrajānje

Mnōgī se tūžē nà sreću da je slépa, ali ljūdi su vīšē slépi òd njē. Ko glēdā nà svagdašnjī život, vīdī da srēća stòji uz ònē kòјi se znādū pròmetnuti. Ko rādī i ne sūstajē, tāj će do svòјē

srčće dóci; nè trebā bāš òsobitih vrlínā da se dōtlē dōprē. Najvišē se hōće rāzbora, nástojānja i ùstrajānja, a zā tō nè trebā bīti vĕlikī ūm.

Njūtn, nājveći astrònom, bīo je zāista izvānredan ūm. Kad ga upītaše kāko je mōgao dóci do svōjih čūdnovātih iznālazākā, òdgovori: „Ūvĕk razmīšljajūci.“ A drūgī pūt rĕče: „Kad mi se pōjāvī jĕdna mīsao, još onākō nĕjasna, tāmna i dalĕka, jā pò njōj dúbĕm i svĕ čekām dok se pĕvī tráčak zōrē ne òkrĕnē u pòtpunu svĕtlōst.“

U Dúbròvniku je krāsān spōmenik vĕlikōm dúbrovačkōm dobročinitelju i držāvniku Mīhu Pracatu. Na spōmeniku je ūklesāna mālā gūšterica, a ěvo što znāči: Pracat je bīo spočĕtka pūkī sirōmah, ali nije zātō mīslīo da mōrā ūvĕk tākav òstati. Pōčeo je s mālīm ráditi i trgòvati i u krátko vrĕme dōšao je do vĕlikōga. Trgūjūci tākō s Cārigrādom i s Īstokom, zāteče ga nĕpogoda: mōre prōždrē odjĕdnōm cĕlō njĕgovo imānje, i òn òstade sirōmah kao i prĕ. No vōlja zā rādom jōš ga nije òstavila. Pōčeo je òpĕt ĭznova, srĕća mu se nāsmejāla, i òn je u krátko vrĕme stĕkao silnu imovinu. U òbilju bīo je već i zabòravio pĕvū nĕsreću, kad najedānpūt mōre òpĕt uzāvrela i òpĕt prōgutā njĕgov brōd i trgòvinu, a njĕga žīva sirōmaha òstavī na žalū. Őčājan stājao je jĕdnog dāna ūza zīd nā sūncu nè znajūci što da pōčnē. Razmīšljao i premīšljao. I bīlo mu je da svīsnē od tūgē. Međūtim òpazī mālū gūštericu gde se ūza zīd pĕnjĕ, i svākī pūt, kad je bāš pri vrhu, pādne. Īstom trīdesĕtī pūt ūspe gūšterici uzāci. „Ěvo,“ ūskliknē Pracat, „gūšterica je pamĕtnijā od mĕne; zāšto da ne pòkušām i jā još jedānpūt!“ Tō i ūčinī. Sādā mu se trūd isplātio. Őn stĕče òpĕt golĕmo bōgatstvo, kākvo se mālo kādā vīdelo, a tĕško je prebròjiti svĕ što je na sāmrti òstavio svōme grādu, siròtinji i zāvodima.

Marin Bego

Gramatika

Glagolske vrste (§ 38). — Upotreba infinitiva (§ 54).

Vežbanja

1. Isporedi ove glagole sa slovenačkima i kaži u koju vrstu i u koji razdeo idu: cvasti, nađem, dupsti, strići, dići ili dignuti, kleti, stisnuti, hteti, bojati se, tištati, šaptati, jahati, pijančovati.
2. Odredi vrstu i razdeo glagolima u gornjem štivu!

3. Mesto infinitiva postavi prezent sa *da*: Možeš otvoriti prozor. Hoću piti. Ne mogu ništa učiniti. Ne zna besediti, a ne ume ćutati. Želeli smo doći. Moram odmah ići. Ne moraš danas platiti. Nemoj sve potrošiti. Sutra ćemo vam kazati. Gotov beše u grad uskočiti. Ljudi nisu navikli čitati svaki dan. Držim za svoju dužnost opominjati te.

4. Napiši: Pracet pripoveda o svojoj nesreći i sreći.

ВЕЖБА ШЕСТА

Мрâви

Радини, марљиви, окрѣтни журѣ се, брзају за пословом. Сусретају се по стазицама, стању малко као да се питају где имаде посла, поздраве се па крећу даље журно и хитно. Никад не мирују и никакова их запрека не сѹставља. Све надвладају. Сићушни вѹку грдну мрвицу крућа, иструхнуле кѹкце, остатке хранѣ, све некаквом стрпљивошћу, ѹверени да морају доћи до циља. И ја, кад их глѣдам тако стрпљиве, радине, јуначке, братски слѣжне, сѣтим се деце свѣга народа, сѣтим се свих њихових зала, порока и мана, њихове борбе ђ коѣст, њихових ината, крвавих свађа па их видѣм где долазе к мени да им нешто ѹпишем у споменицу животне књигѣ.

И ја не знам уписати ѹ ту књигу него две рѣчи: Бѹдите мрâви!

Рикард Каѣалинић

Граматика

Презент (§ 39).

Вежбања

1. Начини 1 л. јдн. и 3 л. мн.: прести, ићи, наћи, донети, довести, црпсти, гребсти, плѣти, усуги, дупсти, тући, стрићи, дићи, нићи, почети, жѣти, жѣти, надути се, млети, ждрети, трти, стати, смети, умети, држати, врети, трчати, врштити, звиждати, сјати, ткати, глодати, кретати, помагати, утицати, рзати, умирати, дрхтати, рвати се, гнати, звати, штовати, лајати, довикивати, дати, јести.

2. Реци у множини: Опека се пече у ватри. Он виче без потребе. Коприва жеже. Што сме поп, не сме ђак. Коњ зобље, а во оре. Он све разуме. Крушка зри. Вода ври. Може да успе. Тихо шума шапће. Ђак путује.

3. Речи у заградама реци у облику који треба (презент): Домаћица (насути) опет пуну зделу. Домаћице (пећи) хлеб. Немој ме, мајко, клети да ме људи не (клети). Ватра ватру не (жећи). Жито (врћи) на гумну. Може да се (спасти). Пси се (клати). Сви (писати). Оне се (шетати). Руже (цвасти). Они се (сусрести). Како брзо (трчати)! Деца (викати). Дани (тећи). Ко га не (воleti)! Јунаци се не (бојати). Кости се (метати) на крај тањира. И ја (моћи) тако. (Моћи) да идеш. Они не (моћи).

4. Начини упитне реченице: Ми смо марљиви. Ова књига је добра. Ово није тачно. Спремни сте.

5. Начини одричне реченице: Брдо је високо. Хоћу да чујем. Они хоће све.

6. Напиши: Крај мравињака (опис).

ВЕЖБА СЕДМА

Лисица и курјак

Лисица упадне у један бунар. Прође туђа случајно курјак, чује глас и вику из бунара, погледа унутра и види лисицу где се дави. Кад га лисица виде, стаде га молити и заклињати: „Похитај што брже можеш, донеси уже и извучи ме!“ Курјак јој обећа да ће јој то одмах учинити, само је запита како је ту упала, кад је она тако хитра и лукава зверка и не да се лако преварити. „Уже, уже!“ викну она. „Помози! Видиш да мени није до дангубе и разговора. Извади ме прво па ме онда питај што год хоћеш!“

По Досићеју Обрадовићу

Императив (§ 40).

Граматика

Вежбања

Реци императиве: купити, куповати, разумети, слушати, плести, држати, плакати, даривати, рећи, помоћи, викати, бојати се, налити, звати, клети.

VEŽBA OSMA

Isus u hrámu

Ròditelji Isusovi iđahu svákē gòdinē u Jerusálím o prázniku Pàshē. I kad mu bì dvánaest gòdinā, dódoše òni u Jerusálím po obiçáju práznika; i kad dāne provèdoše i òni se vrátiše, òsta déte Isus u Jerusálímu, i nè znade Jòsip i māti njègova, nego mīslēci da je s drúštvom, otídoše dān hòda i stādoše ga trážití po rodbíni i po znāncima. I ne nášāvši ga, vrátiše se u Jerusálím da ga trážē; i posle trí dāna nádoše ga ù crkvi gde sēdī među učiteljima, i slūšā ih, i pītā ih; i svī kòjī ga slūšāhu dīvljāhu se njègovu rāzūmu i òdgovorima. I vīdēvši ga, zāçudiše se, i māti njègova rēçe mu: „Sīne, štā učinī nāma tākō? Ěvo òtac tvój i jā sa strāhom trážāsmo te.“ I rēçe im: „Zāšto ste me trážili? Zar nè znāte, da mēni trēbā u ònom bití što je òca mòjega?“ I òni ne razūmeše rēçi što im rēçe. I síde s njīma i dóde u Nazàret i bējāše im pòslūšan, i māti njègova çúvāše svē rēçi òvē ù srcu svòjemu.

Gramatika

Aorist i imperfekt: oblici (§§ 41, 42), značenje i upotreba (§§ 56, 57).

Vežbanja

1. Naçini aorist: zaboraviti, povući, çuti, dignuti, dići, stignuti, stići, iščeknuti, poginuti, skinuti, krenuti, stisnuti, smeti, znati, dati, hteti, doći.

2. Reci u aoristu: Jutros sam pomuzla ovce, pomela kuću, ispekla hleb, donela vode, nešto sam oplela, a ti? Nisi pomuzla, nisi pomela kuću, nisi ispekla hleb, nisi donela vode; ništa nisi uradila.

3. Naçini imperfekt: tresti, krasti, peći, piti, trpeti, živeti, grmeti, mutiti, nositi, voziti, slaviti, misliti, gledati, držati, brati.

4. Reci mesto perfekta aorist ili imperfekt: Postolar neki je krpio i šio cipele od zore do mraka i veselo pevao. U znoju lica svoga othranjivao je svoju brojnu porodicu. S malim je bio zadovoljan. Pokraj njega stanovao je bogataš, koji je danju i noću mislio na svoj novac. Raçunao je po cele noći. Ujutru je hteo da spava, ali pevanje mu je smetalo. — Jednom je pozvao bokca i dao mu lepu svotu novaca. Bogac je uzeo novac i veseo se vratio kući. Zakopao ga je, jer se bojao da će mu ga ko ukrasti. Ali s novcem je zakopao i svoje veselje. Noću nije mogao spavati: bojao se za novac. Napokon mu dosadio takav

život, iskopao je novac i odneo ga bogatašu govoreći: „Pre sam jeo koru suha hleba i pio sam hladnu vodu, a ni za kakvu brigu nisam znao; bio sam veseo, i ti si čuo kako sam pevao. Sada mi je sve to oteo nesrećni novac. Zato ti ga vraćam.“

5. Rastumači značenje aorista: Mladići, učite marljivo, inače propadoste! Daj mi jesti, umreh od gladi!

ВЕЖБА ДЕВЕТА

Врач

Био, кажу, један врач, који је одлучио да нађе крадљивца у друштву. Скљупивши сву дружину у собу, угаси свећу, покрије црна петла решетом и заповеди свима редом да приступају и петла да погладе по хрпту уздижући полако решето. „Ја већ знам“, рече врач, „да ће петао, како га се само крадљивац дотакне, ња гласа кукурекнути.“

Сви су редом приступали и сви гледили петла, а петлу није ни накрај памети било да кукурекне.

„Ту“, рече врач, „нешто није у реду; амо свећу и покажите руке — сви редом!“

Гледа он и доиста: у свих је једна рука била чађава (јер је врач црнога петла намазао чађу), само у једнога биле су обе руке чисте.

„Ево вам га, ево крадљивца!“ викне врач зграбивши белорукџа за врат.

Грамматика

Глаголски прилог садашњи и прошли (§ 43).

Вежбања

1. Начини глаголски прилог садашњи односно прошли: трести, писати, носити, вући, стрићи, врћи, певати, путовати; угледати, рећи, моћи, потрести, наћи, доћи, помислити, викнути, почети.

2. Уместо косо штампаних облика речи глаголски прилог садашњи: *Гледа* и не види. Она је ишла и *плакала*. Ишао је улицом и *није гледао* ни лево ни десно. Он је тако седео и *говорио* сам са собом. Страдао је, јер није *слушао* савете старијих. Ако тако *радише*, ви себе упропаштајете. Кад се *улази* у доњи град, с леве стране стоји славна кула.

3. Уместо косо штампаних облика речи глаголски прилог прошли: Кад то *чује*, силно се расрди. Легне у хлад и *покрије* се по лицу марамом. Кад *је дошла* кући, она се преобуче. Пошто *су појели* оно што је који имао у бисагама, огладне. Премда му нисам никад ништа на жао *учинио*, доста сам препатио од њега.

VEŽBA DESETA

Čar Dúšan u Dùbrövníku

Dùbrovčāni su pošlali čāru u súsret „Béli Bröd“, na kòme se sa čāricòm Jèlenòm, sīnom Ūrošem i znātnòm prātnjòm dòvezao iz Čāvtata u Dùbrövník. Mòžē se mīsliti kòliko je svēčan bio dòček čāra priјatelja! Od pristaništa do úlaska ū grād pút je bio zāstrt skupòcenīm pròstirkama i zāsūt cvēćem i zelēnilom. Dúšan, dòčekān i praćen knēzom i svòm vlastèlòm dùbrovačkòm, svēčano ūdē ū grād. Pred glāvnīm vrátima grādkīm upítaše ga njēgovi mřkī rātníci, zar nēće pòvaditi máča i tākò úci među zidine grāda. Tò bi bio znāk da úlazī kao osvājāč, kao gospòdār. Vòjvode su sāmo tākve svēčanē úlaske čāreve glēdale pò Južnoj Maćedòniji, po Epíru i Tesāliji, po Albāniji i dāljē jūžno i istočno, i svúčā gde je njēgova mòć potrésla čārstvo bizantijskò. Ali ih čār òštrīm pòglèdom úkorī i pròduži pút.

Pòšto je Knēžev Dvòr òndā bio mālen, Dùbrövník je sjājnòm gòstu sprémio bio stān vān grāda, u prēdgrađu Pílama i na krāsnoj ūzvišici, òdaklē je dīvan pòglēd mòru. Ódatlē je čār silazio ū grād, činio je pòhode i izlēte i vòdio prēgovòre.

Andra Gavrilović

Gramatika

Glagolski pridev trpni (§ 44).

Vežbanja

Reci trpni pridev od ovih glagola: reći, prokleti, žeći, zvati, darovati, misliti, voziti, nositi, voditi, mutiti, namestiti, započeti, dignuti, šiti, sakriti, popiti, trpeti.

ВЕЖБА ЈЕДАНАЕСТА

Два путника и сѐкира

Двојица путоваху у друштву. Један од њих нађе сѐкиру и почне се хвалити говорећи: „Нашао сам сѐкиру.“ Нато му други рече: „Слушај, браће, кад заједно путујемо, трѐбао би да кажеш: нашли смо, а не нашао сам.“ Али овај неће ни да чује за то.

Такò су они путовали даље, кад иза њих неки људи на коњима повикаше; „Сѐкиру!“

„Шта ћемо сад?“ рече овај, „настрадаћемо! Они ће рећи да смо им ми украли сѐкиру.“

„Што ти сад мене у то мешаш? Шта ћемо сад и настрадаћемо? Реци: шта ћу сад и настрадаћу, кад мало прѐ ниси хтеò да кажеш: нашли смо, него: нашао сам.“

По Досићеју Обрадовићу

Граматика

Глаголски придев прошли (§ 44). — Перфект (§ 45).

Вежбања

1. Реци глаголски придев прошли: мислити, видети, зобати, донети, вући, клети, побећи, жећи, дићи, дигнути, гристи, бости, мрети, пити, хтети, красти, цвасти, пасти, срести, сести, јести, расти, моћи, ићи, поћи, заћи, наћи, наићи, ускрснути, протегнути.

2. Реци у перфекту: Душан се смеје, а сестра се љути. Како се влада Марко? Ко се не боји? Нико не плаче.

3. Реци у перфекту: Дан је студен, али ведар и тих. Смрзнута шума сја као посута бисером и драгим камењем; пољане и друмови леже покривени светлוצавим снегом; сељачке кућице сурих зидова и сламнатих белих кровова блистају на сунцу. Овенчане су редовима ледених свећа што висе о стрехама ломећи светло у све дугине боје. Из димњака сукљају увис ступови дима; једни још црни као чај, други бели као сребро, а трећи већ сви модрикасти и прозирни, да се за њима види далека стрмина низ коју се склижу сеоска деца на малим саоницама. Путови су пусти, али ти оне кућице говоре да је данас свака од њих као топла кошница у којој ври и шуми.

4. Напиши: Село уочи Божића.

ВЕЖБА ДВАНАЕСТА

Свѣтї Сава и ђаци

Свѣтї Сава је био и учитељ. Једнѡм ђаку, једанпут, нѣстанѣ заструг мѣда. Да би пронашао крадљивца, свѣтї Сава узвикнѣ гласно својим ђацима: „Ко је украо мѣд, паише му данас пчѣла на капу.“ Кад су ђаци после изашли на ручак, онај што је украо био мѣд непрестано се пазїо да му пчѣла нѣ паднѣ на капу и тако је у крађи ухваћен.

Народна приповѣшка

Граматика

Плусквамперфект (§ 45).

Вежбања

Глаголе у заградама реци у плусквамперфекту: Милош се не хтедне предати, премда му Турци матер (заробити). Стиже бан у Приморје, али пре (доћи) Вук. Сретоше ђавола који (претворити се) у калуђера. Виде да их је лисица преварила, па онда за њом у потеру, али она већ далеко (умаћи). Казао ми је како (доћи) до новаца. Ми већ (накуповати) што нам треба кад се појавише лепше ствари. Премда озбиљно (разболети се), морао сам радити.

VEŽBA TRINAESTA

Svedočanstvo o Véljku

Kněz Miloš će jědnŏm rěci za Hájduk-Véljka ōvŏ:

„Bŏg da ga prŏstї, čŭdan čŏvek bĕjāše. Kad je mїr, kad nĕmā bŏja s Tŭrcima, ōndā da ga zātvorїš u gvŏzdenї kāvez, ōn će ōpĕt nāci kāko će pogrĕšiti, kāko će ućiniti što ne vāljā; a kad je krājina (rāt), gde je nājvečā opāsnošt nĕ trebā mu zapovĕdati, nego neka stārїjї sāmo rĕknĕ: „Véljko, sїne, sad jā glĕdām u tĕbe“, pa slŏbodno neka spāvā nā oba ūha. Véljko će sābrati drŭžinu, izābraće svĕ bŏljĕ ōd boljїh, nāpašće nā Tŭrke, rāzbiti ih, oplĕniti ih, i nїkad mnŏgo drugŏvā nĕće izgŭbiti. Čŭdan čŏvek bĕjāše, Bŏg da ga prŏstї.“

Milan Đ. Milićević

Gramatika

Futur (§ 46). — Upotreba futura (§ 59).

Vežbanja

1. Reci futur od ovih glagola: gledati, nositi, pobeognuti, pobeći, plesti, dovesti, reći, obući.

2. Prevedi: Kad ih car sagleda, reče svima koji su se onde desili: „Šta ćemo sad?“ Onda će anđeo reći: „Znate li šta?“ ... — Gde mu je brat? Biće poginuo. — Ako si često onuda prolazila, bićeš opazila onaj suhi hrast.

VEŽBA ČETRNAESTA

Slêpī i hrômī

Jèdan imúćan čòvek zàsādī vinogrād, ògrādī ga plòtom, i pòlazēci kùći u sèbi pòmislī: „Kòga da pòstavīm da čùvā vino-
grād? Nājboljē je da na vrāta pòstavīm jèdnoga slépca i jèdnoga
hròmōga, pa ako ko bŭdē htēo da pokrādē vinogrād, slépac će
čŭti, a hròmī će vīdēti; a ako kòji òd njih dvòjicē bŭdē htēo
krāsti, slépac nè vidī i pāšće ũ jamu, a hròmī nēmā nògŭ, pa
nēće mòci da òdē ũ lozu.“

Ōn tākō i učinī: pòstavī na vrāta jèdnoga slépca i jèdnoga
hròmōga, i òtidē kùći.

Ōvā dvòjica čŭvāhu vinogrād, pa će pòslē nèkòg vrēmēna
rēci slépac hròmōme: „Ō brāte, kāko prijatan mīrīs dòlazī iz
vinogrāda!“ Hròmī mu odgòvorī: „Prijatno mirišē gròžde, ali je
još slādē zā jelo. Sāmo, nāš gospòdār je vřlo múdar, te je pò-
stavio da mu čŭvāmo gròžde mī, tī slép a jā hròm, pa nè mo-
žēmo dóci dò togā dòbra i naslāditi se.“ Tādā slépac rēčē: „Štò
mī rānijē nīsi kázao da bismo se naslādili? Iāko sam slépac, jā
sam snāžan, i mògu da te ponēsēm. Nego, ũzmi kòtaricu, pòpni
se na mòja ramēna da te nòsim. Tī pokāzŭj pŭt! Sāmo neka
gospòdār ne sàznā šta smo učinili. Ako tēbe ũpitā, tī rēci: „Gò-
spodāru, tī znāš da sam hròm.“ A ako mēne ũpitā, rēci ću mu:
„Gòspodāru, slép sam!“ I tākō ćemo nadmúdrīti nāšega gospodāra.“

I hròmī ũzjašē na slépca pa ũđŭ u vinogrād gospodārev.

Kad je posle krātkòga vrēmēna dòšao gospòdār, òn vīde
da je vinogrād pòkraden, te zāpovedī da mu dovèdŭ slépca, pa
mu rēče: „Jā te pòstavih da čŭvāš vinogrād, a tī me pòkrāde!“

Slépac mu ödgovori: „Göspodāru, ne ljúti se! Tí znāš da sam jā slép, pa i kad bih htëo krāsti, nè vidim. Nego je krāo hrömi, i jā ništa nè znām ö tomë.“

Sādā gospödār zāpovedi da se dovèdë hrömi, i rëçe mu: „Svë što si učinio, priznao mi slépac, i ön mi rëçe da si tí zā sve krív.“ Hrömi tādā rëçe slépcu: „Da me tí nísi nõsio, jā nè bih tāmó sām mögao íci, jer sam hröm.“ A slépac rëçe njëmu: „Da tí mëni nísi pút pokazívao, nè bih jā tāmó mögao íci ni tó učiniti.“

Tādā gospödār zāpovedi da pösädë hrömöga na slépca, i zāpovedi da ih ízbijü nëmilostivo.

Iz „Varlaama i Joasafa“

GRAMATIKA

Futur egzaktni (§ 46). — Upotreba (§ 60).

Vežbanja

1. Spreži u futuru egzaktnom: nositi, misliti, peći.
2. Infinitiv u zagradaama zameni futurom odnosno futurom egzaktnim: Čim (imati) novaca, (kupiti) knjigu. Prijatelju, kad (doći), ja tebi (kazati). Ako ne (paziti), vi ništa (naučiti). Ako (raditi), (imati). Što (naći), nećemo sakriti. Čim (pročitati) knjigu, (dati) je tebi. Kad (doći) kući, (presvući) se.
3. Koji se futur egzaktni (u 2 tački) može zameniti prezentom?

ВЕЖБА ПЕТНАЕСТА

Зар хòћеш тì сām свè да пòједëш?

Нèкаква Цйганка рèкла: „Да имāмо мāsла, кāко нëмамо брāшна, па бисмо посудили у сèлу тèпсију те бисмо начинили пìту.“ Öндā јèдно Цйганче рèкнë: „Јā бих öднео ў пeћ да се испèчë.“ А дрўгö, мичући рýком као да штò нāгло испред сèбе ўзимā и трпа у ўста, дòда: „А jā бих је овāкö јëо.“ Нāтö Цйганин рāзмахнë шāком те дèте по глāви гòворëћи: „Пòлако! Штā си навāлио? Зар хòћеш тì сām свè да пòједëш?“

Грамматика

Потенцијал (§ 47).

Вежбања

1. Реци потенцијал и сложени потенцијал, а онда их измењай: учити, штети, купити.

2. Имати новаца — купити књигу. Кад бих имао (или: да имам) новаца, купио бих књигу. Тако начини реченице од ових речи: Знати — рећи. Ми знати — доћи. Бити здрав — одмах поћи с вама. Зарана не чути — ово се заиста догодити.

VEŽBA ŠESNAESTA

Náš učitelj

Nije prošlo ni mesec dánā, i mī smo zavòleli gospòdina. Nísam primećívao káko, ali mī smo se tákò naučili na njèga da smo ùvèk o njèmu govòrili.

Níkad nas nè bi grđio. Pa ípāk, kad bi kòjī òd nās bío nēmíran, i òn zbòg togā prèstao da govòri, a ònā òkrùglā crná stákla zasvètlè na ònū strānu, nastao bi tájac kao ù crkvi. I pòslè mī bismo sámi údarali ònoga. A kad bi se òsmèh prèlio preko njègova líca, násmejāli bismo se zádovòljno, i odlánulo bi nam. Òn bi tādā rāzvúkao úsne, nëprimetno bi se zàtrèsao i òndā bi se okrénuo i, kao da se stídí, skínuo bi pažljivo nāočāri i brísao vèlikim plāvím rúpcem stáklo i krājeve od òčijū. Tò su nam bìli časovi nájvećeg užívānja kad bismo se od drágosti vèselo okréтали jèdno drùgòm: „Vídí cīču, vídí nášeg cīču!“ Ò tomè bismo posle škòlè govòrili, zástajkujúći i nè mislèći na ùgrejānu mírísnu čòrbu, smèjúći se i mlàtajúći rúkama, a ò tomè bismo ròditeljima dosaðívali za rúčkom.

I cīča je dívno znāo da pričā. Úopće, òn je svè pričao; nāma se bār svè čemu nas je gòđ účio činilo kao pripòvètka. Òn je govòrio òbične stvāri kao što se nālazè i ù škòlskím knjígama, ali u njègovím ústima òne su ožívljāvāle, pòstajale tòplijè, primāmljivijè, prísniijè, i nísu se zaborávljāle. Sādā, kad zámislím sebe ù drugòj, zèlenòj skāmiji, izrèzuckānòj i ispísānòj imènima mòjih prèthodníkā, pa òndā njègovo nepòmíchnò pòpřsje iza kàtedrè, ònū dùgū mírnu brādu i dùbokò, polùglasnò gřlo, já sādā razúmèm da je tò bila sāmo vèlikā ljúbav kòjā je njègove rèči zasladívala i obavíjala u mekòtu svilenè māramè. Òn bi pòčeo: „Dèco mòja!“ — a cèlā bi se škòla, kao klāsje, nèčújno okrénuła. Tādā bi se svāk namèštao tákò da sèdnè što udòbnijè, pā

da se, skřstivši rúke ili polòživši ih předā se na skāmiju, nè mōrā mīcati dok gōd ne zazvōnī. I ōn bi pričao o Ľsusu, i ū nama bi se ōsmehnulo: mī bismo vīdēli Ľsusa kākō koráčā pústim libanskīm putānjama. Ili bi govōrio ō Dunavu — i před nama, pred dēcōm ravnicē, šānčēvā i bārā sa šāšom, počēla bi bŭjati, širiti se i pláveti se ōnā tánkā, kīšnā vōda kōjā u prōleće prōtičē před našim kàpijama. Ili bi ūzeo krēdu i zaokružávao ōnē svōje kao štāmpānē lēpē brōjeve, i mī bismo, onākō nepōmični i némih ūsānā, hvātali tē Ľstē brōjeve, skákali pō njima, réđali ih i nādmetāli se da unāpřed pōgodīmo kākav će i kākav brōj mōrā sād čiča da pōtpišē. Sēčām se, bilo je trenútākā da nas njēgovo pričānje tākō zārōbī i privúčē da nam se činī da mi i nīsmo ū škōli, zabōravīmo svē, sāmo pāzīmo ū dvē svētlē tākē njēgovih nāočārā.

Kad bi zvōno nēstašno i pīštavo zazvōnilo, čiča bi dīgnuo glāvu, zāstao i začútao. Líce bi mu se pōlako skŭpilo u ōbičnú strōgōst, a mī bismo izlazili zāžārenih ūšijŭ i tek bismo ná ulici stāli vīkati.

Veljko Petrović

Gramatika

Upotreba potencijala (§ 61).

Vežbanja

1. Rastumači upotrebu potencijala u gornjem štivu!
2. Napiši: Iz moga detinjstva (sećanje).

latinskom

VEŽBA SEDAMNAESTA

Úskrs

Nā sve strāne, kud gōd se ōkrečēte, vīdīte žŭrbu i pŕipremu za sŭtrašnjī vĕlikī pŕāznik. Pōnegde vĕc svē sprĕmno, sāmo još kākva žēna pōvĕzāna šāmijōm brīšē prōzore; nĕgde stvāri ĩznĕte u dvōrište, a sōba još onōmad ōkrečena, pa sad pĕrŭ pātos; ōvde ōpĕt iz kučē čŭjĕte kākō lŭpā tŭčak u mĕtālnōj stŭpici: tō se tŭcā šĕčer ili ōrasi; ōnde ōpĕt ōsetīte mīrīs pŕženē káfē; preko pŭta ū drugōj kŭci vīdīte kākō se vrāta ōtvorē i izāđē dĕčko s tĕpsijōm koláčā, a zā njim se pōmoli domáčica sa zāsŭkānim rukāvima i govōri: „Neka ne pŕegōrī kao ōnē pŕvĕ!“ Ū nekōm dvōrištu ōpĕt vīdīte kākō se iskupila dĕca, pa glĕdajŭ

käko se dërë jägnje. Svùdä se öseçä mïrïs värzila i çïsto glëdäte käko se dëca ökupila okò majkë, pa glëdajü käko òna šärä jája çezäpom i veç se zä svakò pogáđajü çijë ée kòjë bìti.

Nä ulici je tek právi métëž. Nä sve sträne blëjë jägänjci. Okò svakög städa ökupljeno po dvädeset-trïdeset kùpächä. Tü se viçë, çënjkäh, hälälï, tëslimï. Kud se ökrënëte, srëtnëte nëkòga što nòsi jägnje na léđima ili u nárüçju, nëkï burënce s vínóm, nëkï pünü kórpu stvári. Šëgrti prònosë nõve cipele i odélo. Trgovine püne: jëdni ulazë, drügï izlazë, a sväkï nòsi pod päzuhóm kákvu prinovljenu stvár zavijënu u härtiju i žürï küçi da próbä käko ée mu stäjati.

I pöçnë se spúštati vëçe. Ljüdi se žürë küçi, žägor dnëvni se stišävä. Kröz sumräk se vïdi još käko izmiçü zadöcneli seljáci. Jëdni tërajü zaöstale övce, s kòjïma jägnjad döteraše, a pònekï öpët na kònju pròkasä nõsëçi püne bisage stvári; hitä rädosno küçi. Çüjë se bät kònjskih kòpitä i tüzno blëjänje ováčä.

Prözori na stánovima ösvëtljeni. Pròmiçü sënke: çäs mälä dëtinjä prílika, çäs vëlikä ljüdsikä, çäs sämo rúka, çäs pò dvë, trí dëçjë glävice.

*

Ü zoru zabrújaše zvüci crkvënih zvonäh i objäviše vërnïma vaskrësënje Hristovo.

Sünce je izgrejalo i çïsto zlätï prírodu i uveličäväh öpštü rädöst. Nä ulici veç nästala grája, trëkäränje i üsklici dëçji i rädosni pözdrävi srëçnih ljüdi.

Hristos väskrse!

Radoje Domanoviç

Gramatika

Promena imenica. (Ponavljanje §§ 18—22, 64.)

Vežbanja

1. Reçi u zagradama reci u padežu koji treba (jdn., a gde je moguće i mn.): Kupamo se u (reka). Sta si kazao (seka)? Oj (draga sestrica)! Znete li mnogo (pesma i pripovetka)? Čuvajte uspomenu (svoja majka)! Od (noga) do glave.

Oduševljavamo se (prošlost, instr.). Uspeo je (naša pomoć, instr.). Ljubimo se (bratska ljubav, instr.)! Öprostio se sa (matï i kçi).

O (drug), kako je? O (Marko Kraljeviç)! Molim (gospodin pisar)! O (dobri vitez)! Ima li mnogo (trgovac) u ovom gradu? Koliko je (sat)? Nisam ga video pet (mesec).

Konj bez (sedlo). Video je devet (carstvo). To je još iz (ono doba).

2. Reci u množini: Vojvoda je tako naredio. Voj je domaća životinja. Golub leće nad krovom. Ovaj gospodin je Čeh. To sam naučio od onoga žeteoca. Taj zadatak nije lak. Građanin kupuje od seljanina. Onoga čoveka poznajem. Dao sam tyome bratu. Došao je iz seoca. Konj striže uhom. Tele je nejako. Šta si kazao momčetu? Drvo služi za građu. Drvo cveta.

3. Napiši: Uskrs.

ВЕЖБА ОСАМНАЕСТА

Хѡѡа и пѡп

Хѡѡа и пѡп вѣчерали заједно чѡрбѣ. Поврх чѡрбѣ плѡвила мѡст. Хѡѡа, да би свѣ мѡст сѡвио прѣда се, рѣћи ће пѡпу: „Ево видѣиш, драги мѡј пѡпе! Нѡша је вѣра овѡко: свѣ кѡ пѡ танкој длѡци.“ Па пѡчѣ, покѡзујући тѡбоже ѡжицѡм, к сѣби мѡст привѣјати. Кад тѡ пѡп виде, рѣћи ће му: „Ê вѡла, у нас није тѡко, него је у нас свѣ овѡко: уzbурљано и иzmешано.“ Па свѡјѡм ѡжицѡм мѡст и чѡрбу иzmеша.

Народна

Граматика

Предлози. (Понављање § 50.)

Вежбања

Речи у заградама реци у падежу који треба: Код (кућа) је најбоље. То је било после (рат). Устао је пре (зора). Вода све опере осим (прљав језик). Пуче пушка ниже (Београд). Седео је поред (ватра). Било је уочи (недеља). Трчимо уз (обала). Кућа је између (брдо). Међу (светло и тмина). Стану се бунити против (он). Јуначки се борио против (Турчин). Ко с врагом тикве сади, о (глава) му се разбијају. Не живи човек о (сам хлеб). Иде по (планина). Било је по (вечера). Цар је оправдио слуге по (Марко). Зло по (он). Трчи, мајко, у (кула бела)! Јеси ли био у (град)? Он заноћи у (један пустињак). Он је прошао мимо (школа).

VEŽBA DEVETNAESTA

Mécio grôžde s glávôm

„Ëvo, ljûdi, òstareh,“ reći ce jèdan šaljivac na sèlu, „a nè videh gde òvek gnjèçi grôžde s glávôm, a ni nájmanje mu se pámèt ne òmètáše; no dok sam ga glèdao, zdrávo se sà mnôm i vèselo razgòvārāše kao i ònī što nógama gnjèçè, i dāo mi je grôžda te sam se sīt nāzobao.“ Svī mu se nāokolo vātrē pòçèše smèjati i podrugívati gòvorèçi u šáli: „Dòsad si sličnije lāgao, a òvā je lāž pòdebela. Gdè će òvek glávôm grôžde méçiti, jèsi li pri sèbi?“ Jèdan se od društva sèti (kòjī je, mōžda, znāo tú gátalicu) pak ce reći: „Tò se znā da nije bez glávè gnjèçio, ali nije glávôm, no nógama u bādnu gāzio.“

Vuk Vrčević

Gramatika

Upotreba instrumentala (§ 62).

Vežbanja

1. Reći u zagrada~~m~~a reci u instr. s predlogom s(a) ili, gde treba, bez njega: (Glava) rije, (rep) žile guli. [Igla.] Leti (belo perje) vije, zimi (junaci) vince pije. [Tikva.] Danju ga nigde ne vidim, a noću peva glasovito i (koplje) bude ponosito. [Komarac.] (Oči) prosi, (usta) ne pita. Karađorđe dođe (vojska) iz cele Šumadije. Putujem (brat). Vatra se (slama) ne gasi. Ko (đavo) tikve sadi, o glavu mu se lupaju. Mahnu (sabljā), otseče mu glavu. Rastane se (konjic).

2. Rastumaçi upotrebu instrumentala: Upravlja kao hajduk kućom. Ne može više da vlada mačem. Karađorđe je zavladao Srbijom. Ni luk jeo, ni lukom vonjao. Zakleh se Bogom velikim. Lepšom ću te oženiti ljubom. Vrba groždem ne rodi. Ne šali se mudrim rećima! Dunavom plovi lađa lagana. On se zorom okupao. Nedeljom se odmaramo. Ljubi Gospoda svim srcem svojim! Konjic mu njiskom odgovara. Sirotinja zbori šapatom. Učini ga družba starestinom. Ko se ovcom učini, kurjaci ga pojedu. Tuđu majku majkom zoveš. Starestina nije svagda godinama najstariji u kući. Ja sam zadovoljan onim što imam. Velik telom, malen delom.

ВЕЖБА ДВАДЕСЕТА

Мòја кӯна, мòја слобòда

Лисица чàстила јèжа па га ўвечè ўстављала на кòнак, но òн никако није хтèо òстати гòворèћи да је рãд ићи свòјој кӯни. Кад се òпростì с лисицом и пòђè свòјој кӯни, òнда лисица пристанè зà њим пòиздалèка да вèдì каква је тã њèгова кӯна за кòјом òн толико чèзнè и нèће да òстанè код њè ў лепòј пèћини на кòнаку. Дòшавши јèж до јèднè клãдè, увучè се пòда њу у бӯково лишће па се прòтèгнè кòлико је дўг и рèкнè: „Мòја кӯна, мòја слобòда.“

Народна

Граматика

Употреба падежа (осим инструментала) § 63.

Вежбања

1. Растумачи употребу падежа: Кад је масла, није брашна. Биће вина и дувана. Треба ми новаца. Тако ти младости твоје! Боже мили, чудна ли јунака! Деца се играју зеца. Међу се камена. — Славу слави српски кнез Лазаре. — Однесе га пашину чадору. Ви се двору моме потрудисте. То зачуле бегу слуге. Ја сам сунцу рођена сестрица. Љутица Богдан и сестра му. Ја ћу тебе научити свему његову занату. — Бог помогао све младиће! Доста си ме служио. Не можете служити Богу и богатству. Којој овци своје руно смета, онде није ни овце ни руна.

2. Преведи: *Tu je (ima) mnogo knjig. Kaj je v tem zavoju? Nisem rekel tega. Ne morem storiti tega.*

3. Речи у заградама реци у падежу који треба: Пустиху те (твоја мајка). Цврчак дође (мрави). Ласно је помоћи (сиромах). Бог помаже (лежак и тежак). Бојао се да не изгуби (своја глава).

VEŽBA DVADESET PRVA

A. Biser

Stránac jèdan zàšao u pèšèanu, bèzvodnu pùstòš. Bìo je veòma gládan i strášna ga žèđa mùčila. Nàpokòn dòđè do senòvita pàlmova dřveta i do studèna izvora. Pokraj izvora vèdì

malenu tórbicu. „Hvála Bõgu,“ rěčě stránac pòdizũci je, „tõ mórã da su dátule, kòjě će me spãsti da nè umrēm òd glãdi!“ Otvòrivši željno tórbicu kríkne prěstrašen: „Bõže, ěvo bisera!“

Sirõmah čòvek biõ bi òd glãdi ũmro pokraj bisera, kòji je stãjao silnih nõvãcã, ali se òd srca pòmoli Bõgu i najedãnpũt dõdē k izvoru na dēvi cfnac, kòmu se sãžali na nēsrečnõga strãnca te mu dã hlēba i võca i sēdnē ga pokraj sēbe na dēvu.

„Ěto glē, kãko Bõg svē prēmũdro urēdujē,“ rěčě cfnac, „jã sam dřžao gubítak bisera za vėlikũ nēsreću, a kad tãmo, tõ je bila sãmo — srěca. Bõg je zãtõ odrėdio tãj gubítak da bih jã òvãmo dõjahao i život tēbi spãsao.“

B. Kãko se Krãljevíc Mãrko jũnãštvu naũcio

Pítali Krãljevícã Mãrka kãko je pòstao jũnãk, a òn odgovòrio da se jũnãštvu naũcio od pãsã i od dēcē: Kãko jědno psěto, mãkar bĩlo nãjvečē i nãjjačē, pòbegnē, òndã svã òstãlã pãšcãd, i nãjmanjã i nãjslãbijã, třčē zã njim: tãkõ istõ i dēte kad pòbegnē, dēca třčē zã njim. A kad se kãkõ psěto ili dēte, mãkar bĩlo nãjmanjē i nãjslãbijē, isprěči i stãnē da se brãni, òndã slãbo ko smē nã nj ũdariti.

Narodna

Gramatika

Pridevi. (Ponavljanje §§ 23—26.)

Vežbanja

1. Reči u zagrada reci u padežu koji treba: Je li lakše ugostiti (sit ili gladan čovek)? Tako je bilo u (majčin dom). Dođe momče (crno oko) na konjicu (lak skok, gen.). Majka je bila (tvrdo srce, gen.). Bio sam u (stričev stan). Šta znaš iz (Prešernov život)? Divimo se (Markovo junaštvo). Pesnik priča to u (lepa i duboka pesma). Svako treba da sluša (kućni starešina).

2. Prideve u zagrada reci u komparativu: Šta je (jako) od vatre? Šta je (veliko), ako oduzmeš, a (maleno), ako pridaš? [Jama.] Janko je (krepak) nego Marko. Šta je (slatko) od šećera? Jagnje je (krotko) od psa.

3. Recu superlativ i načini rečenice: debeo, besan, gorak, čist, slan, len, siromašan, bogat, lep, zao.

ВЕЖБА ДВАДЕСЕТ ДРУГА

Људа лакомо́ст

У некакво херцеговачко село донели били пред цркву неугашена вапна да прекрију и да обелѣ цркву, па налегао некакав човек из другога села, и узме један комад онога вапна, пак га тисне за пас и свој пут продуљи.

Кад дође на једну реку, лађе није било, него се њује и почне газом ходити, а вода му до мимо пас прође и за длаку га не занесе: но он се даде на пливање. Кад је био усред реке, почне му се вапно растапати и трбух страшно горети, па у оној мџи угледа неколико људи где с ону страну воде окопавају кукуруз, те иза свега гласа запомаже: „Ах, браћо, помозите, ако Бога знате, изгорех.“ Они га људи чуше, али промисле да се шали; но он опет једнако запомаже и заклиње, те они људи потеку на обалу и зачуђени питају: „Ма како изгоре, злѣ те смѣло? А сад си из воде!“ — „Ако ви не знате, знам ја.“ Распаса се, кад ли имаш што видети! Изгорела му кошуља и свѣ кожа до желуца. — „Штѣ је тѣ, злѣ те задеси́ло! На́ша вода још није никога ни опекла, а камоли тако изгорела!“ — „Није, браћо, ва́ша вода, него цркѣвно ва́пно и мо́ја људа и несрећна лакомо́ст.“

Народна

Грамати́ка

Заменице. (Понављање §§ 27—32.) — Енклитике (§ 66).

Вежбања

1. Речи у заградама реци у падежу који треба: Купио је од (мој отац). Нисам још био у (њихов врт). Видео сам (њезин брат). Хоћеш ли са (ја)? Нећу с (ти). — Не могу ти помоћи (ништа, инстр.). Он је без (ишта). Даћу ти књигу (која год) желиш. Не брини се за (ништа). Није сазнао од (нико). Човек се брани (што год, инстр.) се може.

2. Уместо косо штампаних именица реци личне заменице, где је могуће и енклитике: Све ћу учинити *за сестру*. Постараћу се *за браћу*. Видео сам *другове*. Дао сам *браћу*. Нашао сам *књигу*. Он је нашао *новчаницу*.

3. Растумачи употребу показних заменица: Ова књига је лепша од те твоје. Овим рукама сам га спасао. Дођи до овога дрвета! Пођи ономе дрвету! Где си купио то одело? Какав отац, такав син.

4. Анализуј заменице: Ко вука гађа, бистро ваља да гледа. Ко је погодио вука? Кога Бог чува, онога пушка не бије. Кога си поздравио? Што је пошло низ воду, не враћа се уз воду. Шта сав свет види, а себе не види? (Очи.)

5. Преведи: Clovek, ki (што) si mi o njem pravil, ni prišel. Pero, ki z njim pišem, je zelo dobro. Izgubil je knjigo, ki sem mu jo bil dal. — Ko je prišel, je vse povedal. Skoči in ga zgrabi. lskal sem ga, a ga nisem našel. Čeprav je hitel, je zamudil. Ali so se ji smejali? Nisem se vas spomnil. Jaz se mu bom javil.

VEŽBA DVADESET TREĆA

Prāvednā prēsuda

U Sārajevu jēdan tŕgovac tvŕdica izgubi zašivēnu kēsu nōvācā, pa pūstī telāla, i obrēcē da će dāti s blāgoslovom stō grōšā ōnome kōji je būdē našao. Pošto telāl vičūci prōdē po sokācima, ēto ti jēdnoga seljāka gde nōsi kēsu: „Ēvo, tŕgōvče, vāljāda su ōvō tvōji nōvci što si ih izgūbio.“ Tvŕdica pūn rādosti spōpadnē kēsū pak je ōtvorī i stānē nōvce brōjati; ali mu se ōdmāh ōkrēnē rādōst nā žalōst kad pōmisli da mu vāljā dāti stō grōšā ōnome što je našao; i stānē mīsliti kāko mu nē bi dāo. Tākō, pošto izbroji nōvce, rēcē seljāku: „Ti si dākle, pōbratime, izvadio tvōjih stō grōšā, jer je ū kesi bīlo ōsam stōtīnā grōšā, a sad nēmā višē ōd sedam stōtīnā? Dōbro si učinio! Hvāla ti!“ Sirōmah čōvek se uprōpāstī kad čūjē tō, i višē mu būdē žāo što ga bēdi nego za obrēčenih stō grōšā; zātō se stānē klēti i prēklinjati da se ōn nōvācā nije ni dotākao, nego je dōneo ōnō što je našao. Tvŕdica pak ōstanē tvŕdo pri svōme.

Tākō se mālo pōmalo svādē i ōterajū se kādiji nā sūd. Pošto se obōjica zakūnū: tvŕdica da je ū kesi bīlo ōsam stōtīnā grōšā, a sādā nēmā dō sedam stōtīnā, seljāk pak da se ōn nōvca nije ni dotākao, nego da je onākō dōneo kao štō je našao,

òndā im mùdrī kàdija, pòznāvši štā je i kāko je, prēsūdī ovākō: „Vī obòjica imáte prāvo: tī si, trġōvċe, izgùbio òsam stòtīnā gròšā, a tī si, Héro, našao sāmo sēdam stòtīnā; tākō tō nīsu nòvci tōgā trġōvċa, nego nèkakva drġōg ÷òveka. Tī dākle, Héro, nòsi tē nòvce kùci pa ih òstavi dok nè dōđē ònāj kòjī je izgùbio sēdam stòtīnā gròšā; a tī, trġōvċe, ÷ekāj dok ti se nè jāvi ònāj kòjī je našao òsam stòtīnā gròšā.“

Narodna

Gramatika

Brojevi. (Ponavljanje §§ 33—37, 65.)

Vežbanja

1. Reči u zagradama reci u obliku koji treba: 14 (pesma), 24 (pesma), 2 (oko), 56 (÷ovek), 8343 (÷ovek), 2893 (kilometar), 11 (kilometar). — Sećam se 3 (starac). Daj onim 4 (starac). Došli su ljudi iz 2 (grad). Putuje sa 2 (pratilac). Bio je u 3 (kuća).

2. Mesto osnovnih brojeva reci brojne imenice na -ica: 5 momaka, 3 Turčina, 6 prijatelja, 10 seljaka.

3. Brojke zameni oblicima dvoje, troje . . . : Ostade mu (2 siročad). To sam čuo od (2 deca). (4 ÷obančad) sedelo je u hladu.

4. Brojke zameni oblicima dvoji, troji . . . : 3 kola, 5 lestve, 6 jasje, 2 novine.

5. Postavi subjekt u dvojину: Momak peva. (Dva, oăa, tri, četiri momka . . .) Lovac je pričao. Došao je ÷ovek. Žena je pevala. Učenik nije znao. Sin mu je poginuo.

PREGLED GRAMATIKE

PISMO

§ 1. Ćirilica i latinica

Srpskohrvatski jezik piše se ćirilskim ili latinskim slovima. Sva slova skupa čine azbukuku ili alfabet. Azbučni red ćirilskih slova je ovo:

Latinica	Ćirilica		
	rukopisna	štampana	kurzivna
a A	<i>a A</i>	а А	<i>а А</i>
b B	<i>б Б</i>	б Б	<i>б Б</i>
v V	<i>в В</i>	в В	<i>в В</i>
g G	<i>г Г</i>	г Г	<i>г Г</i>
d D	<i>д Д</i>	д Д	<i>д Д</i>
đ Đ	<i>ђ Ђ</i>	ђ Ђ	<i>ђ Ђ</i>
e E	<i>е Е</i>	е Е	<i>е Е</i>
ž Ž	<i>ж Ж</i>	ж Ж	<i>ж Ж</i>
z Z	<i>з З</i>	з З	<i>з З</i>
i I	<i>и И</i>	и И	<i>и И</i>
j J	<i>ј Ј</i>	ј Ј	<i>ј Ј</i>
k K	<i>к К</i>	к К	<i>к К</i>

Latinica	rukopisna	Ćirilica štampana	kurzivna
l L		л Л	<i>л Л</i>
lj Lj		љ Љ	<i>љ Љ</i>
m M		м М	<i>м М</i>
n N		н Н	<i>н Н</i>
nj Nj		њ Њ	<i>њ Њ</i>
o O		о О	<i>о О</i>
p P		п П	<i>ū (n) П</i>
r R		р Р	<i>р Р</i>
s S		с С	<i>с С</i>
t T		т Т	<i>ū (m) T</i>
ć Ć		ћ Ћ	<i>ћ Ћ</i>
u U		у У	<i>у У</i>
f F		ф Ф	<i>ф Ф</i>
h H		х Х	<i>х Х</i>
c C		ц Ц	<i>ц Ц</i>
č Č		ч Ч	<i>ч Ч</i>
dž Dž		џ Џ	<i>џ Џ</i>
š Š		ш Ш	<i>ш Ш</i>

Imena slova su sr. roda, na pr. ovo *a*, veliko *B*, palatalno *ć*.

§ 2. Rečenični znaci

1. tačka (.)	6. uzvičnik (!)
2. zapeta ili zarez (,)	7. navodnici („“)
3. tačka i zapeta (;)	8. zagrada ()
4. dve tačke (:)	9. crta (—)
5. upitnik (?)	10. apostrof (')

Ti se znaci upotrebljavaju, uglavnome, kao u slovenačkom jeziku, osim tačke i zapete.

A. Tačka

Tačka se stavlja na kraju rečenice i iza skraćenica (*g., br., tj., itd.*). Iza naslova, uvrh članaka, iza potpisa i iza rednih brojeva (*15 marta 1935 godine*) ne mora se stavljati tačka.

B. Zapeta

Zapeta uz zasebne reči

1. *Ti si, Bōže, vĕlikī! Lāva, cāra svĕh žīvōtnjā, svĕ se bōjē. Lāv, vūk, mĕdved i līsica su zvĕrād. Ōn je mlād, a pāmetan. Pōtrĕi, stĕiĕi ĕeš! Ēvo, jā sam dōšao.*

2. *Tō je, bez sūmnjē, dōbar znāk. Ōn je, dākĕ, rđav ĕovek. Ta, zāboga, vĕdeĕe vas!*

Zapeta odvaja od ostalih rečeničnih delova: 1. kao u slovenačkom jeziku: vokativ, apoziciju, reči u nabranjanju, reči u suprotnosti, imperativ, samostalne uzvike; 2. umetnute reči.

Zapeta uz rečenice

1. *Jā ga zōvēm, a ōn nē ĕujē. Gōst ĕe otiĕi, ali ĕe domāĕin ōstati. Nije imao ōpanākā, nego je išao bōs. Nije mĕni mōja rāna tēška, veĕ je mĕni na sŕdāšcu tēško. — Krāva je mōja, dākĕ je mōje i tĕle. — Svĕ ĕu uĕinĕti, sāmo ga nĕĕu opomĕnuti.*

Klĕša pādā, i vĕtar dūvā. Dāĕe Bōg, pa ĕe dōbro bĕti. Nĕti gŕmĕ, nĕt' se zĕmlja trĕsē. — Ili gŕmĕ, il' se zĕmlja trĕsē.

Sve naporedo složene rečenice odvajaju se zapetom, dakle ne samo suprotne (*a, ali, nego, veĕ*), zaključne (*dakle*) i isključne (*samo*) nego i sastavne (*i, pa, niti*) i rastavne (*ili*).

Pamti. Ako je među rečenicama koje su vezane sastavnim ili rastavnim svezicama tešnja veza, onda se one ne odvajaju zapetom, na pr. *Ūzmĕ buzdōvān i rāzmāhnĕ nĕtme. Ōn sĕde pa pōĕe pričati. Niti smo tāmo bĕli niti smo išta vĕdeli.*

2. *Svè òvò dàću tèbi, ako pàdněš i pòklontš mi se. Nè bismo ga kàznili, kad nè bi bto pogrěšio. — Dòšao je, iàko nije jávio. Nécemo se osramòtiti, premda smo u vèlikoj bédi. Mòram svè kázati, màkar mi se ko i narúgao. Nisam dòšao, jer nisam mògao. Nije mògla òdmàh da pročità, budúći da nije dòbro vídela. — Ón je pòsve osiròmašio, tàkò da već nije imao ni ópanākā. Í tū mājka tvrda srca bila, da òd srca sùzè ne pùstila.*

Od zavisnih rečenica odvajaju se zapetom pogodbene (*ako, kad*), dopusne (*iako, premda, makar*), uzročne (*jer, budúći da*) i posledične (*tako da, da*).

3. *Dòšao sam da vas pòzdravim. — Dóci ću kad budēm imao vrēmena. Pričekaj dok se vràtim! Vèčeraćemo pošto svršimo òvaj pòsao. — Ón ràdi kako mu sàvest nàlážè. Srdili su se ná me kao da sam im já kriv. Nàrod prè 1000 gòdtnà nije govòrio kao što mi dānas govòrmo. — Prè ću dóci nego što se nādāš. Tī si tò lèpšè izràdio negoli sam se já nādao. — Kāžū da tò nije istina.*

Ostale zavisne rečenice, tj. namerne (*da*), vremenske (*kada, dok, pošto*), načinske (*kako, kao da, kao što*), poredbene (*nego, negoli*) i izrične (*da*) ne odvajaju se zapetom.

Pamti. Sve te zavisne rečenice odvajaju se zapetom kad su u inverziji, tj. kad stoje pred glavnom rečenicom: *Da vas pòzdravim, dòšao sam. Kad budēm imao vrēmena, dóci ću. Pošto svršimo òvaj pòsao, vèčeraćemo.* Itd.

4. *Dāj tī mēni kòga já hòcu! Jè li tò svè što si dōneo? Pās kòjt lājè ne ùjèdā. Blāgo čòveku u čijēm dùhu nēma lùkāvstva. — Pristanè ùz obalu gde je vòda bila nīska. Trāva ne rāstè kud vòjska pròdè.*

I odnosne rečenice (*ko, što, koji, čiji; gde, kud*) obično se ne odvajaju zapetom.

Pamti. Ali kad su u inverziji ili kad su umetnute, stavlja se zapeta, na pr. *Ko se bòjt vrābācā, neka nè sejè prójè. Kud vòjska pròdè, trāva ne rāstè. Krāljevā kčí, kòjā je bila vřlo lépa, ùzmè kljúče.*

§ 3. Velika i mala slova

Velika slova upotrebljavaju se, uglavnome, kao u slovenačkom jeziku, osim u nekim slučajevima. Zato zapamti:

1. Ako je geografsko ime sastavljeno od dva dela ili više njih, svaki se deo piše velikim slovom, na pr. *Frūškā Gòra, Ėgèjskò Mòre, Óhridskò Jèzero, Šār-Planina.*

2. Imena praznika pišu se velikim slovom: *Bòžić, Úskrs*; ako su sastavljena, piše se samo prvi deo velikim slovom: *Nòvā gōdina, Vèlikī pètak, Đūrđev dān*.

3. Nazivi ustanova pišu se samo početnim velikim slovom: *Srpska kraljevska akademija, Prva hrvatska štèdionica*; ali ako koji deo sastavljenice služi mesto celog naziva, piše se velikim slovom: *Akademija* (tj. *Srpskā kraljevskā akadēmija*), *Štèdionica* (tj. *Prva hrvatskā štèdionica*).

4. Velikim slovom pišu se imena zvezda, na pr. *Jūpiter, Vlāšići, Dānica, Sūnce, Mēsēc, Zèmlja*.

5. Velikim se slovom pišu reči iz počasti u neposrednom obraćanju, tj. u pismima i molbama (*Ti, Tvoj, Vāš, Gospòdine Ministre*), ili kada se upotrebljavaju mesto vlastitog imena (*govor g. Bāna, òdluke g. Ministra pròsvetě*).

6. Pridevi od *Bòg* i *Ālah* pišu se *Bòžjt, Ālahov*.

§ 4. Podela reči na slogove

1. Suglasnik među dva samoglasnika pripada potonjem slogu: *ve-tar, nje-gov*; od dva samoglasnika drugi pripada potonjem slogu: *u-ve-o-ci, mi-sa-o*.

2. Dva suglasnika sa samoglasnikom iza sebe pripadaju potonjem slogu: a) kad je prvi *s, š, z, ž*, a drugi ma koji suglasnik, na pr. *pa-sti, li-šće, u-zduh, ju-žni*;

b) kad je drugi *l, lj, r, j, v*, a prvi ma koji suglasnik (osim *l, lj, r, j, v*), na pr. *sa-blast, ze-mlja, o-gro-man, pti-cji, ti-kva* (ali: *dr-ven, bor-je, zdrav-lje*).

3. Svi se ostali suglasnici razdvajaju tako da jedan pripada jednom, a drugi drugom slogu, na pr. *sil-ni, ret-ki, kon-ci, več-ni, sud-ba*.

4. Po gornjim pravilima vladaju se i tri ili više suglasnika, na pr. *se-stra* (*st* idu zajedno po pravilu 2a, a *tr* po pravilu 2b), *dru-štvo, grad-ski, voj-ska*.

5. Složenice, ako se osećaju kao takve, odvajaju se bez obzira na gornja pravila, na pr. *ras-te-ra-ti* (ne *ra-ste-ra-ti*), *ob-ja-vi-ti*; ali *ra-zum, o-te-ti* (iako su nastale od *raz-um, ot-eti*, jer se danas ne osećaju više kao složenice).

GLASOVI

SAMOGLASNICI

§ 5. Samoglasnici srpskohrvatskoga jezika

Samoglasnici su *a, e, i, o, u* i katkada *r* (*mrtav, prst*).

Kada se samoglasno *r* nahodi iza samoglasnika ili pred njim, može se obeležiti apostrofom: *umr'o, gr'oce, zar'dati*.

U srpskohrvatskom jeziku nema poluglasa kao u slovenačkome (*pes, starec, izgov. pəs, starəc*).

§ 6. Dugi i kratki samoglasnici

Samoglasnici su dugi ili kratki. U reči *dan* je *a* dugo; ono se izgovara otegnuto kao da su dva *a*: *daan*. Tako još *glava* (izgovori *glaava*), *zec* (*zeec*), *početak* (*počeetak*), *sin* (*siin*), *srna* (*srrna*)... U rečima *brat, magla, riba, selo* svi su samoglasnici kratki.

§ 7. Akcenti

1. Dugi samoglasnici izgovaraju se tako da glas pada ili da se diže. Tako u reči *dan* jačina glasa *a* silazi s visine na niže kao da *a* izgovaramo u dva sloga bez prekida: *dā̄an*. U reči *glava* jačina glasa *a* u prvom slogu uzlazi iz nizine na više kao da *a* izgovaramo u dva sloga bez prekida: *glā̄ava*.

2. Takvu razliku opažamo i kod kratkih samoglasnika. U reči *brat* glas pada, ali vrlo brzo (brže nego u reči *dan*), jer je slog kratak. U reči *magla* glas se u prvom slogu diže, ali kraće vremena nego u reči *glava*, jer je slog kratak.

Prema tome razlikujemo dva silazna akcenta (glas pada: *dan, brat*) i dva uzlazna (glas se diže: *glava, magla*).

Silazni akcentat na dugom slogu zove se dugosilazni; beleži se znakom $\hat{\ } (dān)$;

silazni akcentat na kratkom slogu zove se kratkosilazni; beleži se znakom $\text{˘} (brāt)$;

uzlazni akcentat na dugom slogu zove se dugouzlazni; beleži se znakom $\acute{\ } (glāva)$;

uzlazni akcentat na kratkom slogu zove se kratkouzlazni; beleži se znakom $\text{˘} (māgla)$.

Nenaglašeni samoglasnici su obično kratki, ali mogu biti i dugi. Dužinu beležimo znakom $\bar{}$: *īdēm, pītām, stārācā*.

Napomena. Ako pred rečju sa dugosilaznim ili kratkosilaznim akcentom stoji proklitika (predlog ili svezica), onda reč često gubi akcenat, a proklitika dobiva sad kratkosilazni sad kratkouzlazni akcenat, na pr. *glāvu — ū glāvu* (izgov. *ūglāvu*), *trī — ī trī, lādu — ū lādu, vōdu — pō vodu, brāta — ōd brata*.

§ 8. Istočni i južni izgovor

U mnogim rečima govori se na istoku *e* (*cvēt, déte, pēsma, óvde*), na jugu *i*je ili *je* (*cvījet, dijēte, pjēsma, óvdje*), na zapadu *i* (*cvīt, dite, pīsma, óvdī*). Prema tome razlikujemo istočni (ekavski), južni (jekavski) i zapadni (ikavski) izgovor. U književnom jeziku upotrebljavaju se danas dva izgovora: istočni i južni.

1. Ako je u istočnom izgovoru dugo *e*, govori se u južnom redovno *i*je; ako je u istočnom izgovoru kratko *e*, govori se u južnom redovno *je*.

Napomena. Mesto *i*je stoji u južnom izgovoru *jē* (dugo *je*): a) u gen. množine onih imenica koje u nom. jednine imaju kratko *je*, na pr. *vjēra*, gen. mn. *vjērā*; *mēdvjed*: *mēdvjedā*; — b) u oblicima s produženim *je* ispred dva suglasnika od kojih je prvi *n, l, lj, r, v*, na pr. *pridjevak — pridjevka, vldjeti — vldjevši, kōljeno — kōljence*.

2. Ispred *o* i *j* stoji u južnom izgovoru *i* mesto *je*: *cīo* (ist. *cēo*), *vldio* (ist. *vldeo*), *grījati* (ist. *grējati*), *smījati* (ist. *smējati*).

3. Iza *r* stoji u južnom izgovoru ponajviše *e* mesto *je*: istočno i južno: *vrēmena, brēgovi*. U glagolima III vrste ostaje *je*: *gōrjeti*.

4. Za istočno *nīsam, nīsi...* (u dijalektima i *nēsam, nēsi...*) govori se u južnom izgovoru *nīsam...* ili *nijēsam...*

§ 9. Nepostojano *a*

1. Glas *a* koji u jednim oblicima iste reči stoji, a u drugima ga nema zove se nepostojano *a*; ono pripada osnovi, na pr. *pās — ps-ā, psū...*; *dōbar — dōbr-a, dōbro*; *sēdam — sēdm-a*. U slovenačkom jeziku mesto njega stoji poluglas (*ə*): *pes* (izg. *pəs*), *dober, sedem*.

2. Nepostojano *a* imaju i neki predlozi prema tome, je li reč bez njega lako ili teško izgovoriti; tako treba pisati predlog *sa* (mesto *s*) ispred *s, š, z, ž* i ispred *mnom*, a predlog *ka* (mesto *k*)

ispred *k*, *g* i *h*: *s òcem*, *s māj̄kōm* — *sā sīnom*, *sa ž̄enōm*, *sā mnōm*;
k lāvu — *ka grōbu*; *uz réku* — *uza Sāvu*; *iz neba* — *izā sna*...
 Slično je još: *sāšiti*, *izāgnati* (ili *izgnati*), *razāpēti* ili *rāspēti*...

SUGLASNICI

§ 10. Deoba suglasnika

1. Suglasnici se dele u palatalne i tvrde. Danas su palatalni *j*, *lj*, *nj*, *ć*, *đ*; nekad ih je bilo više, ali su danas postali tvrdi (na pr. *č*, *ž*, *š*, *c*).

2. Suglasnici se još dele u

a) zvučne	<i>b</i>	<i>d</i>	<i>g</i>	<i>z</i>	<i>ž</i>	<i>đ</i>	<i>dž</i>	<i>v</i>		
b) bezvučne	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>k</i>	<i>s</i>	<i>š</i>	<i>ć</i>	<i>č</i>	<i>f</i>	<i>h</i>	<i>c</i>

3. Glasova *ć* i *đ* nema u slovenačkom jeziku. Glas *ć* se izgovara mekše nego *č* (sredina jezika prilazi mestu iza gornjih prednjih zuba); *đ* se izgovara na istom mestu gde i *ć*, samo je zvučno. — Glas *dž* (*h*) je isti glas kao *č* u slov. rečima *določba*, *opravičba*.

§ 11. Jednačenje suglasnika

I. Jednačenje po zvučnosti. Zvučan i bezvučan suglasnik (v. § 10) ne mogu stajati jedan do drugoga u istoj reči, nego se moraju izjednačiti, tj. prvi se mora menjati prema drugome:

a) ako je drugi suglasnik bezvučan, mora i prvi postati bezvučan: *vrābac* — *vrāp-ca*; *slādak* — *slāt-ka*; *bēg* — *bēk-stvo*;

b) ako je drugi zvučan, mora i prvi postati zvučan: *tōp* — *tōb-džija*; *svāt* — *svād-ba*; *svāk* — *svāg-da*; *glās* — *glāz-ba*.

Ispred *v* mogu stajati i zvučni i bezvučni suglasnici: *dva* — *tvoj*; ono se ne menja ispred bezvučnoga suglasnika: *ōv-ca*, *kōlēv-ka*. — Suglasnik *d* ostaje pred nastavcima *-ski* i *-stvo* (*grād-ski*, *břd-ski*, *srēd-stvo*).

I slovenački jezik poznaje ovo jednačenje, samo se ono u pismu ne beleži (*etimōloški pravopis*). U srpskohrvatskom jeziku se piše onako kako se govori (*fōnetski pravopis*).

II. Jednačenje po načinu tvorbe. Suglasnici *s* i *z* ispred suglasnika *ć*, *ć*, *đ*, *dž*, *lj*, *nj* prelaze u *š* i *ž*: *lišće* (slov. listje), *plēšču* (fut. od *plesti*), *kōšće* (vok. od *kosac*), *mīšlju* (slov. mislijo), *bēšnjī* (komp. od *besan*); tako još *iščektivati* (od *is-čekivati*, a to od *iz-čekivati*); *grōžđe* (slov. grozdje), *bōjažnju* (slov. bojaznijo).

Pamti. Suglasnik *z* u glagolskim predmecima (*bez-*, *iz-*) ne menja se ispred *lj* i *nj*: *razljūtiti*, *izljūbiti*, *iznjūšiti*.

§ 12. Prelaženje suglasnika *k, g, h*

1. Suglasnici *k, g, h* ispred samoglasnika *e* prelaze u *č, ž, š*.
 Vokativ: *dāče* (od *đak-e*), *drūže* (od *drug-e*), *sirōmaše* (od *siromah-e*); prezent: *pēčem* (od *pek-em*), *strižem* (od *strig-em*); aorist: *pēče* (od *pek-e*), *dīže* (od *dig-e*); glag. trpni pridev: *pēčen* (od *pek-en*), *žēžen* (od *žeg-en*).

2. Suglasnici *k, g, h* ispred samoglasnika *i* prelaze u *c, z, s*.
 Dativ i lokativ jdn. imenica ženskoga roda: *rūci, u rūci* (od *ruk-i*), *knjłzi* (od *knjig-i*), *snāsi* (od *snah-i*); množina imenica muškoga roda (osim gen. i ak.): *dāci, dācima* (od *đak-i[ma]*); *drūzi, drūzima* (od *drug-i[ma]*); *sirōmasi, sirōmasima* (od *siromah-i[ma]*); imperativ: *pēci* (od *pek-i*), *striži* (od *strig-i*); imperfekt: *pēcijāh* (od *pek-ijah*), *strizijāh* (od *strig-ijah*).

Napomena. U nekim slučajevima *k, g, h* ostaju u dativu i lokativu jdn. imenica ž. r.: *kocki, Olgi, seki* (v. § 20).

§ 13. Prelaženje suglasnika *c* u *č, z* u *ž*.

Suglasnik *c* prelazi u *č* ispred *-e* u vokativu jednine imenica muškoga roda: *strīc — strīč-e, stārče, trģovče*. Pod istim uslovima prelazi i *z* u *ž*, ali samo u rečima *knēz* i *vltēz — knēže, vltēže*.

§ 14. Jotovanje suglasnika

Kad stoji glas *j* iza nekih suglasnika, spaja se s njima. To spajanje zove se jotovanje.

<i>k + j</i> prelazi u <i>č</i>	<i>c + j</i> prelazi u <i>č</i>
<i>g + j</i> " " <i>ž</i>	<i>z + j</i> " " <i>ž</i>
<i>h + j</i> " " <i>š</i>	<i>s + j</i> " " <i>š</i>
<i>t + j</i> " " <i>ć</i>	<i>ć + j</i> " " <i>ć</i>
<i>d + j</i> " " <i>đ</i>	<i>đ + j</i> " " <i>đ</i>
	<i>nj + j</i> " " <i>nj</i>
<i>p + j</i> " " <i>plj</i>	<i>lj + j</i> " " <i>lj</i>
<i>b + j</i> " " <i>blj</i>	
<i>m + j</i> " " <i>mlj</i>	<i>n + j</i> " " <i>nj</i>
<i>v + j</i> " " <i>vlj</i>	<i>l + j</i> " " <i>lj</i>
	<i>r + i</i> " " <i>r</i>

Jotovanje dolazi najčešće u komparativu, u prezentu, u imperfektu, u glagolskom pridevu trpnom i u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda na suglasnik.

Komparativ: *jāčī* (od *jak-ji*), *drāžī*, *tīšī*, *žūčī*, *blēđī*, *skūpljī*, *grūbljī*, *žīvljī*, *nīžī*, *vīšī*, *vrūčī*, *rīđī*, *kŕnjī*, *šīrī*.

Prezent: *vīčēm* (od *vik-jem*), *lāžēm*, *jāšēm*, *krēcēm*, *glōđēm*, *kūpljēm*, *zōbljēm*, *hrāmljēm*, *mīčēm*, *věžēm*, *pīšēm*, *ōrēm*.

Imperfekt: *lēčāh* (od *let-jah*), *vīđāh*, *ljūbljah*, *tŕpljah*, *māmljah*, *slūvljah*, *vōžāh*, *nōšāh*.

Glagolski pridev trpni: *kīcēn* (od *kit-jen*), *rōđēn*, *kūpljen*, *slōmljen*, *bācēn*, *vōžen*, *nōšen*, *ūmānjen*, *rānjen*, *mōljen*, *stvōren*.

Instrumental jednine: *pāmēcu* (od *pamet-ju*), *zāpovēđu*, *kāplju*, *zōblju*, *ōzīmlju*, *ljūbavljju*, *nōću*, *čāđu*, *obītelju*.

Napomena. U instrumentalu jednine imenica ženskoga roda na suglasnik ostaju suglasnici *z*, *s*, *r* pa i *j* iza njih bez promene: *slūzju*, *rōsopāsju*, *stvārju*.

Isporedi još: *cvēće*, *lāđa*, *kōplje*, *pōdnēblje*, *zdrāvlje* — slov. *cvetje*, *ladja*, *kopje*, *podneblje*, *zdravje*.

§ 15. Prelaženje suglasnika *l* u *o*

1. Mesto slovenačkog *-l* na kraju reči u srpskohrvatskome jeziku stoji *-o*: *bīo*, *sēdeo*, *dāo*, *kōtao*, *mīsao* — slov. *bil*, *sedel*...

2. *l* na kraju sloga pretvara se *l* u *o*: *žēle-lac*, gen. *žēteo-ca*.

3. Ako ima pred tim *o* još jedno *o*, onda se oba sliju u dugo *o*: *stō* (od *stoo*, slov. *stol*), *stō-ca* (od *stoo-ca*, *stol-ca*).

Napomena. Neke reči mogu imati *o* ili *l* (*kriōce* ili *kŕilce*, *seōce* ili *sēlce*, *sēoskī* ili *sēlskī*, *tōpal* ili *tōpao*), a neke samo *l* (*pālcī*, *stālnī*, *zāhvālntī*, *sīlnī*, *škōlskī*). U stranim rečima ostaje *l*: *āpostol*, *kōnzul*, ali: *āndeo*.

§ 16. Ispadanje suglasnika

1. Od dva jednaka suglasnika jedan ispada: *īza* (slov. *izza*), *odēlīti* (slov. *oddeliti*); tako još: *pedēsēt* (od *peddeset*, a to od *petdeset*), *rāsipatī* (od *rassipati*, a to od *raz-sipati*); *rašīritī* (od *rašširiti*, a to od *rašširiti* odn. *raz-širiti*). — Udvojeni suglasnik piše se samo u superlativu prideva koji se počinju suglasnikom *j*: *nājjāčī*, *nājjūžnījī*.

2. *t* i *d* ispadaju ispred *c*, *č* i *ć*: *ōtac*, gen. *ōca* (od *ot-ca*); *zadātak*, mn. *zadāci* (od *zadat-ci*); *sūdac*, gen. *sūca* (od *sud-ca*); *prédak*, mn. *préci* (od *pred-ci*); vok. *ōče* (od *ot-če*), vok. *sūče* (od *sud-če*); *trāžīti*, fut. *trāžīću* (od *tražit-ću*).

3. Suglasnik *t* ispada između dva suglasnika od kojih je prvi *s* ili *š*, a drugi *k*, *m*, *n*, *nj*: *listak*, gen. *liška* (slov. listka); *usta* — *ušmeno* (od ustmeno); *bolestan* — *bolestna* (od bolestna); *godište* — *godišnji* (od godišnji).

Suglasnik *d* ispada, ako se nalazi između *z* (*ž*) i *n*: *grôzdan* — *grôzna* (od grozdna); *nûždan* — *nûžna* (od nuždna).

REČI

§ 17. Vrste reči

1. imenica (supstantiv)	} promjenljive reči	6. predlog (prepozicija)	} nepromjenljive reči
2. pridev (adjektiv)		7. prilog (adverb)	
3. zamenica (pronomen)		8. svezica (konjunkcija)	
4. broj (numeral)		9. uzvik (interjekcija)	
5. glagol (verb)			

Promenljive reči imaju osnovu (*žen-*, *nosi-*) i završetke, koji se dodaju osnovi (*žen-a*, *žen-e*, *žen-i*...; *nosi-m*, *nosi-š*...).

IMENICE

§ 18. Rod, broj i padeži

1. Imenice su a) muškoga roda (*jèlen*; *prìjatelj*); b) ženskoga roda (*kûća*; *reč*); c) srednjega roda (*sèlo*; *pòlje*; *lme*; *táne*).

2. Imenice se menjaju (dekliniraju). U imenskoj promeni (deklinaciji) razlikujemo dva broja (jedinu i množinu) i sedam padeža (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental).

3. Opšte napomene o jednakim padežima:

a) **Lok. jdn.** jednak je po obliku sa dativom u svim promenama i brojevima.

b) U **gen. mn.** imaju imenice obično završetak **-a**, osim imenica ž. r. na suglasnik (*reč-i*).

c) U **dat.**, **lok.** i **instr. mn.** završetak je **-ama** (za imenice ž. r. na **-a**) ili **-ima** (za vse ostale imenice).

č) **Vok. mn.** je po obliku uvek jednak sa nominativom.

ć) **Imenice sr. r.** imaju jednake oblike za nom., ak., vok. jednine i množine.

§ 19. Promena imenica muškoga roda

		Jednina:	
Nom.	<i>jèlen, grād</i>		<i>prìjatelj, krāj</i>
gen.	<i>jèlen-a, grād-a</i>		<i>prìjatelj-a, krāj-a</i>
dat.	<i>jèlen-u</i>		<i>prìjatelj-u</i>
ak.	<i>jèlen-a, grād</i>		<i>prìjatelj-a, krāj</i>
vok.	<i>jèlen-e!</i>		<i>prìjatelj-u!</i>
lok.	<i>jèlen-u</i>		<i>prìjatelj-u</i>
instr.	<i>jèlen-om</i>		<i>prìjatelj-em</i>
		Množina:	
Nom.	<i>jèlen-i, grād-ov-i</i>		<i>prìjatelj-i, krāj-ev-i</i>
gen.	<i>jèlèn-ā, grād-ov-ā</i>		<i>prìjatelj-ā, krāj-ev-ā</i>
dat.	<i>jèlen-ima, grād-ov-ima</i>		<i>prìjatelj-ima, krāj-ev-ima</i>
ak.	<i>jèlen-e, grād-ov-e</i>		<i>prìjatelj-e, krāj-ev-e</i>
vok.	<i>jèlen-ī! grād-ov-ī!</i>		<i>prìjatelj-ī! krāj-ev-ī!</i>
lok.	<i>jèlen-ima, grād-ov-ima</i>		<i>prìjatelj-ima, krāj-ev-ima</i>
instr.	<i>jèlen-ima, grād-ov-ima</i>		<i>prìjatelj-ima, krāj-ev-ima</i>

1. **Nom. jdn.** a) Imenice m. roda na **-o** i **-e** koje su imena lica i životinja menjaju se kao *jèlen*; samo im je vok. jednak nominativu. To su imenice kao *Mārko, Vūle, Bōžo, zèlènko, brále*.

b) **-l** na kraju reči prelazi u **-o**: *kōtao, pākao* (slov. kotel, pekel). U ostalim padežima ostaje **l**: *kōtla, kōtlu . . . , pākla, pāklu . . .* (§ 15).

2. **Gen. jdn.** a) **t** i **d** gube se ispred **c**: *ōca* (nom. *ōtac*), *sūca* (nom. *sūdac*); tako i u svim padežima gde ima **c** (§ 16).

b) **-l** na kraju sloga prelazi u **o**: *žēteo-ca* (od žetel-ca, ispor. nom. *žēte-lac*); ono prelazi još u svim padežima, osim gen. množine (§ 15).

3. **Ak. jdn.** Imenice koje znače živa bića imaju akuzativ jednak genitivu (*jèlen-a, prìjatelj-a*), a onima koje znače stvari, akuzativ je jednak nominativu (*grād, krāj*).

4. **Vok. jdn.** a) Imenice koje se u nom. jednine svršuju na tvrdi suglasnik imaju završetak **-e** (*jèlen-e*), a koje se svršuju na (stari ili današnji) palatalni suglasnik imaju završetak **-u** (*prìjatelj-u*).

b) Ispred **-e** prelaze **k** u **č**, **g** u **ž**, **h** u **š** (§ 12): *dāč-e, drūž-e, sirōmaš-e*; **c** prelazi u **č** (*striče, stārče*), **z** u **ž**, ali samo u rečima *knēže* i *vītēže* (§ 13).

c) **t** i **d** gube se ispred **č**: *ōče* (nom. *ōtac*), *sūče* (nom. *sūdac*) (§ 16).

č) Imenice na *-ar* i *-ir* imaju *-u* (jer je *r* bilo nekada palatalno, isp. slov. pisarja, pastirja) ili *-e* (jer je *r* danas tvrdo): *pīsāru* ili *pīsāre*, *glāvāru* ili *glāvāre*, *pāstru* ili *pāstre* . . . — Imenica *gospòdār* ima samo *gòsposdāru*, a *cār* i *Lāzār* samo *cāre*, *Lāzāre*.

5. Instr. jdn. a) Iza tvrdih suglasnika stoji završetak *-om* (*jèlen-om*), a iza palatalnih (starih i današnjih) završetak *-em* (*prljatelj-em*, *stārc-em*).

b) Imenice na *-ar* i *-ir* mogu imati *-em* ili *-om*: *pisārem* ili *pisārom*, *glavārem* ili *glavārom*, *pastirem* ili *pastrom*. — Imenica *cār* ima samo *cārem*.

c) Završetak *-om* ili *-em* imaju još *pādež*, *mēsēc*, *hmēlj*, a *jēž* i *zēc* imaju samo *jēžom* i *zēcōm*.

č) Imenica *pūt* ima *pūtem*, ako je bez predloga (*Idem svòjīm pūtem*), ili *pūtom*, ako stoji iza predloga (*tāmo za pūtom*).

6. Nom. mn. a) Suglasnici *k*, *g*, *h* prelaze u *c*, *z*, *s*: *đāk* — *đāc-i*, *drūg* — *drūz-i*, *siròmah* — *siròmas-i*. Tako biva i u vok., dat., lok. i instr. množine (§ 12).

b) Neke imenice dobijaju u množini na osnovu *-ov* (ako se osnova svršuje na tvrdi suglasnik) ili *-ev* (ako se osnova svršuje na palatalni suglasnik). Takva se množina zove duga množina.

Jednosložne imenice imaju samo dugu množinu (*grād-ov-i*, *tòp-ov-i*, *sln-ov-i*, *vòl-ov-i*, *bròj-ev-i*) ili samo kratku (*kònj-i*, *ps-i*, *cřv-i*, *mrāv-i*, *přst-i*, *vlās-i*, *Rūs-i*), ali ponajviše imaju dugu i kratku (*glāsovi* ili *glāsi*, *drūgovi* ili *drūzi*, *miševi* ili *mīši*, *nóževi* ili *nóži*). — Imenice *zēc* i *kněz* imaju u množini *zēcovi* ili *zěčevi*, *knězovi* ili *kněževi*.

Dvosložne imenice imaju samo kratku množinu (*jèleni*, *lònci*), malo ih ima samo dugu (*tròškovi*, *tòčkovi*, *větřovi*, *pòslovi*), a neke i dugu i kratku (*sokòlovi* ili *sokòli*, *lābudovi* ili *lābudi*, *gòlubovi* ili *gòlābi*, *slūčajevi* ili *slūčaji*, *čěšljevi* ili *čěšlji*).

Trosložne i višesložne imenice imaju samo kratku množinu (*trǵovc-i*, *vodèničār-i*).

c) Gotovo sve imenice koje znače ljude pa se u nom. jednine svršuju na *-in* odbacuju u množini taj nastavak: *ùkućān-in* — *ùkućān-i*, *Sřb-in* — *Sřb-i*, *hrišćān-in* — *hrišćān-i* . . .; tako i *Tūrčīn* (od Turk-in), mn. *Tūrč-i*. — Ne odbacuju *-in* reči *cěktn* i *magāztn*, a ni *domācīn* ni *tūdīn*.

7. Gen. mn. a) Koje imenice imaju nepostojano **a** u nom. jdn., imaju ga i u gen. mn.: *stārac* — *stārāc-ā*; tako i *vrābāc-ā*, *tīrgovāc-ā*, *lovāc-ā*, *žētelāc-ā*.

b) Neke imenice imaju završetak **-i**, a neke **-iju**: *cīvī*, *mrāvī*, *mesēcā* ili *mesēci*, *sātā* ili *sāti*, *hvātā* ili *hvāti*, *pīstā*, *pīsti* ili *pīstijā*, *nokātā*, *nōkti* ili *nōktijā*. Oblici na **-iju** su ostaci dvojine.

8. Dat., lok. i instr. mn. Pored *kōnjima* i *zūbima* govori se i *kōnjma*, *zūbma*.

9. Imenica *vēčē*, *vēčera* . . . je u jednini muškoga ili srednjega roda. Ako glasi *vēčēr*, *vēčeri* . . ., onda je ženskoga roda. U množini je uvek ženskoga roda.

10. Imenica *čovek* glasi u množini u nom. i vok. *ljūdi*, u gen. *ljūdī*, u dat., lok. i instr. *ljūd(i)ma*, u ak. *ljūde*.

11. Imenica *dān* obično se menja: *dān*, *dāna*, *dānu* . . ., ali ima za gen., dat., lok. jdn. i oblik *dnē* ili *dnēvi*, za nom. mn. *dnī* ili *dnēvi*, za ak. mn. *dnē* ili *dnēvi*.

§ 20. Promena imenica ženskoga roda s nastavkom **-a**

	Jednina:	Množina:
Nom.	<i>kūc-a</i>	<i>kūc-e</i>
gen.	<i>kūc-ē</i>	<i>kūc-ā</i>
dat.	<i>kūc-i</i>	<i>kūc-ama</i>
ak.	<i>kūc-u</i>	<i>kūc-e</i>
vok.	<i>kūc-o!</i>	<i>kūc-e!</i>
lok.	<i>kūc-i</i>	<i>kūc-ama</i>
instr.	<i>kūc-ōm</i>	<i>kūc-ama</i>

Napomene

1. Dat. i lok. jdn. Suglasnici **k**, **g**, **h** prelaze ispred **i** u **c**, **z**, **s** (§ 12): *mūk-a* — *mūc-i*, *slōg-a* — *slōz-i*, *snāh-a* — *snās-i*. To izostane kod imenica koje imaju na kraju **-cka**, **-zga** i **-čka** (*kōčki*, *māzgi*, *māčki*), kod ličnih imena (*Ānki*, *Ōlgi*), kod imena odmila (*bāki*, *sēki*) i kod imenica koje se upotrebljavaju uz imena (*āgi*, *tētki*).

2. Vok. jdn. Trosložne i višesložne imenice na **-ica** imaju u vok. obično završetak **-e**: *sēstrice*, *mājčice*. — Ženska dvosložna imena sa dugouzlaznim akcentom imaju u vokativu **-o** (*Māra* — *Māro*, *Stāna* — *Stāno*), a svima drugim ženskim i muškim imenima vokativ je obično jednak nominativu (*Mārta*, *Jēlena*; *Lūka*, *Nikola*).

3. Gen. mn. a) Mnoge imenice koje imaju ispred *-a* u nominativu jednine bar dva suglasnika (*pěsm-a*) umeću u gen. množine između ta dva suglasnika nepostojano *a*: *pěsāmā, đevojákā, ovācā, sestārā*. — Između *st, št, zd, žd* ne umeće se nepostojano *a*; gen. množine: *krāstā, tāštā, zvėzda, nūždā*.

b) Neke imenice na *-a* pred kojim su dva suglasnika ili više njih mogu imati gen. množine bez nepostojanog *a* i sa završetkom *-i* ili *-a*: *mājkī* ili *mājkā, vójskī* ili *vójskā, bōrbī* ili *bōrbā, sūmnjī* ili *sūmnjā*; govori se i *pripòvėtkī* mesto *pripòvėdākā, cřkvī* mesto *cřkāvā*.

c) Pored *rūkā, nógā, slūgā* ima u gen. množine i *rūkū, nōgū, slūgū*; to su ostaci stare dvojine.

§ 21. Promena imenica ženskoga roda na suglasnik

	Jednina:	Množina:
Nom.	<i>rěč</i>	<i>rěč-i</i>
gen.	<i>rěč-i</i>	<i>rěč-ī</i>
dat.	<i>rěč-i</i>	<i>rěč-īma</i>
ak.	<i>rěč</i>	<i>rěč-i</i>
vok.	<i>rěč-i!</i>	<i>rěč-ī!</i>
lok.	<i>rěč-i</i>	<i>rěč-īma</i>
instr.	<i>rěč-ju</i> ili <i>rěč-i</i>	<i>rěč-īma</i>

Napomene

1. Instr. jdn. a) Završetak je *-ju* (slov. *-jo*), ali kad pred imenicom stoji pridev, zamenica ili predlog, može da bude i završetak *-i*: *Māžē se māšču*. — *Māžē se đobrōm māšču (māstī). Svōjōm rěčju (rěči). Sa žalōšču (žalostī).*

b) Suglasnik *j* od završetka *-ju* spaja se s različnim suglasnicima po pravilima jotovanja (§ 14): *pāměčju* (od pamet-ju), *zāpovėđju* (od zapoved-ju) . . . Bez promene ostaju suglasnici *z, s, r* i *j* iza njih: *slūzju, rōsopāsju, stvārju*.

Suglasnici *s* i *z* prelaze ispred palatalnih suglasnika u *š* i *ž*: *mīšljju* (od mislju), *māščju* (od masčju), *bōjāžnjju* (od bojaznju) (§ 11).

2. Gen. mn. Imenice *kōst, kōkōš, ūš* (ili *vāš*) i *přsi* imaju pored oblika na *-i* još stare dvojinke oblike *kōstijū, kōkōšijū, ūšijū (vāšijū)* i *přsijū*. (Ispor. *rūkū, nōgū!*)

3. Dat., lok. i instr. mn. Pored *rěčīma, stvārīma* govori se i *rěčma, stvārma*.

4. Imenica *kćī* ima (osim nom. jdn.) sve oblike po obrascu *rěč*: *kćī*, *kćēr-i*, *kćēr-i*, *kćēr* . . . Imenica *māti* menja se u jednini kao u slovenačkom jeziku, osim instr. jdn., koji glasi *māter-ōm*. U množini menja se po obrascu *kūća*.

§ 22. Promena imenica srednjega roda

Jednina:

Nom.	A. <i>sěl-o</i>	<i>pōlj-e</i>	B. <i>Ime</i>	<i>táne</i>
gen.	<i>sěl-a</i>	<i>pōlj-a</i>	<i>Imen-a</i>	<i>tánet-a</i>
dat.	<i>sěl-u</i>	<i>pōlj-u</i>	<i>Imen-u</i>	<i>tánet-u</i>
ak.	<i>sěl-o</i>	<i>pōlj-e</i>	<i>Ime</i>	<i>táne</i>
vok.	<i>sěl-o!</i>	<i>pōlj-e!</i>	<i>Ime!</i>	<i>táne!</i>
lok.	<i>sěl-u</i>	<i>pōlj-u</i>	<i>Imen-u</i>	<i>tánet-u</i>
instr.	<i>sěl-om</i>	<i>pōlj-em</i>	<i>Imen-om</i>	<i>tánet-om</i>

Množina:

Nom.	<i>sěl-a</i>	<i>pōlj-a</i>	<i>imèn-a</i>	<i>tanèt-a</i>
gen.	<i>sěl-ā</i>	<i>pōlj-ā</i>	<i>imèn-ā</i>	<i>tanèt-ā</i>
dat.	<i>sěl-ima</i>	<i>pōlj-ima</i>	<i>imèn-ima</i>	<i>tanèt-ima</i>
ak.	<i>sěl-a</i>	<i>pōlj-a</i>	<i>imèn-a</i>	<i>tanèt-a</i>
vok.	<i>sěl-a!</i>	<i>pōlj-a!</i>	<i>imèn-a!</i>	<i>tanèt-a!</i>
lok.	<i>sěl-ima</i>	<i>pōlj-ima</i>	<i>imèn-ima</i>	<i>tanèt-ima</i>
instr.	<i>sěl-ima</i>	<i>pōj-ima</i>	<i>imèn-ima</i>	<i>tanèt-ima</i>

Napomene

A. — 1. Instr. jdn. Iza tvrdih suglasnika stoji završetak *-om* (*sěl-om*, *pīsm-om*), a iza palatalnih (starih i današnjih) završetak *-em* (*pōlj-em*, *sūnc-em*).

2. Gen. mn. a) Koje imenice imaju ispred *-o* ili *-e* u nominativu jdn. dva suglasnika (*pīsm-o*, *kòplj-e*), one umeću između njih u gen. množine nepostojano *a*: *pīsāmā*, *kopāljā*, *vesālā*. Tako još *seōce* (od selce) — *selācā*, *kriōce* (od krilce) *krilācā*. — b) Imenice na *-stvo* i *-štvo* mogu imati gen. množine s nepostojanim *a* ili bez njega: *cārstvā* ili *cārstvā*, *drūštāvā* ili *drūštāvā*. — c) Između *st*, *zd*, *št*, *žd* ne umeće se nepostojano *a*; gen. mn.: *městā*, *ōgnjištā*, *gnézdā*, *gvóždā*.

3. Imenice *ōko* i *ūho* menjaju se u jednini kao *sělo* (gen. *ōka*, *ūha* . . .); u množini (nom. *ōči*, *ūši*) su ženskoga roda i menjaju se po obrascu *rěč*. Gen. mn. im je dvojak: *ōčī* ili *ōčīja*, *ūšī* ili *ūšīja*. —

Kad je imenici *oko* značenje preneseno (na pr. oko u mreže), onda glasi množina *oka, okā, očima* . . . Oblik *ušesa* upotrebljava se onda kad se misle velike uši.

4. Imenice *tělo, čūdo, něbo* menjaju se u jednini kao *sělo*, a u množini glase *těla* ili *telěsa, čūda* ili *čuděsa, neběsa*.

5. Imenica *kōlo* (gen. *kōla, dat. kōlu*) = slov. „kolo“, „krog“. Množina: *kolěsa* (= slov. „kolesa“) ili *kōla* (slov. „krogi“, „voz“).

6. Imenica *dōba* (u značenju „vreme“) srednjega je roda i ne menja se; često se ni atribut uz tu imenicu ne menja, na pr. *tō je iz onōg dōba; od tō dōba*. — Imenica *dōb* je ženskoga roda i menja se (po obrascu *rěč*); ona znači koliko je kome godina, na pr. *jā sam s tōbōm jědně dōbi*.

B. — 1. Kao *īme* menjaju se imenice kojima se osnova u svim padežima, osim nom. jdn., svršuje na *-n* (*brěme, brěmen-a, vrěme, plěme, rāme*), a kao *tāne* one kojima se osnova svršuje na *-t* (*dūgme, dūgmet-a, čěbe, tēle, pīle, jāgnje, ūnuče, mōmče, čōbānce, ždrěbe, sirōče, đāče, dēte*).

2. **Množina.** Imenice s osnovom na *-t* retko imaju množinu. Imaju je na pr. imenice *tāne, dūgme, čěbe* — *taněta, dūgmeta, čeběta*. Mesto množine ostalih imenica služe zbirne imenice ženskoga roda na *-ad*, a za neke mogu se uzeti i oblici muškoga roda: *tělād* ili *těoci, pīlād* ili *pīlići, jāgnjād* ili *jāgnjići* (ili *jāgānjci*), *ūnučād* ili *ūnućići, mōmčād, ždrěbād* . . . Imenica *dēte* ima mesto množine oblik *děca*. — Imenice na *-ād* menjaju se kao *rěč* (*zāpověd*), ali mogu u dat., lok. i instr. imati završetak *-ma*: *telād-ma*.

3. Imenica *dřvo* menja se u jednini *dřvo, dřva* . . . ili *dřvo, dřveta* . . . i znači ono što slov. „drvo“ ili „drevo“. Množina glasi *dřva, dřvā, dřvima* . . . (slov. „drva“) ili *dřveta, dřvétā, dřvétima* . . . (slov. „drevesa“).

4. Imenice *úže* i *pūce* mogu se menjati u jednini i u množini po obrascu *tāne* ili po obrascu *pōlje*: *úže, úžeta* . . . ili *úže, úža; pūce, pūceta* . . . ili *pūce, pūca* . . . (gen. mn. *pūcā* ili *pūtācā*).

5. Imenice *jāje* i *zvōnce* imaju dvojake oblike samo u jednini: *jāje, jājeta* . . . ili *jāje, jāja* . . .; *zvōnce, zvōnceta* . . . ili *zvōnce, zvōnca* . . . Množina: *jāja, zvōnca* (gen. *zvōnācā*). — Za množinu imenice *psěto, psěta* . . . služe oblici *psī* ili *pāščād*.

PRIDEVI

§ 23. Određeni i neodređeni pridevi

Pridevi imaju kao u slovenačkom jeziku neodređeni (*stâr, stâra, stâro; dôbar, dôbra, dôbro*) ili određeni oblik (*stârî, stârâ, stârô; dôbrî, dôbrâ, dôbrô*). — Pridevi na *-ov, -ev, -in* (*brâtov, ôcev, mâterin*) imaju samo neodređeni, a oni na *-ski, -ški, -čki, -ji* (*ljûdskî, sirômaškî, jûnâčkî, Bôžjî*) samo određeni oblik.

§ 24. Promena neodređenih prideva

	muški	ženski	srednji rod
		Jednina:	
Nom.	<i>nôv (tûđ)</i>	<i>nôv-a (tûđ-a)</i>	<i>nôv-o (tûđ-e)</i>
gen.	<i>nôv-a</i>	<i>nôv-ê</i>	<i>nôv-a</i>
dat.	<i>nôv-u</i>	<i>nôv-ôj</i>	<i>nôv-u</i>
ak.	<i>nôv-a, nôv</i>	<i>nôv-u</i>	<i>nôv-o</i>
vok.	—	—	—
lok.	<i>nôv-u</i>	<i>nôv-ôj</i>	<i>nôv-u</i>
instr.	<i>nôv-îm</i>	<i>nôv-ôm</i>	<i>nôv-îm</i>
		Množina:	
Nom.	<i>nôv-i</i>	<i>nôv-e</i>	<i>nôv-a</i>
gen.	<i>nôv-îh</i>	<i>nôv-îh</i>	<i>nôv-îh</i>
dat.	<i>nôv-îm(a)</i>	<i>nôv-îm(a)</i>	<i>nôv-îm(a)</i>
ak.	<i>nôv-e</i>	<i>nôv-e</i>	<i>nôv-a</i>
vok.	—	—	—
lok.	<i>nôv-îm(a)</i>	<i>nôv-îm(a)</i>	<i>nôv-îm(a)</i>
instr.	<i>nôv-îm(a)</i>	<i>nôv-îm(a)</i>	<i>nôv-îm(a)</i>

Napomena. Završeci za m. i sr. rod jednine su, osim u instr., jednaki završecima imenica m. i sr. roda. Ta se promena zbog toga zove i imenska.

§ 25. Promena određenih prideva

	muški rod		srednji rod	
	Jednina:			
Nom.	<i>nôv-î</i>	<i>tûđ-î</i>	<i>nôv-ô</i>	<i>tûđ-e</i>
gen.	<i>nôv-ôg(a)</i>	<i>tûđ-êg(a)</i>	<i>nôv-ôg(a)</i>	<i>tûđ-êg(a)</i>
dat.	<i>nôv-ôm(u), -ôme</i>	<i>tûđ-êm(u)</i>	<i>nôv-ôm(u), -ôme</i>	<i>tûđ-êm(u)</i>
ak.	<i>nôv-ôg(a), nôv-î</i>	<i>tûđ-êg(a), tûđ-î</i>	<i>nôv-ô</i>	<i>tûđ-e</i>
vok.	<i>nôv-î</i>	<i>tûđ-î</i>	<i>nôv-ô</i>	<i>tûđ-e</i>
lok.	<i>nôv-ôm(e)</i>	<i>tûđ-êm(u)</i>	<i>nôv-ôm(e)</i>	<i>tûđ-êm(u)</i>
instr.	<i>nôv-îm</i>	<i>tûđ-îm</i>	<i>nôv-îm</i>	<i>tûđ-îm</i>

Množina:

Nom.	<i>nǫv-ī (tùđī)</i>	<i>nǫv-ā (tùďā)</i>
gen.	<i>nǫv-īh</i>	<i>nǫv-īh</i>
dat.	<i>nǫv-īm(a)</i>	<i>nǫv-īm(a)</i>
ak.	<i>nǫv-ě</i>	<i>nǫv-ā</i>
vok.	<i>nǫv-ī</i>	<i>nǫv-ā</i>
lok.	<i>nǫv-īm(a)</i>	<i>nǫv-īm(a)</i>
instr.	<i>nǫv-īm(a)</i>	<i>nǫv-īm(a)</i>

Ženski rod: promena je ista kao u neodređenih prideva (§ 24), samo je samoglasnik u završetku svih padeža dug (*nǫvā, tūďā*).

Napomene

1. Kojim se pridevima osnova svršuje na tvrdi suglasnik, oni primaju u muškom i srednjem rodu završetke *-og(a), -om(u)...*, a pridevi s osnovom na (stari ili današnji) palatalni suglasnik primaju *-eg(a), -em(u)...*

2. U dat., lok. i instr. mn. uzima se oblik na *-ima* kad je pridev sam: *Pomòzi gládnīma!* Pred imenicom stoji uvek oblik na *-īm*: *Pomòzi gládnīm pīlcama!*

3. Kao određeni pridevi menjaju se i imena *Zrīnjskī, Rāčkī, Mušickī*.

§ 26. Poredba prideva

Pridevi imaju tri stepena: pozitiv, komparativ, superlativ.

Komparativ pravi se nastavcima I. *-ji, -ja, -je*; II. *-iji, -ija, -ije*; III. *-ši, -ša, -še*.

I. *-ji, -ja, -je*

1. Nastavak *-ji* imaju jednosložni pridevi sa dugosilaznim (^) akcentom (*jāk, drāg, žūt* itd.); *j* od nastavka spaja se sa suglasnicima po pravilima jotovanja (§ 14): *jāčī* (od *jak*-ji), *drāžī* (od *drag*-ji), *žūčī* (od *žut*-ji), *blēđī* (od *bled*-ji), *skūpljī* (od *skup*-ji), *grūbljī* (od *grub*-ji), *življī* (od *živ*-ji), *břžī* (od *brz*-ji), *vrūčī* (od *vruč*-ji), *riđī* (od *riđ*-ji), *křnjī* (od *krnj*-ji); — *s* ispred palatalnog suglasnika prelazi u *š* (§ 11): *čvršćī* (od *čvrst*-ji). — Zapamti. I pridevi *běo, dūg, tīh, strōg* imaju komparativ s nastavkom *-ji*: *běljī, dūžī, tīšī, strōžī*.

2. Nastavak *-ji* imaju dvosložni pridevi na *-ak* i *-ok*, ali gube u komparativu *-ak* i *-ok* (*krātak, slādak, dūbok* itd.); *j* od nastavka spaja se sa suglasnicima po pravilima jotovanja, § 14: *krāčī* (od

krat-ji), *slāđī* (od *slad-ji*), *dūbljī* (od *dub-ji*), *nīžī* (od *niz-ji*), *vīšī* (od *vis-ji*), *tānjī* (od *tan-ji*), *šīrī* (od *šir-ji*); — *s* ispred palatalnog suglasnika prelazi u *š* (§ 11): *žēščī* (*žest-ok*). — Zapamti: *tēzak* — *tēžī*; *dālek* — *dāljī*; *dēbeo* — *dēbljī*.

3. Nastavak *-jī* dobijaju na osnovu (odbacivši nepostojano *a*) pridevi *górak*, *bésan*, *lāsan*, *tésan* — *gōrčī*, *bēšnjī*, *lāšnjī*, *tēšnjī*.

II. *-iji, -ija, -ije*

1. Nastavak *-iji* imaju jednosložni pridevi sa kratkosilaznim (˘) akcentom, a neki i sa dugosilaznim akcentom (˘˘): *čīst* — *čīst-ijī*, *lōšijī*, *nōvijī*, *slābijī*, *spōrijī*, *stārijī*, *stīrmijī*, *zdrāvijī*; *pūst* — *pūst-ijī*, *slānijī*, *svētijī*, *lēnijī*.

2. Tako gotovo svi dvosložni i svi višesložni pridevi: *mārljiv* — *marljivijī*, *zadovōljnijī* . . .

3. Pridevi *gībak*, *krēpak*, *ljūbak* glase u komparativu *gīpčijī*, *krēpčijī*, *ljūpčijī* ili *ljūpkijī*, a *krōtak* i *vītak* imaju *krōtkijī*, *vītkijī*.

III. *-ši, -ša, -še*

Taj nastavak imaju samo tri prideva: *lāk*, *lēp*, *měk* — *lāk-šī*, *lēp-šī*, *měk-šī*.

Nepravilni komparativi

dōbar — *bōljī*, *zāo* — *gōrī*, *vēlik* — *vēčī*, *mālen* — *mānjī*.

Superlativ nastaje od komparativa s predmetkom *naj-*: *nājjačī*, *nājkračī*, *nājčīstijī*, *nājmarljivijī*, *nājgīpčijī*, *nājlakšī*, *nājboljī*.

Komparativ i superlativ menjaju se kao određeni pridevi.

ZAMENICE

§ 27. Deoba

Zamenice su: 1. lične (personalne);

2. prisvojne (posesivne);

3. pokazne (demonstrativne);

4. upitne (interogativne);

5. odnosne (relativne);

6. neodređene (indefinitne).

§ 28. Lične zamenice

Lične zamenice su: jdn.: *jâ* (za prvo lice), *tî* (za drugo lice), *ôn*, *ôna*, *ôno* (za treće lice); mn.: *mî* (za prvo lice), *vî* (za drugo lice), *ôni*, *ône*, *ôna* (za treće lice); povratna zamenica je *sêbe*.

Promena:

	Jednina:		Množina:	
Nom.	<i>jâ</i>	<i>tî</i>	<i>mî</i>	<i>vî</i>
gen.	<i>mêne — me</i>	<i>têbe — te</i>	<i>nâs — nas</i>	<i>vâs — vas</i>
dat.	<i>mèni — mi</i>	<i>tèbi — ti</i>	<i>nâma — nam</i>	<i>vâma — vam</i>
ak.	<i>mêne — me</i>	<i>têbe — te</i>	<i>nâs — nas</i>	<i>vâs — vas</i>
vok.	—	<i>tî</i>	—	<i>vî</i>
lok.	<i>mèni</i>	<i>tèbi</i>	<i>nâma</i>	<i>vâma</i>
instr.	<i>mnôm, mnóme</i>	<i>tôbôm</i>	<i>nâma</i>	<i>vâma</i>

Nom.	<i>ôn</i>	<i>ôna</i>	<i>ôno</i>	<i>ôni</i>	<i>ône</i>	<i>ôna</i>
gen.	<i>njêga — ga</i>	<i>njê — je</i>	kao u muškom rodu	<i>njîh — ih</i>		
dat.	<i>njêmu — mu</i>	<i>njôj — joj</i>		<i>njîma — im</i>		
ak.	<i>njêga — ga, nj</i>	<i>njû — je, ju</i>		<i>njîh — ih</i>		
vok.	—	—		—		
lok.	<i>njêmu</i>	<i>njôj</i>		<i>njîma</i>		
instr.	<i>njîm, njîme</i>	<i>njôm, njóme</i>		<i>njîma</i>		

Zamenica *sêbe* ima instr. *sôbôm* (slov. *seboj*); ostali padeži su jednaki slovenačkima.

Napomene

1. Kraći oblici u gen., dat. i ak. zovu se enklitike (§ 66). Iza predloga mogu stajati od enklitika samo akuzativi *me*, *te*, *se* i *nj*, a pišu se uvek odeljeno od predloga: *zá me*, *prêdâ me*, *nâ te*, *zâ nj*, *nâ nj*, *prêdâ nj*.

2. Enklitika za ak. jdn. ž. r. glasi *je* ili *ju*; *ju* upotrebljava se samo ispred glagola *je*, na pr. *jâ sam je nâšao*, ali: *ôn ju je nâšao*.

3. U instrumentalu uzima se oblik *mnóme*, ako stoji sam, a oblik *mnôm*, ako je iza predloga: *pônosi se mnóme — pôdi sâ mnôm*. — Govori se: *sâ mnôm*, ali *s tôbôm*.

4. Nom. mn. za 1 i 2 lice (*mî*, *vî*) nema ženskoga roda: *mî smo* = slov. *mî smo* ili *me smo*.

5. Dativ *si* (na pr. slov. „vzemi *si* to knjigo“) treba izostavljati: *ûzmi ôvû knjigu!*

§ 29. Prisvojne zamenice

Prisvojne zamenice su: 1. *môj, mōja, mōje*; *nāš, -a, -e*; 2. *tvôj, tvōja, tvōje*; *vāš, -a, -e*; 3. *njêgov, -a, -o*; *njên, -a, -o* ili *njêzin, -a, -o*; *njlhov, -a, -o*; 4. *svôj, svōja, svōje*.

Promena:

		Jednina:	
Nom.	<i>môj</i>	<i>mōja</i>	<i>mōje</i>
gen.	<i>mōjeg(a), mōg(a)</i>	<i>mōjê</i>	<i>mōjeg(a), mōg(a)</i>
dat.	<i>mōjem(u), mōm(u), mōme</i>	<i>mōjōj</i>	<i>mōjem(u), mōm(u), mōme</i>
ak.	<i>môj — mōjeg(a), mōg(a)</i>	<i>mōju</i>	<i>mōje</i>
vok.	<i>môj</i>	<i>mōja</i>	<i>mōje</i>
lok.	<i>mōjem(u), mōm(e)</i>	<i>mōjōj</i>	<i>mōjem(u), mōm(e)</i>
instr.	<i>mōjīm</i>	<i>mōjōm</i>	<i>mōjīm</i>
		Množina:	
Nom.	<i>mōji</i>	<i>mōje</i>	<i>mōja</i>
gen.		<i>mōjīh</i>	
dat.		<i>mōjīm(a)</i>	
ak.	<i>mōje</i>	<i>mōje</i>	<i>mōja</i>
vok.	<i>mōji</i>	<i>mōje</i>	<i>mōja</i>
lok.		<i>mōjīm(a)</i>	
instr.		<i>mōjīm(a)</i>	

Kao *môj* menjaju se *tvôj* i *svôj*; zatim *nāš* i *vāš*; te dve zamenice imaju u gen. *nāšeg(a), vāšeg(a)*, u dat. i lok. *nāšem(u), vāšem(u)*. — Zamenice *njêgov, njlhov, njên, njêzin* menjaju se kao neodređeni pridev (*nōv*).

§ 30. Pokazne zamenice

1. Pokazne zamenice su: *ôvāj, ôvā, ôvō*; *tāj, tā, tō*; *ônāj, ônā, ônō*; — *ovākav, takav, onākav*; *ovākī, takī, onākī*; *ovòlik, tòlik, onòlik*; *ovolikī, tolikī, onolikī*.

2. Zamenica *ôvāj* pokazuje ono što je blizu lica koje govori; zamenica *tāj* pokazuje ono što je blizu lica s kojim se govori; zamenica *ônāj* pokazuje ono što je daleko i od lica koje govori i od onoga s kojim se govori.

3. *Ôvāj, tāj, ônāj, ovākī, takī, onākī, ovolikī, tolikī i onolikī* imaju u promeni završetke određenih (*ôv-oga, ôv-omu...*, *t-ôgā, t-ômu...*, *ôn-oga, ôn-omu...*), a ostali završetke neodređenih prideva (*ovākav, ovākv-a, ovākv-u...*, *ovòlik, ovòlik-a...*).

4. Među pokazne zamenice idu još *istt* i *sâm*; *istt* menja se kao određeni pridev; *sâm* u značenju „bez ikoga drugog“ menja se neodređeno ili određeno (*náđoh ù sobi Milana sâma [sâmoga]*), a u značenju „sâm glavom“ samo određeno (*dôbio je pòmôć od sâmoga knêza*).

5. Stara pokazna zamenica *s-* („ovaj“) sačuvana je u nekim priložima: *dânas* (= ovaj dan), *lêtôs* (= ovo leto, slov. to poletje), *jÛtrôs* (= ovo jutro) itd.

§ 31. Upitne i odnosne zamenice

Upitne:

kô? — kdo?

štâ? — kaj?

kôjt, *-â*, *-ê?* — kateri, *-a*, *-o?*

čijt, *-â*, *-ê?* — čigav, *-a*, *-o?*

kâkav, *-kva*, *-kvo?* — kakšen?

Odnosne:

kô — kdor

štô — kar

kôjt, *-â*, *-ê* — kateri, ki

čijt, *-â*, *-ê* — čigar

kâkav, *-kva*, *-kvo* — kakršen

Promena. Upitne i odnosne zamenice su u srpsko-hrvatskom jeziku iste, pa im je i promena ista.

1. Nom. *kô*

gen. *kôga*, *kôg*

dat. *kômu*, *kôme*, *kôm*

ak. *kôga*, *kôg*

vok. —

lok. *kôme*, *kôm*

instr. *kîm*, *kîme*

štâ, *štô*

čêga, *štâ*

čêmu

štâ, *štô*

—

čêmu, *čêm*

čîm, *čîme*

2. *kôjt* i *čijt* menjaju se kao određeni pridev (*tùdt*);

3. *kâkav* menja se kao neodređeni pridev (*nôv*, *dôbar*).

Pamti. Mesto slov. *ki*, *ki ga*, *ki mu* . . . stoji u srpsko-hrvatskom jeziku *štô*, *štô ga*, *štô mu* . . ., na pr. *tô je đâk što ga je učitelj pohvâlio*; *tô je đâk što su mu ùkrâli knjîge*.

§ 32. Neodređene zamenice

1. a)	<i>nêko</i>	<i>nîko</i>	<i>svâko</i>	<i>lko</i>		
	<i>nêšto</i>	<i>nîšta</i>	<i>svâšta</i>	<i>lšta</i>	<i>kojêšta</i>	<i>gdêšto</i>
	<i>nêkt</i>	(<i>nîkojt</i>)	<i>svâkt</i>	<i>lkojt</i>		<i>gdêkojt</i>
	<i>nêkakav</i>	<i>nîkakav</i>	<i>svâkakav</i>	<i>lkakav</i>	<i>kojekâkav</i>	
	<i>nêčijt</i>	<i>nîčijt</i>	<i>svâčijt</i>	<i>lčijt</i>		

Pamti: *někt* i *sväk* stoje mesto *někojt*, *sväkojt*; mesto *nĭkojt* služi *nijedan*; *něko* — nekdo, *něšto* — nekaj, *někt* — neki, *někakav* — nekakšen, *něčijt* — nekoga, nekega človeka; *nĭko* — nikdo, nihče, *nĭšta* — nič, (*nĭkoji*) *nijedan* — noben, *nĭkakav* — nikakršen, *nĭčijt* — nikogar, nobenega človeka; *sväko* — vsakdo, *sväšta* — marsikaj (razne stvari), *sväk* — vsak, *sväkakav* — vsakršen, *sväčijt* — vsakogar, vsakega človeka; *ĭko* — (sploh) kdo, *ĭšta* — (sploh) kaj, *ĭkojt* — (sploh) kateri, *ĭkakav* — (sploh) kakšen, *ĭčijt* — (sploh) katerega, (sploh) katerega človeka; *kojěšta* — marsikaj, *kojekäkav* — kakršenkoli; *gděšto* — marsikaj, *gděkojt* — marsikateri.

b) <i>kōgod</i> (kdo)	<i>ko göd</i> (kdorkoli)
<i>štōgod</i> (kaj)	<i>što göd</i> (karkoli)
<i>kōjĭgod</i> (neki)	<i>koji göd</i> (katerikoli)
<i>kākavgod</i> (nekakšen)	<i>kakav göd</i> (kakaršenkoli)
<i>čijĭgod</i> (od nekoga)	<i>čiji göd</i> (čigarkoli)

Neodređene zamenice načinjene su od upitnih ili odnosnih a) s predmecima *ne-*, *nĭ-*, *sva-*, *i-*, *koje-*, *gde-*, b) s dodatkom *god*. Koje su načinjene od *ko* i *što* ili *šta* (na pr. *něko*, *něšto*, *nĭšta*...), one su imeničke, a ostale pridevne.

2. Mesto rečce *gōd* ima i dodatak *mu drāgo*, na pr. *kō mu drāgo* (kdorkoli), *kōjt mu drāgo* (katerikoli) i sl.

3. Neodređene zamenice menjaju se kao upitne i odnosne zamenice od kojih su sastavljene, na pr. *něko*, *někoga*, *někomu*..., *kojěšta*, *kojěčěga*..., *štōgod*, *čěgagod*..., *kakav göd*, *kakva göd*...

4. Kad neodređene zamenice s predmetkom *nĭ-* stoje s predlogom, predlog se meće u sredinu: *nĭ od koga* (mesto *od nĭkoga*), *nĭ u kakvu grādu* (mesto *u nĭkakvu grādu*). — Često stoje i enklitike između zamenice i dodatka *gōd*: *ko se göd* (m. *ko göd se*) *bōjt*, *neka ōtĭdē*.

5. Među neodređene zamenice ide i *säv*, *svä*, *svě*; menja se kao određeni pridev: *säv*, *svěga*, *svěmu*...; u gen. mn. ima pored *svĭh* još oblik *svĭja*.

BROJEVI

§ 33. Osnovni brojevi

(0) <i>nĭštica</i> , <i>nĭla</i>)	3 <i>tri</i>
1 <i>jědan</i> , <i>-dna</i> , <i>-dno</i>	4 <i>čětiri</i>
2 <i>dvā</i> , <i>ē</i> , <i>-â</i>	5 <i>pět</i>

6	<i>šest</i>	40	<i>četrdeset</i>
7	<i>sedam</i>	50	<i>pedeset</i>
8	<i>osam</i>	60	<i>šezdeset</i>
9	<i>děvět</i>	70	<i>sedamdeset</i>
10	<i>děset</i>	80	<i>osamdeset</i>
11	<i>jedánaest</i>	90	<i>devedeset</i>
12	<i>dvánaest</i>	100	<i>stô, stôtina</i>
13	<i>trínaest</i>	200	<i>dvěsta, dvě stôline</i>
14	<i>četřnaest</i>	300	<i>trřsta, trř stôtine</i>
15	<i>pětnaest</i>	400	<i>četřiri stôtine</i>
16	<i>šesnaest</i>	500	<i>pět stôtinā</i>
17	<i>sedāmnaest</i>	600	<i>šest stôtinā</i>
18	<i>osāmnaest</i>	1000	<i>hiljada, tisuća</i>
19	<i>devětnaest</i>	2000	<i>dvě hiljade (tisuće)</i>
20	<i>dvādeset</i>	3000	<i>trř hiljade (tisuće)</i>
21	<i>dvādeset i jēdan, -dna, -dno</i>	4000	<i>četřiri hiljade (tisuće)</i>
22	<i>dvādeset i dvā, -ě, -ā</i>	5000	<i>pět hiljadā (tisuća)</i>
30	<i>trideset</i>	1,000.000	<i>milijon</i>

§ 34. Promena brojeva

1. *Jēdan, -dna, -dno* ima (osim u nom.) završetke određenih prideva: m. r. *jēdan, jēdn-og(a)* . . ., ž. r. *jēdna, jēdn-ě, jēdn-ěj* . . ., sr. r. *jēdno, jēdn-og(a)* . . .

	m. i sr. r.	ž. r.	m., ž. i sr. r.	m., ž. i sr. r.
2. Nom.	<i>dvā</i>	<i>dvě</i>	<i>trř</i>	<i>četřiri</i>
gen.	<i>dvāju</i>	<i>dvěju</i>	<i>trřju</i>	<i>četřiriju</i>
dat.	<i>dvěma (dvāma)</i>	<i>dvěma</i>	<i>trřma</i>	<i>četřirma</i>
ak.	<i>dvā</i>	<i>dvě</i>	<i>trř</i>	<i>četřiri</i>
vok.	<i>dvā</i>	<i>dvě</i>	<i>trř</i>	<i>četřiri</i>
lok.	<i>dvěma (dvāma)</i>	<i>dvěma</i>	<i>trřma</i>	<i>četřirma</i>
instr.	<i>dvěma (dvāma)</i>	<i>dvěma</i>	<i>trřma</i>	<i>četřirma</i>

Kao *dvā* menjaju se *ōba, ōbadvā*, a kao *dvě* menjaju se *ōbe, ōbadvě*.

3. Brojevi *pět, šest, sedam* itd. ne menjaju se.

4. Brojevi *stôtina, hiljada (tisuća)* menjaju se kao imenice ženskoga roda, ali stoje često u ak. mesto u drugim padežima: *Dōšao je sa stôtinōm (stôtinu) momākā*.

§ 35. Dvojina

Nom., ak., vok.	<i>dvā lónca</i>	<i>dvā písma</i>
gen.	<i>dvájū lōnācā</i>	<i>dvájū písāmā</i>
dat., lok., instr.	<i>dvāma lōncima</i>	<i>dvāma písmina</i>

Uz nom., ak. i vok. *dvā* (*ōba, ōbadvā*), *trī* i *čētiri* stoje imenice m. i sr. roda u dvojini. Imenice imaju samo jedan oblik dvojine, i to za nom., ak. i vok. (= gen. jednine: *lónca, písma*); za ostale padeže uzimaju se oblici iz množine: *lōnācā, lōncima* . . . Iza predloga ne menjaju se ni brojevi ni imenice: *kōd dvā lónca, sā dvā lónca*. — Uz *dvē* (*ōbe, ōbadvē*), *trī* i *čētiri* stoje imenice ž. roda u množini: *dvē pūške, dvējū pūšākā, dvēma pūškama*.

Napomena. Imenica se upravlja samo prema jedinicama: *21 (dvādesēt i jēdan) stārac; 502 (pēt stōttnā i dvā) čōveka*.

§ 36. Redni brojevi

Zasebne oblike imaju redni brojevi: *přvī, drūgī, trēctī, četvrtī, stōttī, hljadittī* ili *tlsucntī*; svi ostali postaju od osnovnih brojeva primajući nastavke *-ī, -ā, -ō*: *pēt-ī, -ā, -ō*; *šēst-ī, -ā, -ō* . . . *jedānaest-ī, ā, -ō*; *četrdēsēt (i) četvrtī, -ā, -ō*. Menjaju se kao određeni pridevi.

§ 37. Brojne imenice i pridevi

1. Mesto brojeva 2—99 mogu se uzeti brojne imenice na *-ica*: *dvōjica (obōjica), trōjica, četvōrica, petōrica* . . . Upotrebljavaju se samo za lica muškoga roda. — Reči uz njih stoje u gen. množine: *trōjica lovācā, nās petōrica, sa desetōricōm prijatēljā*.

2. Brojne imenice srednjega roda su: *dvōje (ōboje), trōje, četvoro, pētoro, dēsetero* . . . Upotrebljavaju se uz genitiv zbirnih imenica koje služe mesto množine imenica srednjega roda (*pētoro tēlādī, četvoro čōbančādī, dvōje dēcē*) i uz genitiv ličnih zamenica koje se tiču i muških i ženskih lica (*njih dvōje* = jedno žensko i jedno muško); katkad one stoje same (*dvōje vāljā pāmītī*).

Promena. Nom., ak., vok.:	<i>dvōje</i>	<i>četvoro</i>
gen.:	<i>dvōga</i>	<i>četvōrga</i>
dat., lok., instr.:	<i>dvōma</i>	<i>četvōrma</i>

Kao *dvōje* menjaju se brojevi *ōboje* i *trōje*, a kao *četvoro* svi ostali. — Napomena. Kad stoje s imenicama, a naročito iza predloga, ti se brojevi ne menjaju: *ōstavio kūcu nā dvoje dēcē; kvōčka sa sēdmoro pīlādī*.

3. Brojni pridevi *dvōji*, *-e*, *-a*, *trōji*, *čētvori* . . . govore se samo u množini. Oni stoje uz imenice koje u množini čine celinu (*dvōji ōpānci*, *čētvore rukāvice*) i uz imenice koje se govore samo u množini (*trōje gūsle*, *pētora vrāta*). — Menjaju se kao pridevi.

GLAGOLI

§ 38. Glagoli po vrstama

Glagoli se dele, kao u slovenačkom jeziku, u šest vrsta, a neke od tih vrsta i u razdele.

I vrsta

Infinitivna osnova nema nastavka, na pr. *trēs-ti*, *lī-ti*.

1 razdeo: osnova na *t* ili *d*, na pr. *plēsti* (od *plet-ti*), *plēt-ēm*; *krāsti* (od *krad-ti*), *krād-ēm*. — Ovamo idu još: *cvāsti*, *cvātēm*; *rāsti*, *rāstēm*; *prēsti*, *prédēm*; *dovēsti*, *dovédēm*; *srēsti*, *srētēm* (bolje *srētnēm* po II), *sēsti*, *sēdēm* (bolje *sēdnēm* po II), *pāsti*, (*pādnēm* po II); (*ići*, *nāci*, *pōci*), *īd-ēm*, *nāđēm* (od *naid-em*), *pōdēm* itd.

2 razdeo: osnova na *s* ili *z*, na pr. *trēs-ti*, *trēs-ēm*; *grīsti* (od *griz-ti*), *gríz-ēm*. — Ovamo idu još: *nēsti*, *nēsēm*; *donēsti* (običnije: *dōnēti*), *donēsēm*; *spāsti*, *spāsēm*; *vřsti se*, *vřzēm se*; *vēsti*, *vézēm*; *dovēsti*, *dovézēm* itd.

3 razdeo: osnova na *p* ili *b* ili *v*, na pr. *crpsti* (od *crp-ti*), *crp-ēm*; *grēpsti* (od *greb-ti*), *grēb-ēm*; *plēti* (od *plev-ti*), *plév-ēm*. — Ovamo idu još: *ūsūti* (od *usup-ti*), *ūspēm*; *dūpsti*, *dúbēm*; *zēpsti*, *zébēm* itd.

4 razdeo: osnova na *k* ili *g* ili *h*, na pr. *pēci* (od *pek-ti*), *pēcēm* (od *pek-em*); *strīci* (od *strig-ti*), *strížēm* (od *strig-em*); *vřci* (od *vrh-ti*), *vřšēm* (od *vrh-em*). — Ovamo idu još: *rēci*, *rēcēm*, (*rēknēm* po II); *sēcī*, *sēcēm*; *vūci*, *vūčēm*; *tūci*, *túčēm*; *žēci*, *žžēm*; *lēci*, *lěžēm* (*lēgnēm* po II); *mōci*, *mōgu*; *dīci* (*dīgnuti*, *dīgnēm* po II); *sflīci* (*sflīgnuti*, *sflīgnēm* po II); *pōbeci* (*pōbegnuti*, *pōbegnēm* po II); *māci* (*māknuti*, *māknēm* po II); *nīci* (*nīknuti*, *nīknēm* po II); *nāvīci* (*nāvīknuti*, *nāvīknēm* po II) itd.

5 razdeo: osnova na *n* ili *m*, na pr. *pōčēti* (od *počen-ti*), *pōčn-ēm*; *ūzēti* (od *uzem-ti*), *ūzm-ēm*. — Ovamo idu još *klēti*, *kūnēm*; *nāpēti* *nāpnēm*; *žēti*, *žnjēm* (*žānjēm*); *ōtēti*, *ōtmēm*; *žēti*, *žmēm*; *nāduti*, *nādmēm* itd.

6 razdeo: osnova na **r** ili **l**, na pr. *mréti* (od mer-ti), *mr-ém*; *mléti* (od mel-ti, prez. *měl-jēm* po V 2). — Ovamo idu još: *dréti*, *dērēm*; *ždréti*, *ždērēm*; *pròstréti*, *pròstrēm*; *ùpreti*, *ùprēm*; *òbàzreti se*, *òbàzrēm se*; *třti*, *trēm* ili *tārēm*; *klāti* (od kol-ti, prez. *kòljēm* po V 2) itd.

7 razdeo: osnova na samoglasnike **i**, **u**, **a**, **e**, na pr. *bī-ti*, *bī-jēm*; *cū-ti*, *cū-jēm*; *znā-ti*, *znām* (od zna-jem); *smē-ti*, *smēm* (od sme-jem, isp. jek. *smļjem*). — Ovamo idu još: *līti*, *lījēm*; *pīti*, *pījēm*; *òbuti*, *òbujēm*; *stāti* (*stānēm* po II); *dòspeti*, *dòspēm* itd.

II vrsta

Infinitivna osnova na **nu** (u slovenačkom jeziku **nī!**), na pr. *dīg-nu-ti*, *dīg-nē-m*. — Ovamo idu još: *skīnuti*, *skīnēm*; *krēnuti*, *krēnēm*; *tònuti*, *tònēm*; *pòginuti*, *pòginēm*; *sflsnuti*, *sflsnēm* itd.

III vrsta

Infinitivna osnova na **e**, koje se iza palatala pretvara u **a**, na pr. *gòr-e-ti*, *dřž-a-ti* (od drg-e-ti).

1 razdeo: infinitivna osnova na **e**, prezentska na **eje**, na pr. *ùm-e-ti*, *ùmēm* (od um-eje-m, isp. jekavsko *ùm-ijē-m*).

2 razdeo: infinitivna osnova na **e** ili **a**, prezentska na **i**, na pr. *vīd-e-ti*, *vīd-ī-m*; *běž-a-ti*, *běž-ī-m*. — Ovamo idu još: *ćuteti* (pored *ćutati*), *ćūtīm*; *třpeti*, *třpīm*; *vòleti*, *vòlīm*; *zelèneti*, *zelènīm*; *vrèti*, *vrīm*; *zřeti*, *zřīm* (*zrēm* po I 6); *hīeti* (*hòću*) itd.; *lěžati*, *lěžīm*; *třčati*, *třčīm*; *bléjati*, *bléjīm*; *bòjati se*, *bòjīm se*; *tīštati* (isporedi slov. *tiščati*), *tīštīm*; *vrīštati*, *vrīštīm*; *zvíždati*, *zvíždīm* itd.

IV vrsta

Infinitivna osnova na **i**, na pr. *hvāl-i-ti*, *hvāl-īm*. — Ovamo idu još: *báciti*, *báčīm*; *kúpiti*, *kúpīm*; *plátiti*, *plátīm*; *kītiti*, *kītīm*; *kròjiti*, *kròjīm* itd.

V vrsta

Infinitivna osnova na **a**, na pr. *kòp-a-ti*, *véz-a-ti*, *br-ā-ti*, *brij-a-ti*.

1 razdeo: infinitivna i prezentska osnova na **a**, na primer *kòp-a-ti*, *kòp-ā-m*. — Ovamo idu još *klizati se*, *klizām se*; *sprémati*, *sprēmām*; *tkāti*, *tkām* (*čēm* od *tčem* po V 3); *bírati*, *bīrām*; *čěšljati*, *čěšljām*; *sijati*, *sijām* (*sjāti*, *sjām*); *bívati*, *bīvām*; *spávati*, *spāvām* itd.

2 razdeo: infinitivna osnova na **a**, prezentska na **je**, na pr. *vez-a-ti, vèžem* (od *vez-je-m*). — Ovamo idu još: *glòdati, glòdèm; krèlati, krècèm; mètati, mècèm; šàptati, šàpcèm; làgati, làžem; pomàgati, pomàžèm; plàkati, plàcèm; vikati, vícèm; dihati, dišèm; jàhati, jàšèm; máhati, mášèm; mīcati, mīcèm; ùticati, ùtičèm; zòbati, zòbljèm* (pored *zòbām* po V 1); *sīpati, sīpljèm* (pored *sīpām* po V 1); *hrámati, hrámljèm; dozívati, dòzìvljèm* (pored *dòzìvām* po V 1); *màzati, màžèm; pūzati, pūžèm; řzati, řžèm; brīsati, brīšèm, pènjati, pènjèm; vèrati se, vèrèm se; ùmirati, ùmirèm; òrati, òrèm, iskati, íštèm; dr̄htati, dr̄šcèm* itd.

3 razdeo: infinitivna osnova na **a**, prezentska na **e** (i koren je u infinitivu različan od korena u prezentu), na primer *br-ā-ti, bër-ē-m*. — Ovamo idu još *prāti, pèrèm; řvati se, řvèm se; gnāti, žènèm; zvāti, zòvèm*. — Napomena: ovamo brojimo i glagole *kòv-a-ti, kù-jè-m; tròv-a-ti, trù-jè-m; snòvati, snùjèm; bljùvati, bljùjèm; pljùvati, pljùjèm; psòvati, psùjèm, štòvati, štùjèm*.

4 razdeo: infinitivna osnova na **a** (ispred **a** je **j**), prezentska na **je**, na pr. *brī-ja-ti, brī-jè-m; sèjati, sèjèm; làjati, làjèm; grèjati, grèjèm; kàjati se, kàjèm se; smèjati se, smèjèm se; trājati, trājèm; ovamo idu i glagoli dávati, dájèm* (ili *dávām* po V 1); *poznávati, pòznájèm*.

VI vrsta

Infinitivna osnova na **ova** (*eva*) ili **iva**, prezentska na **uje**, na pr. *kup-òva-ti, kùp-ujè-m; voj-èva-ti, vòj-ujè-m; dar-iva-ti, dàr-ujè-m*. — Ovamo idu još: *mīlovati, mīlujèm; trgòvati, tìrgujèm; vèrovati, vèrùjèm; pijāncòvati, pijāncùjèm; ùčiteljòvati, ùčiteljùjèm; kraljèvati, kràljùjèm; dovikívati, dovikùjèm; nočívati, nòcùjèm; osùđívati, osùđùjèm; zabranjívati, zabrànjùjèm* itd.

Glagoli s bestematskim prezentom

To su glagoli *dāti, dà-m* (pored *dádèm*), *jèsti, jè-m* (pored *jèdèm*), *bīti, sam* (*jèsam*).

§ 39. Present

Jdn. 1 lice	<i>trés-è-m</i>	<i>pī-jè-m</i>	<i>dél-ī-m</i>	<i>glèd-ā-m</i>
2 „	<i>trés-è-š</i>	<i>pī-jè-š</i>	<i>dél-ī-š</i>	<i>glèd-ā-š</i>
3 „	<i>trés-è</i>	<i>pī-jè</i>	<i>dél-ī</i>	<i>glèd-ā</i>
Mn. 1 „	<i>trés-è-mo</i>	<i>pī-jè-mo</i>	<i>dél-ī-mo</i>	<i>glèd-ā-mo</i>
2 „	<i>trés-è-te</i>	<i>pī-jè-te</i>	<i>dél-ī-te</i>	<i>glèd-ā-te</i>
3 „	<i>trés-ū</i>	<i>pī-jū</i>	<i>dél-ē</i>	<i>glèd-ajū</i>

Prezentskoj osnovi (*trese-, pije-, deli-, gleda-*) dodaju se završeci kao u slovenačkom jeziku: *-m, -š, -mo, -te*, a u 3 l. mn. završetak se spojio sa završnim vokalom prezentske osnove; budući da se taj završetak danas razlikuje od završetka u slovenačkom jeziku, zato zapamti ovo pravilo:

ako je u 1 l. jdn.	-em ,	onda je u 3 l. mn.	-u ;
„ „ „ „ „ „	-jem	„ „ „ „ „ „	-ju ;
„ „ „ „ „ „	-im	„ „ „ „ „ „	-e ;
„ „ „ „ „ „	-am	„ „ „ „ „ „	-aju .

Isporedi slov. *tresejo, tres-ó* — sh. *tres-u*; *pijejo, pi-jó* — *pi-ju*; *delijo, del-e* — *del-e*; *gled-ajo* — *gled-aju*.

Napomene

1. U glagola V 2 nastaju glasovne promene po pravilima jotovanja (§ 14): *vičëm* (od vik-jem) . . . *vičũ* (vik-ju); *lãžëm* . . . *lãžũ*; *krëčëm* . . . *krëčũ*. — Glagoli I 4 pretvaraju suglasnike *k, g, h* ispred *e* u *č, ž, š* (§ 12), ali u 3 l. mn. ostaju *k, g, h*: *rëčëm* (od rek-em), *rëčëš* (od rek-eš) . . . *rëk-ũ*; *tũčëm* . . . *tũkũ*; *strĩžëm* . . . *strĩgũ*; *žëžëm* . . . *žëgũ*; *vršëm* . . . *vrhũ*.

2. Glagoli *ũmeti, razũmeti* (III 1) i *ũspeti, dõspeti* (I 7) imaju u prezentu *ũmëm, razũmëm, ũspëm, dõspëm* . . . *ũmejũ, razũmejũ, ũspejũ, dõspejũ*.

3. Glagol *zrëti* (zreo bivati) ima *zrĩm, zriš, zri, zrimo, zrite, zriũ* ili *zrëm* . . . ; *vrëti* ima *vrĩm, vriš, vri, vrĩmo, vrĩte, vrũ*.

4. Glagol *znãti* ima *znãm* . . . *znãjũ* ili *znãdëm* . . . *znãdũ*; *imãti*: *imãm* . . . *imajũ* ili *imãdëm* . . . *imãdũ*.

5. Glagol *dãti*: *dãm, dãš, dã, dãmo, dãte, dãdũ* ili *dãdëm* . . . ; *jësti*: *jëm, jëš, jë, jëmo, jëte, jëdũ* ili *jëdëm* . . .

6. Glagol *mõci*: *mõgu, mõžëš, mõžë, mõžëmo, mõžëte, mõgũ*.

7. Glagol *htëti*: *hõcu, hõcëš, hõcë, hõcëmo, hõcëte, hõcë* ili *çu, cëš, cë, cëmo, cëte, cë*; odrični oblik: *nëcu, nëcëš, nëcë, nëcëmo, nëcëte, nëcë*.

8. Glagol *bĩti*: *jësam, jësi, jëst(e), jësmo, jëste, jësu* ili *sam, si, je, smo, ste, su*; odrični oblik: *nĩsam, nĩsi, nĩje, nĩsmo, nĩste, nĩsu*.

§ 40. Imperativ

Završeci za 2 lice jdn., 1 i 2 lice mn. jesu: A. **-i, -imo, -ite**; B. **-aj, -ajmo, -ajte**; C. **-j, -jmo, -jte**; Č. **-ji, -jimo, -jite**.

A. Prve završetke primaju glagoli sa prezentom na **-em** i **-im**: *trés-ēm — trés-i, -imo, -ite*; *rèc-ēm — rèc-i* (od rek-i); *stríž-ēm — stríž-i* (od strig-i); *nòs-īm — nòs-i*.

B. Druge završetke primaju glagoli sa prezentom na **-am**: *glèd-ām — glèd-āj, -ājmo, -ājte*.

C. Treće završetke primaju glagoli sa prezentom na **-jem**, ako je pred **-jem** samoglasnik: *čũ-jēm — čũ-j, -jmo, -jte*.

Č. Četvrte završetke primaju glagoli sa prezentom na **-jem**, ako je pred **-jem** suglasnik: *víčēm* (od vik-jem) — *víči* (od vik-ji), *vičimo, vičite*; *lãži, jãši . . .* (jotovanje, § 14).

Napomena: *razũmēm* (od razume-jem) — *razũmēj*; *bròjtm — bròj* (ne: broji!); *bòjtm se — bòj se*; *kròjtm — kròj*; *bíti — bũdi, bũdimo, bũdite*.

§ 41. Aorist

Aorist ima ove završetke:

A. Jdn. 1. -h	mn. 1. -smo	B. Jdn. 1. -oh	mn. 1. -osmo
2. —	2. -ste	2. -e	2. -oste
3. —	3. -še	3. -e	3. -oše

A. Prvi se završeci dodaju infinitivnoj osnovi, ako se svršuje na samoglasnik. Na pr. *skòči-ti*: *skòči-h* (slov. skočil[a] sem), *skòčt* (skočil si), *skòčt* (skočil je), *skòči-smo*, *skòči-ste*, *skòči-še*; *pòčē-ti*: *pòčē-h*, *pòčē*, *pòčē*, *pòčē-smo*, *pòčē-ste*, *pòčē-še*; *pokáza-ti*: *pokáza-h . . .*; *máhnu-ti*: *máhnu-h . . .*; *bĩ-ti*: *bĩ-h, bí . . .*

B. Drugi se završeci dodaju infinitivnoj osnovi, ako se svršuje na suglasnik. Na pr. *strés-ti*: *strés-oh*, *strés-e*, *strés-e*, *strés-osmo*, *strés-oste*, *strés-oše*; *rèci* (rek-ti): *rèk-oh*, *rèče* (od rek-e), *rèče*, *rèk-osmo*, *rèk-oste*, *rèk-oše*; *lèci* (od leg-ti): *lèg-oh*, *lèž-e* (od leg-e) . . .

Napomene

1. Glagoli II vrste koji mogu imati infinitiv i po I 4 (*dĩgnuti — dići*) imaju u aoristu dva oblika: *dĩgnu-h . . .* ili *dĩg-oh*, *dĩže . . .*; *pòbegnu-h* ili *pòbeg-oh*, *máknu-h* ili *mák-oh*. — Ali ima i glagola koji imaju infinitiv samo po II vrsti (na pr. *tĩgnuti*), a tvore aorist sa **-nu-** ili bez njega: *tĩgnu-h* ili *tĩg-oh*, *tĩže . . .*; *nãgnu-h* ili *nãg-oh*, *iščeznu-h* ili *iščez-oh*, *pòkisnu-h* ili *pòkis-oh*, *pòginu-h* ili *pògib-oh* (inf. *pòginuti* je od pogibnuti), *skĩnu-h* ili *skĩd-oh* (*skĩnuti* od skidnuti), *krėnu-h* ili *krėt-oh* (*krėnuti* od kretnuti). — Zapamti: *stĩsnuti — stĩsnu-h . . .* ili *stĩskoh*, *stĩšte*, *stĩšte*, *stĩskosmo . . .*; *vrĩsnuti — vrĩsnu-h . . .* ili *vrĩskoh*, *vrĩšte . . .*

2. Glagoli *směti*, *znāti* i *stāti* imaju dva aorista: *smēh* ili *smēdoh*, *znāh* ili *znādoh*, *stāh* ili *stādoh*. Tako još *htēti* i *dāti*: *htēh* ili *htēdoh*, *dāh* ili *dādoh*.

3. Glagoli *náci*, *dóci*, *próci* imaju *nádoh*, *dódoh*, *pródoh*, a *íci*, *otíci* imaju *idoh*, *otídoh* ili *ódoh*.

§ 42. Imperfekt

Imperfekt ima ove završetke:

Jdn.	A.	1. -ijah	B. -jah	C. -ah
		2. -ijaše	-jaše	-aše
		3. -ijaše	-jaše	-aše
Mn.		1. -ijasmo	-jasmo	-asmo
		2. -ijaste	-jaste	-aste
		3. -ijahu	-jahu	-ahu

A. Prvi završeci dodaju se infinitivnoj osnovi, ako se ona svršuje na suglasnik (glagoli I): *trés-ti*: *trés-ijáh* (tresel, -sla sem), *trés-ijaše* (tresel si), *trésijāše* (tresel je), *trés-ijāsmo*, *trés-ijāste*, *trés-ijāhu*; *plēs-ti* (od plet-ti): *plēt-ijáh*; *pēci* (od pek-ti), *pēc-ijáh* (od pek-ijah).

B. Druge završetke dobijaju ponajviše glagoli s prezentom na *-im* (III 2, IV), neki s prezentom na *-em* (II) i neki s prezentom na *-jem* (I 7). Završeci se dodaju prezentskoj osnovi bez završnog samoglasnika *i*, *e* ili *je*. Na pr. *lēt-ī-m*: *lēcāh* (od let-jah), *lēcāše...*; *vīd-ī-m*: *vīdāh* (od vid-jah); *nōs-ī-m*: *nōšāh* (od nos-jah); *tōn-ē-m*: *tōn-jāh*; *pī-jē-m*: *pī-jāh*; *cū-jē-m*: *cū-jāh*.

C. Treći završeci dodaju se infinitivnoj osnovi, ako se ona svršuje na *a* (glagoli III 2, V, VI): *lēja-ti*: *lējāh* (od leža-ah), *pisa-ti*: *pīsāh*; *putōva-ti*: *putovāh*.

Napomene

1. Neki glagoli I vrste mogu imati završetak *-ah* ili *-jah*: *plēt-ijáh* i *plēt-āh* (ovo drugo ređe), *grēb-ijáh* (ređe) i *grēb-āh*, *pēc-ijáh* i *pēcāh* (od pek-jah, ređe), *žěz-ijáh* i *žězāh* (od žeg-jah, ređe), *kùn-ijáh* i *kùn-jāh* (ređe).

2. Glagoli *imati* i *znāti* imaju a) *imāh*, *znāh*; b) *imađāh*, *znāđāh*; c) *imāđijāh*, *znāđijāh*.

3. Glagol *ümeti*: *umejah*; *bīti*: *bējah* ili *bēh*; *íci*: *īdah*; *htēti*: *hócāh* (retko je *hótijāh*); *móci*: *mögāh*.

§ 43. Glagolski prilozi

1. Glagolski prilog sadašnji (particip prezenta) pravi se od nesvršenih glagola. On postaje kada se 3 licu mn. prezenta doda završetak **-ći**: *idū — idū-ći*; *znāju — znāju-ći*.

2. Glagolski prilog prošli (particip perfekta I) postaje od infinitivne osnove. Ako se infinitivna osnova svršuje na samoglasnik, završetak je **-v** ili **-vši**; ako se infinitivna osnova svršuje na suglasnik, završetak je **-av** ili **-avši**: *òpazi-ti — òpazi-v(ši)*; *istrés-ti — istrés-āv(ši)*. Pravi se od svršenih glagola.

§ 44. Glagolski pridevi

I. Glagolski pridev prošli (particip perfekta II) postaje kada se infinitivnoj osnovi dodaju završeci **-o**, **-la**, **-lo** (ako se infinitivna osnova svršuje na samoglasnik) ili **-ao**, **-la**, **-lo** (ako se infinitivna osnova svršuje na suglasnik): *tráži-ti — tráži-o*, *tráži-la*, *tráži-lo*; *trés-ti — trés-ao*, *trés-la*, *trés-lo*; *rèci* (od *rek-ti*) — *rèk-ao*, *rèk-la*, *rèk-lo*.

Napomene. a) Ako se infinitivna osnova svršuje na *t* ili *d*, onda se ti suglasnici gube: *plès-ti* (od *plet-ti*) — *plèo*, *plèla*, *plèlo* (od *plet-l*, ispor. slov. *plet-el*); *kràs-ti* (od *krad-ti*) — *krào*, *-la*, *-lo* (od *krad-l*, ispor. slov. *krad-el*). — b) Neki glagoli II vrste imaju prošli pridev s **nu** ili bez njega: *ùskrs-nu-ti — ùskrsnu-o*, *ùskrsnu-la* ili *ùskrs-ao*, *ùskrs-la*; *nàgnuti — nàgnu-o* ili *nàg-ao*; *protégnuti — protégnu-o* ili *pròlèg-ao*. — c) *íci — íšao*; *dóci — dòšao*; *náci — nàšao*. — č) *rásti — rãstao*, *rãsla*.

II. Glagolski pridev trpni (particip perfekta pasivni) imaju samo prelazni glagoli; završeci su: 1) **-en**, **-ena**, **-eno**; 2) **-n**, **-na**, **-no**; 3) **-t**, **-ta**, **-to**.

1. Prvi se završeci dodaju infinitivnoj osnovi, ako se svršuje na suglasnik ili na *i* (glagoli I i III): *trés-ti — trés-en*, *-ena*, *-eno*; *plès-ti* (od *plet-ti*) — *plèt-en*, *-èna*, *-èno*; *pèci* (od *pek-ti*) — *pèčen*, *-èna*, *-èno* (od *pek-en*); *ròdi-ti — ròđ-en* (od *rodi-en*, *rodj-en*); *ljúbi-ti — ljúbljen* (od *ljubi-en*, *ljubj-en*). Zapamti: *křsti-ti — křšten*; *nàmesi-ti — nàmešten*.

2. Drugi se završeci dodaju infinitivnoj osnovi, ako se svršuje na **-a** (glagoli III 2, V, VI): *dřža-ti — dřžā-n*; *véza-ti — vèzā-n*; *kupòva-ti — kùpovā-n*.

3. Treći se završeci dodaju infinitivnoj osnovi glagola II (*pritisnu-ti*) i glagola I 5 (*pòčē-ti*): *pritisnū-t*, *pòčē-t*, *pròklē-t*.

Napomene. a) Glagoli I 7 umeću *v* ili *j* da se ukine zev: *šī-ti* — *šī-v-en* (ili *šī-t*); *izuti* — *izū-v-en* (ili *izū-t*); *sākri-ti* — *sākri-v-en* (ili *sākri-t*); *pōpi-ti* — *popl-j-en* (ili *pōpī-t*); *bī-ti* — *bī-j-en* (ili *bī-t*). — b) Glagoli III vrste (*vīdeti*) povelj su se za glagolima IV vrste: *vīden*, *trīpljen* (kao da im je infinitiv *vidi-ti*, *trpi-ti*). — c) Glagoli s infinitivnom osnovom na *a* mogu imati pored završetka *n* i završetak *t*: *vēzā-t*, *kūpovā-t*.

§ 45. Perfekt i pluskvamperfekt

1. **Perfekt** pravi se od glagolskog prideva prošlog (*trāžio*) i skraćenog prezenta glagola *bīti*: *trāžio*, *-la*, *-o sam*, *trāžio*, *-la*, *-lo si* . . . — Napomena. Rečca *je* i *su* izostavljaju se često u poslovicama, u pesmama i na početku pripovedaka: *Óstareo, a pāmēti nē stekao. Ūranila vīla i dēvōjka. Vōdili svātovi dēvōjku.* — Rečca *je* izostavlja se kod povratnih glagola: *Smējao se. Bōjao se.*

2. **Pluskvamperfekt** pravi se od imperfekta glagola *bīti* (tj. *bējāh* ili *bēh*) ili od perfekta glagola *bīti* (tj. *bīo sam*) i glagolskog prideva prošlog: *bējāh* (*bēh*) *trāžio* ili *bīo sam trāžio*.

§ 46. Futur i futur egzakti

1. **Futur** pravi se od skraćenog prezenta glagola *htēti* i infinitiva: *jā ću trāžiti, tī ćeš trāžiti* . . . — Ako oblici *ću*, *ćeš* . . . dolaze iza infinitiva, spajaju se s njim; infinitiv se svršuje na suglasnik *t* koji ispred *ću* ispada: *trāžit-ću* daje *trāžiću*, *trāžićeš* . . .; *plēšću*, *plēšćeš* . . . (§ 11 i 16). Kod glagola na *-ći* nema spajanja: *jā ću rēci* ili *rēci ću*.

2. **Futur egzakti** pravi se od glagolskog prideva prošlog (*trāžio*) i trenutnog prezenta glagola *bīti* (*būdēm*, *būdēš* . . .):

Jdn. 1. <i>būdēm trāžio</i> , <i>-la</i> , <i>-lo</i>	mn. 1. <i>būdēmo trāžili</i> , <i>-le</i> , <i>-la</i>
2. <i>būdēš</i> " " "	2. <i>būdēte</i> " " "
3. <i>būdē</i> " " "	3. <i>būdū</i> " " "

§ 47. Potencijāl

Potencijāl je složeni glagolski oblik od pomoćnog glagola *jā bih*, *tī bi*, *ōn bi*, *mī bismo*, *vī biste*, *ōni bi* i glagolskog prideva prošlog, na pr. *jā bih trāžio* ili *trāžio bih*.

Složeni potencijāl gradi se od potencijala glagola *bīti* (*jā bih bīo*) i glagolskog prideva prošlog (*trāžio*), na pr. *jā bih bīo trāžio* ili *trāžio bih bīo*.

§ 48. Pasiv

Trpno stanje se gradi od različitih oblika glagola *bivati* i *biti* i glagolskog trpnog prideva (*trésen*). Oblici glagola *trésti* glase:

infinitiv: <i>bíti (bívati) trésen</i>	pluskvamperfekt: <i>bějäh bïo trésen</i>
prezent: <i>bïväm trésen</i>	futur egzakti: <i>büdëm bïo trésen</i>
perfekt: <i>trésen sam</i> ili <i>bïo sam trésen</i>	imperativ: <i>büdi trésen</i>
futur: <i>bïču trésen</i>	kondicional: <i>bïo bih trésen</i>
aorist: <i>bïh trésen</i>	glag. prilog sad.: <i>büdüci trésen</i>
imperfekt: <i>bějäh (bëh) trésen</i>	glag. prilog prošli: <i>bïvši trésen.</i>

PRILOZI

§ 49. Najobičniji prilozi

1. Vremenski prilozi: *kādā, kād, sādā, sād, ðdmäh* (takoj), *üvëk* (vedno), *jüčër* (včera), *dānas, sütra* (jutri), *üjutru* (zjutraj), *üvečë* (zvečer), *dānju* (podnevi), *nöču* (ponoči), *jütrös* (danes zjutraj, davi), *večëras* (danes zvečer), *lëti* (poleti), *zïmi* (pozimi), *prë* (prej), *pöslë* (poslej).

2. Mesni prilozi: *gdë* (kje, kjer), *nëgde* (nekje), *nïgde* (nikjer), *küdā* (kod), *kāmo, övāmo* (semkaj), *önāmo* (tjakaj), *övde* (tukaj), *önde* (tamkaj), *nāpolju* (zunaj), *nāpolje* (ven), *unütra, nāprëd, nātrāg* (nazaj), *dalëko, göre, döle*.

3. Načinski prilozi: *ovākō, onākō* (tako), *drükčë* (drugače), *zāista* (zares), *vīšë* (več), *jöš(te)* (še), *nïpošto* (nikakor ne), *döbro, jāsno, vëselo, lëpo* . . .

PREDLOZI

§ 50. Najvažniji predlozi

Predlozi su prosti (*iz, među, po, kraj*) ili složeni (*između, pokraj*). Vežu se s jednim padežem, sa dva ili sa tri padeža.

Predlozi s jednim padežem

1. S genitivom: *bez* (brez), *blizu, do, duž* (vzdolž), *iz, iza, između* (izmed, med), *kod* (pri), *kraj, mesto, nakon* (po), *niže* (pod), *od, oko, osim* (razen), *pored* (poleg, ob, pri), *posle* (po), *preko,*

protiv (proti), *pre* (pred), *radi*, *u oči* (dan pred), *više* (nad), *vrh*, *zbog*; — 2. s dativom: *k*; — 3. s akuzativom: *kroz* (skozi), *mimo*, *niz* (navzdol po), *uz* (navzgor po, ob); — 4. s lokativom: *pri* (tik pri), *prema* (proti).

Predlozi sa dva padeža

1. S genitivom i instrumentalom: *s(a)*; — 2. s akuzativom i lokativom: *na*, *o* (o, ob, na), *po* (po, za); — 3. s akuzativom i instrumentalom: *među* (med), *nad*, *pod*, *pred*.

Predlozi sa tri padeža

1. S genitivom, akuzativom i lokativom: *u*, na pr.: *ù Sr̄bā*, *u njēga* (pri Srbih, pri njem); *ù kuću* (v hišo); *ù kući* (v hiši); — 2. s genitivom, akuzativom i instrumentalom: *za*.

SVEZICE

§ 51. Naporedne i zavisne svezice

Naporedne svezice su

- a) sastavne: *i* (slov.: in, tudi), *pa*, *te* (in, ter), *ni*, *niti*;
- b) suprotne: *a*, *ali* (toda), *nego*, *već* (marveč);
- c) rastavne: *ili* (ali);
- č) zaključne: *dakle* (torej);
- ć) isključne: *samo*, *samo što* (samo da);

Zavisne svezice su

- a) namerne: *da*;
- b) vremenske: *kada* (kadar, ko), *dok* (dokler), *dokle* (dokler), *pošto* (ko), *čim*;
- c) načinske i poredbene: *kako* (kakor), *kao da* (kakor da), *kao što* (kakor), *nego* (nego, kakor), *negoli* (kakor);
- č) izrične: *da*;
- ć) uzročne: *jer* (ker), *budući da* (ker), *što* (ker), *kako* (ker);
- d) posledične: *tako da*, *da*, *te* (da);
- dž) pogodbene: *ako*, *kad*, *li*, *da*;
- đ) dopusne: *iako* (čeprav), *premda* (čeprav), *makar* (čeprav).

SINTAKSA

REČENICE

§ 52. Prosta rečenica

Rečenica koja stoji sama za se zove se **prosta**. Kao u slovenačkom jeziku ona je neproširena (*učentk pišē*) ili proširena (*vāljan učentk pišē svōje zadātke kōd kuće*).

§ 53. Složena rečenica

Kad se dve rečenice ili više njih slažu u jednu celinu, nastaje **složena rečenica**.

1. Složene rečenice vezane naporednim svezicama (§ 51) zovu se naporedo složene (slov.: priredje). **Naporedne** rečenice su:

- a) sastavne (kopulativne): *kliša pādā, i vētar dāvā*;
- b) suprotne (adverzativne): *ōn će otīci, ali ću jā ōstati*;
- c) rastavne (disjunktivne): *ili gīmī, il' se zēmlja trēsē*;
- č) zaključne (konkluzivne): *krāva je mōja, dākle je mōje i tēle*;
- ć) isključne (ekskluzivne): *svē ću učiniti, sāmō nēću plātiti*.

2. Složene rečenice vezane zavisnim svezicama (§ 51) ili odnosnim zamenicama zovu se rečenični sklop (slov.: podredje). Tu razlikujemo glavnu i zavisnu rečenicu. **Zavisne** rečenice su:

- a) namerne (finalne): *dōšao sam da vas pōzdravīm*;
- b) vremenske (temporalne): *dōći ću kad būdēm mōgao*;
- c) načinske (modalne) i poredbene (komparativne): *ōn rādī kākō mu sāvest nālāžē; prē ću dōći nēgo se nādāš*;
- č) izrične (deklarativne): *kāžū da tō nije istina*;
- ć) uzročne (kauzalne): *nīsam dōšao, jer nīsam mōgao*;
- d) posledične (konsekutivne): *ōn je pōsve osirōmašio, tākō da već nije imao ni ōpanākā*;
- dž) pogodbene (kondicionalne): *svē ću ti dāti, ako pōgodīš*;
- đ) dopusne (koncesivne): *dōšao je, iākō nije jāvio*;
- e) odnosne (relativne): *dāj ti mēni kōga jā hōću*.

Ovamo idu još: f) zavisnoupitne rečenice (indirektna pitanja): *rēci zāšto si dōšao*. — Ispor. još § 2.

ZNAČENJE I UPOTREBA NEKIH GLAGOLSKIH OBLIKA

§ 54. Infinitiv

1. Infinitiv služi, kao i u slovenačkom jeziku, za dodatak drugim glagolima, imenicama i pridevima, na pr. *ne môgu kázati; môrâš písati; ôn je imao ôbičâj odgovôriti; kâdar je stlîci*. Ali često mesto infinitiva uzima se rečenica sa *da* i prezentom, na pr. *ne môgu da kâžem; môrâš da písêš; ôn je imao ôbičâj da odgôvort; kâdar je da stlignê*.

2. Infinitiv služi za građenje futura: *ja ću tráziti ili trázíću* (v. § 46). Razlikovati treba: *hóćete li íci?* (futura, slov.: ali boste šli?) — *hóćete li da ídête?* (prezent, slov.: ali hoćete iti?)

§ 55. Imperativ

Pored značenja koje ima u slovenačkom jeziku imperativ služi i u živom pričanju: drugim licem jdn. imperativa kazuju se prošli događaji uza subjekte sva tri lica jednine i množine. To je istoriski imperativ, na pr. *sêdnêmo nâ kola pa têrâj zâ njtm; ôni se pôplašê pa bêži; kad ih stlîgosmo, mî ùdri pò njima*.

§ 56. Aorist

1. Kada se aorist upotrebljava u pričanju, onda znači trenutak izvršene radnje u prošlosti. Tvori se redovno od svršenih glagola i može se zameniti prezentom ili perfektom svršenih glagola, na pr.: *Ûzê Mârko knjîge starôstâvnê, pa ôprêmî sêbe i Šarína, Šarínu se na ramêna bâct, otídoše ù Kosovo râvnô. — Ûšâvši ù kuću, vlêdeše déte s Mârijôm, i pâdoše i poklônîše mu se*.

2. Kad se aoristom nešto priopćuje, javlja, spominje ili pita, onda se aorist ne može zameniti prezentom, nego samo perfektom svršenog glagola. Primeri: *Snlo sam, knêže, gde tí jâšêš na kônju pak zâgazî u vêlikô blâto; zâglîbî se, a jâ se dêsîh blizu têbe i izvadih te iz blata. — Stražári pòvîču: „Utêkoše Tûrcil“ — Písao sam vam da se ùmrtíte, a ví me do dânas ne pòslušaste. — Pitâ ih: „Štâ urádiste?“*

3. Katkad se aorist upotrebljava za buduće događaje, na pr.: *Dâj mi čâšu vòdê, ùmrêh (= umreću) ôd žêdi. — Gôspode, izbavi nas, izgibosmo (= izginućemo).*

§ 57. Imperfekt

Imperfektom se kazuju događaji koji su u prošlosti trajali ili se ponavljali. Tvori se samo od nesvršenih glagola i može se uvek zameniti perfektom nesvršenih glagola. Primeri: *Čobanin próde kròz šumu, i ldući čüjãše i razumévãše svè što gòvorè pñice. Ózdravljàhu svì kòjt ga se dòticãhu.*

§ 58. Glagolski prilog sadašnji

Taj se oblik u srpskohrvatskom jeziku ne menja, dok se u slovenačkom jeziku upotrebljava kao pridev, pa se i menja. Takve oblike treba razvezati u zgodnu rečenicu ili uzeti zgodan pridev. Na pr. slov. jokajoče dete — sh. *déte kòjè plãče* (ne: plačúće dete); slov. pogladi ga z drhtečo roko — sh. *pògladt ga dñhtavòm* (pridev! ne: dršćućom) *rúkòm.*

§ 59. Futur

Futurum se kazuje, kao u slovenačkom jeziku, trajan ili trenutnan budući događaj. Ali često futur gubi svoje pravo značenje i naznačuje prošlu svršenu radnju (stoji, dakle, mesto aorista ili istoriskog prezenta); naročito upotrebljava se taj (istoriski) futur od glagola *reći*, na pr.: *Knèz Mlloš će jèdnòm reći za Hãjdúk-Véljka: „Bòg da ga pròstì, čüdan čòvek bèjãše.“* — Katkad se infinitiv *reći* izostavlja: *Brãt joj kãžè da ga pòsluã, a sèstra će nãtò: „Zãšto me nagòvãrãš?“*

Futur glagola *biti* u vezi sa glag. pridevom prošlim (*bìću pohvãlio*) izriče neizvestan prošli događaj: *Strãh je mène, bíće pòginuo* (slov.: morda, najbrž je p.).

§ 60. Futur egzaktni

Futur egzaktni stoji samo u zavisnim rečenicama, naročito u onima sa svezicama *ako, kad i čim*, i naznačuje radnju koja se u budućnosti ima da dogodi pre one radnje koja je izrečena u glavnoj rečenici običnim futurumom: *Dòbro ćete svè naučiti, ako búdeíte pãzili.*

Svršeni glagoli mogu imati prezent mesto futura egzaktnog: *Čim dòđèm (bùdèm dòšao) kùci, napísacu zadãtak.*

§ 61. Potencijal i kondicional

1. Potencijal se upotrebljava kao u slovenačkom jeziku (*jã bih mléka; čitao bih dãnju i nõcu; pòpio bih ga ù kãpi vòdè;*

râdtm da bih štô zarádio), ali često se njime kazuju i događaji koji su se u prošlosti ponavljali: *ôn bi dôlazio k mēni, pa bismo se sâtima šétali* (= on je imao običaj dolaziti . . .).

2. Kondicional je složeni glagolski izraz od dve rečenice: u jednoj se iznosi pogodba ili uslov, u drugoj glagolska radnja koja se vrši ili koja bi se mogla pod izvesnom pogodбом vršiti. U obe rečenice obično stoji potencijal (*kad bih imao nôvācā, kúpio bih knjĭgu*), ali ima i drugih načina građenja kondicionala (*da imām nôvācā, kúpio bih knjĭgu; ako dôbijēm nôvācā, kúpīću knjĭgu*).

ZNAČENJE I UPOTREBA PADEŽA

§ 62. Instrumental

Instrumental s predlogom *s* (*sa*)

Predlog *s* (*sa*) znači društvo ili zajednicu (*s kĭm si, onāki si; Idēm sa sēstrōm*), raskidanje (*râstavio si me s kōnjem; oprōstio se s ōcem*) i način (*sā strahom sam stājao pŕed njĭm; prĭmili su ga s rādošću*).

Instrumental bez predloga

1. Kad instrumental znači sredstvo ili oruđe, pred njim nema predloga: *vātra se slāmōm* (slov. *s* slamo) *nē gāsĭ; tráva se žānjē sŕpom* (slov. *s* srpom).

2. Instrumental bez predloga stoji uz glagole *vládati, gospodovati, upravljati . . ., mirisati, vōnjati, zādajati . . ., ženiti se, klēti se, šāliti se . . ., trgōvati, ōbilovati, rōditi . . .*: *Karâđôrĕ zāvlādā Sŕbijōm; ōni dôbro upravljaju svōjĭm kŭćama; mirišē smĭljem i bōsĭljem; oženio se sĭrotnōm dēvōjkōm; ōn se Bōgom kŭnijāše; šālĭ se glāvōm; trĭgujē rāzličĭtōm rōbōm; zēmlja ōbilujē žĭtom; pōlje urōdilo pšēnicōm.*

3. Instrumental bez predloga znači mesto (na pitanje *kuda?* uz glagole kretanja i gledanja), vreme (na pitanje *kada? kada obično?*), način (na pitanje *kako?*) i uzrok (uz glagole *dičiti se, ponōsiti se, hvāliti se . . .*): *tēško je mōrem putōvati; pōgledā pōljem zēlenĭm; nēdeljōm se ōdmārāmo; kĭša pādā kāpljĭcama; ponōsĭ se kao māčka ogōrelōm šāpōm.*

4. Instrumental bez predloga služi kao dodatak predikata uz glagole *učiniti, pōstaviti, ĭmenovati, zvāti . . .* (predikatni

instrumental): *drůžba ga ũčinĩ starěšĩnõm; túđu mājku mājķõm zově.* — Napomena. Predikatni instrumental stoji i mesto nominativa: *Vukášĩn põstaně králjem (kráľj); nāša zemľja mõžě se nāzvati rõdnõm (rõdna).*

5. Instrumental bez predloga stoji uz prideve obilja i oskudice (*bõgat, sirõmašan, věľik, mālen . . .*): *Frůškā Gõra vĩnom izobĩľna; věľik těľom, mālen děľom; blāgo vāma kõjt ste sirõmašni dũhom!*

§ 63. Ostali padeži

Ti se padeži, uglavnom, upotrebljavaju kao u slovenačkom jeziku. Razlike su ove.

Genitiv

1. Partitivni genitiv stoji uz 3 l. jdn. glagola *bĩti, imati, trěbati*: *bĩće kĩšě (slov.: dež bo); u õvõj šũmi imā vukõvā (slov.: so volkovi); ũ svakõm žĩtu imā kũkolja; tākviľh ľjũdĩ trěbā národu.* — Uz glagole *imati* i *trěbati* subjekt može stajati i u nominativu: *na õvome břdu imajũ (= jěsu) trĩ hrāsta; tākvi ľjũdi trěbajũ národu.*

2. Genitiv igrě stoji uz glagole *igrati se* i sl.: *igrāmo se ľõptě; igrāmo se slěpõga mĩša; skācũ skõka; mẽcũ se kāmena.*

3. Genitivom se izriče uzvikivanje, zaklinjanje i čuđenje: *Ĕto tvõjě sābljě, a õvo mõjě glāvě! Tākõ mi věrě! Bõže mĩľt, čũda věľikõga!*

4. Uz odrične prelazne glagole objekt je u genitivu ili u akuzativu (u slov. jeziku samo u genitivu); naročito stoje u akuzativu zamenice srednjega roda: *nĩsam nāšao svõjě knjĩgě (svõju knjĩgu); jā tõ ne odõbrāvām; ne priznajěm õvõ.*

Dativ

1. Uz glagole micanja dativ stoji često bez predloga: *svākĩ õde svõme dvõru; pũstĩcũ te tvõjoj mājci.*

2. Dativ (a u slov. jeziku genitiv) stoji uz glagole *ũčiti se, dõsetiti se*: *mladići su se ũčili pĩsmenõsti i znānju; dõsetio se jādu.*

3. Prisvojni dativ češće se upotrebljava u srpskohrvatskom jeziku nego u slovenačkom: *děvõjka stõjĩ mõru nā obali (= nā obali mõra); žěna mu (= njěgova žěna); žālosna mu mājka (= njěgova mājka).*

Akuzativ

Neki glagoli (*slúžiti, pomòci, smétati, sávetovati* i dr.) slažu se s akuzativom ili s dativom: *slúžio sam dòbra gospodára (dòbrú gospodáru); Bóg pomogao svè dòbre ljúde (svím dòbrím ljúdma)! ón nás (nāma) smétā; sávetujēm te (ti) da tó učinīš.*

Vokativ

Vokativ služi za dozivanje: *zāboga, brāte, pomòzi!* — U narodnim pesmama često stoji vokativ mesto nominativa (subjekta): *víno pljē Králjeviću Mārko.*

SLAGANJE

§ 64. Slaganje nekih imenica

1. Kada su imenice muškoga roda na *-a* (*slúga, vòjvoda...*) u jednini, onda stoje dodaci uz njih i pridevne reči predikata u muškom rodu: *njégov slúga je bòlestan*; kad su u množini, dodaci i pridevne reči predikata stoje u ženskom rodu: *njégove slúge su bòlesne.*

2. Ako su zbirne imenice (*brāća, gospòda, dèca, tēlād, mòm-čād.* .) subjekt, onda je glagolski predikat obično u množini: *dèca skāčū; mòmčād pēvajū.* Dodaci uz njih i pridevne reči predikata ostaju u jednini u ženskom rodu: *mālā dèca su žtva; nāša mòmčād su vēsela.*

§ 65. Slaganje brojeva

1. Ako je subjekt u dvojini, onda je glagolski predikat u množini, a pridevne reči predikata mogu biti u dvojini ili u množini: *dvā mòmka pēvajū; dvā mlāđā sīna bīla (ili bīli) su kòd kućē.*

2. Ako su brojne imenice na *-ica* (*dvòjica, tròjica...*) subjekt, glagolski je predikat u množini, a pridevne reči predikata ili su u ženskom rodu jednine ili u muškom rodu množine: *tròjica lovācā ĭdū ū lōv; tū su bīla dvòjica; mī smo obòjica jā halī.*

3. Ako su brojne imenice srednjega roda (*dvòje, pětoro...*) subjekt, glagolski predikat stoji u množini ili u jednini, a pridevne reči predikata ili su u muškom rodu množine (ako je govor o odrasloj čeljadi) ili u srednjem rodu jednine: *òboje bējahu prāvedni prēd Bogom; četvoro čòbančādi sēdelo je u hlādu.*

§ 66. Enklitike

1. Enklitike su: a) zamenice: *me, te, se, nas, vas, ga, ju, je, ih; mi, ti, si, nam, vam, mu, joj, im;* — b) glagoli: *sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će;* kondicionalno *bih, bi, bi, bismo, biste, bi;* — c) partikula: *li.*

2. Enklitike ne mogu stajati na početku rečenice (ni glavne ni zavisne) ni iza svezica *i* i *a*; izuzetak čini glagol *je* u pitanjima i kondicionalno *bih, bi...*, na pr.: *Jā sam ù škōli. Nisam mu dāo. Iāko nisam htēo, jā sam mōrao dōći* (slov.: Čepprav nisem hotel, sem moral priti). *Pōzdravī ga i rēče mu* (Pozdravil ga je in mu rekel). *Trāžio sam ga, a nije ga bilo. — Jē li mārļiv? Bī li htēo kázati? Bīh.*

3. Kad ima u jednoj rečenici više enklitika jedna do druge, one stoje ovim redom: a) najpre glagolske enklitike (osim *je*), onda zamenice, na pr.: *Tī ćeš ga nāći. Zlātna su joj krila. (Zlātno joj je krilo.)*

b) Od zamenica stoji najpre dativ i genitiv, a onda tek akuzativ, na pr.: *Žāo mi ga bējāše. Bōjt ga se* (slov. boji se ga). *Ōn mu ga dāde. Čīnī mi se* (slov. zdi se mi).

c) Partikula *li* stoji iza prve reči ili, ako je pred tom *ne*, iza druge reči u rečenici; na pr.: *Hōćeš li vōdē? Nē znaš li čītati?*

ŠTIVA

Бранко Радичевић

1. Молитва

Месећ јасни, звезда јато
и сунашце умиљато,
зору, што нам небо шара,
а и муњу, што га пара,
и ту силну грџама буку,
и олује страшну хуку —
Ти сатвори, вељи Боже.
Ко овако јоште може!
Цвѣће љупко и долину,
стадо, врело и планину,
тиху реку, силно море,
и под небом орла горе,

и над орлом шарну дугу,
и славјуја у том лугу
и још његов глас умилни —
Ти сатвори, Боже силни.
Осим другог овде свега
мене створи ни од чега;
моћним духом ти подухну,
и у мене душу суну.
Хвала, Боже, на дар ови;
ој помози, благослови,
да ми како с права пута
душа млада не залута!

Бранко Радичевић (1824 — 1853) родио се у Броду на Сави. У Бечу, где је учио права и медицину, умро је у цвету младости. — Он је зачетник новије српске лирике; писао је лаке, ведре личне и родољубне песме. Угледао се на народне песме. Нарочито је познат његов „Бачки растанак“.

Radoje Domanović

2. Sláva

Pisac se vraća na konju iz Kragujevca kući. Sumoran dan duboke jeseni. Od Mijata, dečka siromašne i vredne udovice Milene, dozna da i oni slave. Nadaju se gostima: doći će im čak i tetka iz Saranova, obližnjeg sela.

Nije ni pet minuta prošlo kako se rastadoh s Mijatom, a susretnem Milenu, Mijatovu nanu.

Na plęcima joj burence, te glavu povila i koraca tesko, klizajuci se po kaljavu putu čas levo čas desno. Obucena u iskrpljenu gunju; krajeve od tkanje šarenje suknje zakačila za pojas, te se vidi dugačka debela košulja, mokra od kiše i ukaljana po dnu. Bosa. Nože modrikavocrvene od hladnoće. S bureta curi voda. Lice joj mokino od kiše i znoja.

Kad me ugledā, prēde ū krāj púta, nāslonī burēnce na vrljike te ga pažljivo skīde s plēcā, a zātīm ōtkači sūknju ōd pojāsa te pōkrī kōšulju i ūpūti se mēni. Jā sam i ināče, čīm sam je spāzio, zadržao kōnja da īdē pōlako, nōgu prēd nogu, a sad ga zaustavīm. Milena prīde i pōzdravī se.

„Ōtkud ti, Milena?“

„Od Stāmēnkē Pāvlovē. Grēbenāla sam tāmo, pa dānas pōdoh kūci mālo rānije da sprēmīm zā sutra. Ūzēla sam i ōvō mālo vīna, kōliko da se prēlijē kōlāč i nāpijē ū slavu. Štā ću? Tākō je tō ōstalo ōd stārih, pa vājā i mlādīma prēdati.“

„Īmāš gōstijū?“

„Dok mi pōkōjnī Pētar bēše žīv i dōlazili su, a sād gōtovo nīko.“ Milena zāstade, ūzdahnū dubōko, pa kao zá se, glēdajūci ū zemlju dōdade: „I da te zōvēm, ádeta radi, ali znām da nēceš dōci. Tvōji īdū Mīloju. Tāmo īdū svī bōljī i bogātijī, a kod mēne kō će i dōci ū jad i sirōtinju? Pa i sirōmah nēce sīrotōme pōci. Tākō i jēste: dōsta mu je i svōjē nēvoljē, akamoli da i túđu glēdā.“

„E, jā ću ti sūtra dōci na rúčak i hvála ti nā pozīvu,“ rēkoh potrésen njēmim rēcīma.

Milena me blāgodārno pōgledā. U ōčīma joj zasijaše sūze, a zāgūšenīm, dīhtavīm glāsom jēdva prōšaputā: „Hvála i tēbi, a jā sam sprēmila, iāko sam sirōta. Nēću se zastīdeti.“

Jēdva sam se ūdržao da sūzu nē pustīm. Pōzdravīm se i obōdēm kōnja te pōdē kāsom.

*

Milena je prē sēdam gōdinā ōstala udōvica sā dvoje dēcē, Milanom i Mijatom.

Mūž joj, Pētar, nije bīo bogat, ali je imao tāmān tolīkō, da ne tīpī nī u čemu ōskudicē. Dūgō bolōvānje njēgovo i lēcēnje prēko dvē gōdīne mnōgo ga ōšteti. Kad ūmrē, ōstavī sāmo kūćicu od bīvānā i nēšto vōćnjāka okō kućē, što ū istō vrēme bēše i dvōrište.

Milena je rēdak prīmer žēnē i māterē. Celā ōkolīna gōvorī ō njōj s pōštōvānjem. Rādila je nēumōrno pō tūđīm kūćama i zarađivala i za sēbe i da dēcu odīžī.

*

Sūtradān odīžīm rēc. Dān īstī kao prōšli: mútnī ōblāci, maglōvita, sītna kīšica izmēšana sa sūsnežicōm bījē u líce, vētar jāučē, klopārā gōlō grānje na dīvēcū.

Kad sam ušao u dvorište Milenino, obuzē me čudna tuga. Malā bŕvnara pokrivena slāmōm i šášom; na širokī dīmnjāk kùljajū gústi mlázevi črna dīma. Nēkoliko ōkislīh kòkošākā stōjē ispōd strejē na jēdnōj nōzi. Kūdravo nēkō psēto, mōkro ōd kišē, sa podvijēnim rēpom izīde ōdnekud i zálajā, ali prēko srca, tēk kao iz nekē zvāničnē dúžnosti.

Otvōriše se kùcnā vrāta i jā úđoh unútra. Na srēdini kùcē vātrište na kōme pištē sīrova dřva, a kiša kǎpljē kroz ōđžak, te gāsī i ōnō mālo žāra. Vētar dūvā i zvīzdī između bŕvānā i razvējāvā pō kući dīm što se dīžē ōd sirovīh dřvā nā vatri. Kraj ōgnjišta dřvena, snīska sōvra, nā njōj su dřveni čānci sā jelom, dřvene kášike, slāvskī kōlāč i na njemu trōkrata, tǎnka, vōštana svēca, savijēna ū dōnjēm krāju u vēlikī kōtūr na kōme i stōjī. U jēdnōj stāklenōj bōci víno, a krāj bocē jēdna vēlikā čāša. Zā sovrōm su na trōnožnim stōličicama sēdeli dōmāci i „tētka iz Sāranova“ o kōjōj mi jūčē pričāše Mijat.

Milenu sūsretoh na vrātima. Milan i Mijat štūkoše ū krāj kùcē kad jā úđoh.

Milena mesto da se pōzdravī sā mnōm, príde Milanu, ūzē ga zā rūku, i glās joj zādrhtā: „Gōsti, sīne mōj, domācīne mājcin! Ljúbī se, sīne, s gōstom, tvōja je slāva! . . . Sprémila je nāna, hrāno mōja, svēga, nēce te bīti stīd . . . Ljúbī se s gōstom, ōvō je poštēna kùca, sprémila je tvōja nāna da prōslavī, iāko smo sirōtinja!“

Glās je izdade. Zǎgrlī sīna i zǎjecā, a sūze línuše niz ōbrazē i pòkapaše pō kōsi Milanovōj.

Radoje Domanović (1873—1908) rodio se u Ovsištu. Bio je gimnazijski nastavnik i činovnik Ministarstva prosvete. Umro je u Beogradu. — Domanović je pisac satirično-humorističnih pripovedaka (n. pr. Kraljević Marko po drugi put među Srbima, Stradija); crtao je i seljački život.

Војислав Илић

3. Jěsēn

Сíво, сүмōрно нѣбо. Сā старīх ōгрāдā дāвно
 ўвелī хлāдолеж већ је сүмōрно спўстио врѣже,
 а дōле, скрхāне вѣтрōм, по зѣмљи грāнчице лѣжē.
 Свѣ мрāчнā ōборī jěsēn, и свѣ је пўсто и тāвно:
 без живōта је свѣ.

Їзглѣдā као да сāmрт ўмōрнў прīроду стѣжē,
 и ōна тīхо мрѣ . . .

A pò kaľavòm drúmu, pògružen ú smernòj túgi,
 úbogij spròvod se krèhè: mřšavo, malèno kľúse
 laġano taľbige vúče, a vrát je prúžilo dũgi . . .
 И кйша дòсaðно сйпй, и спрòвод прòлазй такò,
 пòбожно и пòлако.

Војислав Илић (1862 — 1894) родно се у Београду. Био је у државној служби, најзад вицеkonzул у Приштини (која је тада била још турска). Умро је у Београду. — Као лирски песник он је усавршио песнички облик и обогатио песнички језик. Његове песме су отмене, складне и звучне. На њ су се угледали многи песници.

Ksaver Šandor Đalski

4. Na Bädnjäk

Nad čitavim su krajem vjsjeli od prvoga jutra gústi, više bijeli nego sívi obláci. Od zemljè přšla mljječna mágla džžuci se u treptavim pahuljicama i zástirući dalèko nàokolo sväkí dol, sväkí rov, sväkí gřm. Tek visove bregová i vřške najviřeg dřvèca nije zahvatala. A bijāše čiča, grřska zima. Sväkí kōrak po otvrdnulòj zemlji čũo se gōre ũ sobu ũz tũtanj i jeku; na stāklima se prózorā slòžio smřznũti lèd u najdivnijè slĩke cvjjeća, te je gòlemā stārā pèc jedinā mōgla nadjācati stũdèn pòlutāmne sòbè.

„Danas je Bädnjäk,“ šāpnèm glèdajući kroz prózor u prekrāsni zimski kraj, i sjètím se da mój súsjed, illustrissimus Bātorić, vjèran „òbičājima otācā“, nā taj dān lōvi ũvijek lōv, te ga već pòžalih u dúši što òvāj pũt nèce mōći da lōvi. Ta kō bi, zāboga, mřslio dānas nā tō kòd tē maglòvitē smřzlicē! — Nijèsam u misli ni dovrřio izrekē, kad začujēm dōlje lōvačkĩ rōg, lávež pásā i glās mōga Bātorića.

„Zar gospòdin jōš spāvā? Zar je zabòravio što je dānas? Èj mōmče, skòči gōre i kāži da smo óvdje i da ga ũ lōv zovémo,“ čũo sam kako glāsno gòvorĩ mōme slúzi.

Nè bijāše dàkle drũgè, móradoh se pròmetnuti lóvcem i pòci s Bātorićem.

Lōv se nĩkāko nè mogāše rāzviti. Psĩma otũpio njũh od stũdèni, pò tvrdòj se smřznũtoj zemlji takóđer nije mōgao òstaviti trāg, pa āko bi gonĩči i naiřli slũčājno na zvĩjeri, ne mōgosmo òpèt mĩ lóvci nĩřta od māglē. Takō pródosmo najboljè mète. I nĩkāko nè htjede da nā boljè krènè. Mágla se dòista

üzela džzati i mijěšati s öblācimā, āli je počeo pādati snijeg, nājprije u sītnim tvrdim zrñnima, zātīm u vėlikim křpama, dok se nije gūsto spūstio i zā kratak čas svė prikrio svójim čistim bijelim plāštem.

„Ěto, jūrī Bōžić na bijelcu!“ ũskliknė vėselo Bātorić. Drūgda bi kao prāvī lōvac očajāvao s tākōga snijega, ali je dānas Bādnjāk, pā na Bōžić žėli vīdjeti snijega. „Bāš mi je mīlo, mā i nė dobili pėčėnkė! Bārem čemo se k pólnoćki sānjcati. Pa dā, tūžan li je Bōžić bėz snijega!“

Snijeg ũistinu pādāše tākō gūsto, ũstrājno i neprėkidno da je bīlo pōtpuno óprāvđano nādati se sāniku. Čřnė grūde nā polju svė vīšė iščezāvale, vėć se ni jėdan jārak među slōgovima ne raspoznāvāše; po pūstīm se brežŭljcima nīski gřmovi bōrovicė svójim čřnīm grānjem óštro lúčili od jāsnoĝa bijelōga plāšta snjėžnōga i pričīnjali se kao pjėge na rúnu stārīh krāljevskih māntijā. Gōlō grānje đřvėća, pō kōm su se hvātale fīne ĩgle ĩnja, sād se svė vīšė sagībalo pod třhom snijega. Zrāk, öblāci, svā visina, svė se gūbilo u sīpānju snijega; nī od kudā se nė čujė nīšta, tėk se tūžno kōjipūt nėzgrāpnīm grāktom jāvile vrāne i svrāke polijėćūci nīskīm krātkīm lėtom od jėdnoga pōlja dō drugōga. ĩli bi časomice zāmnio dōlje, iz ravninė, od pōtoka i čřnih vōdā, čeznŭtljiv krīk đřvljė pātkė, da se óndā ódmāh rāsplīnė u dālekōm óvom mīru. ĩnāće svė tīho; ũkōčena, glúha, gōtovo nedōhitna tišina, u kōjōj su i nāši kōrāci odjekīvali, te je glāsno pōd nama škrīpio i cvīlio mlādī snijeg. Nėšto svėčano, veličānstveno nalėglo na sāv krāj, bāš kō da se pripravljā da dōstōjno dōčekā mlādōga krālja nėbeskōga.

Okó blīžnjė šŭmė, što se bez svākōga gībānja prėd nama šīrila, zgūstio se zrāk u finu prözīrnu kōprenu; na krāju šŭmė, a na kōsi brījega, džzale se k nėbu vītė jėle i tānkī bōrovi, ókićeni po tāmnozelenīm hvōjama rúbovima nėtom zápala snijega, kōjī su se pričīnjali kāno da su sāčinjeni od milijúnā i milijúnā zvjėzdīcā nājčīstijėga srėbra i bisera, a izazīvali u glėdalācā spōmėn na ónė mīnulė srėtnė dāne kad je tākō nestřpljivo, tākō bōgobōjno očekīvao Bōžić i njėgovo đřvce, i njėgove đarove!

I jā ne mōgoh odōljeti žėlji da pōđėm ũ šumu! Óstavīm svōje mjėsto i lōvce, pōžŭrīm se nāprijed te zāđėm unŭtra. Kao da sam stŭpio u vīlīnskė dvōre ili u kōjŭ prėkrāsnu gōtičkŭ cřkvu. Rāvna stābla grābrōvā, bŭkāvā i mlādih hrástōvā nīzāhu

se ū duge rédove tãnkĩh visòkĩh stúpòvã, hlèpèci k nèbesnĩm visinama i ū gòrnjĩm grãnama svijajũci se u velèban svòd; svãkã grãncica, svãkã svřž òkièena je bĩjelĩm snĩjegom i èinĩ se kãno da je od mrãmora, te prilĩci ònĩm dĩvnĩm ũrèsima stãrĩh gòtièkĩh hrãmòvã. Svè je tò u pridũšenu svijètlu zĩmskòga dãna tònulo u pòlutãmnĩm sjènama, a ĩpãk svjetlũcalo njèžnĩm blĩjeskom kòji je strũjio iz bĩjelòga snĩjega, bãš kano ū crkvi u prèdveèerje kad na tãmnĩm zĩdovima dřšèèe trãk vjèènè lũci. Snĩjeg jèdva pròdirãše óvdje dò tla, po kòjèm se pròsũlo pocfnjeno lišèe, tvòrèci tãkò dèbeo, gũst sãg.

Krãtkĩ se zĩmskĩ dãn svè višè svrãcao za brègove. Ŭ mrãènĩ zrãk svè jãèè i jãèè pròdirala sївã vèèèr, snĩjeg je prèstao pãdati, no zãtò zapũhao òštar vjètar brĩjũci grĩsko i bòlno od bregòvã ū pũstè, tãmnè dòlove. S dĩvèèa i kròvòvã sĩpao nam je u lice snĩjeg kòji je bĩo nã njima nãslãgan. Po nèbeskòm se svòdu tjèrali i kòmešãli òblãci i mãgle, èãs se třgajũci, èãs na krĩlima žũrnòga sjèvera hĩtro bròdèèi ònamo zã gore. Iz visĩnã òblãènih èũlo se gdje šũmĩ jãto divljih gũsãkã, kano da pròlazĩ bujica žèstokè vòdè, a zãtĩm se jòš nèkoliko èãsãkã pronòsilo zrãkom brĩbljavò im gãkanje. Na istoku, nad gòrama, žũtjeli se òblãci mjèdenòm bòjòm, a gòre u srèdini nèba ràstrgali se ònĩ, te kroz ũskũ, mòdro zãlitũ pũkotinu zakrijèsila sĩtna zvijèzda svòjĩm trèptavĩm zlàtnĩm trãkom, dòpirũci dò nãs kò da nagovjèšèujè blizinu svètòga èãsa.

Nãpokòn se po dòsta visòkòm snijègu dokòpasmò ũmòrnĩ i glãdni do brèzovièkòg vřta. Stãrã se kũrija u sївòj tãmi svòjĩm visokĩm, kòsĩm kròvom i èfnĩm zĩdòvima ũsred nèpreglèdnòga snĩjega prièinjala jòš sablãsnijòm, i s mãlih pròzòrã sĩpãhu ràsvijetljenè sòbe kroz smřznũtã stãkla crvènosjãjnu svjètlòst, kòjã je u tròkũtnĩm rèpovimã pãdala u vãnjskũ tmĩnu, tĩtrajũci u hlãdnòj, òbasjãnòj pãri i prãvèèi nã bijelòm snijègu dũge sjãjne plòhe, iz kòjih se cãklili i krijèsili lèci snĩjega kãno po bijelòj svĩli rãzasũti àlemi i smãragdi. Nè znãm, i òvãj òbiènĩ zĩmskĩ prĩzor imao je zã me nèkĩ òsòbit, svèèan bòžĩènĩ blĩjeg.

Sjèvernãk svè jãèè hũjao i brĩjao; iz dĩmnjãka stãrè kũrije ũprãvo sũkljao gũst, èfn dĩm i svjedòèio da su pèèi tòple. Kãko smo žèljno èèznuli za tòplĩm kũtièem kòji nas je óndje gòre èèkaol

Ŭ stãròj je kũriji svè òdisalo mĩrisom peèenĩh kolãèã, gi-banĩcã i kũhãnih šũnkã. Iz kũhinjè se èũo zapovjèdalaèkĩ glãs

stārōga kūhāra Pētra i žūrnā záposlenōst slūškinjā. Štrōpōt rībēžā, mūžārā i nōžēvā zvōnkōm se jēkōm razlijēgao pō svīm kūtovima plēmičkōga dvōra, te mijēšajūci se vēselim glāsovima pōslenikā tākō je jāсно odāvao rādōst kōjū dōnosī ū kuću Bōžić.

Ksaver Šandor Đalski, svojim imenom Ljuba Babić (1854—1934), rodio se u Gredicama (u Zagorju). Bio je državni činovnik, a kasnije politik. Umro je u rodnom mestu. — Napisao je mnogo romana i pripovedaka iz hrvatske prošlosti i savremenog života, naročito iz života zagorskih plemića (Pod starim krovovima, Na rođenoj grudi, Đurđica Agićeva itd.). Đalski je jedan od najboljih i najpoznatijih pripovedača novijeg doba.

Борисав Сіанковић

5. Бџић

Нано мџа слатка! Зџра пџца, дан се данџ. Прангија одјекујџ и пџтрџса прџзоре. Са џлицџ дџпирџ џштар бџт нџвих цџпџла. Више мџјџ главџ до јџстука пџрџђане хџљине и прџ-обука, од кџјџх ме задџхњујџ мџрџс на чџстџту и нџво. Испод иконџ пуцкарџ канџдило, мџрџс од тамјана сџбу пџњџ. А сџба тџпла, џпрџна, мџко намџштена и џтуткана . . . А тџ си у кџхињи: крозџ сан те чџјџм како пџслујџш, џносиш кџрито, бакрџч тџплџ вџдџ. ѐндџ дџлазиш к мџни, џткрџваш ме, пџвијџш твџје кџшчатџ смџжурџнџ рџке пџдџ ме и онџкџ го-лишава, џгрејџна снџм дџжџш ме из пџстџљџ и џзимџш у крџло џбџџћи ме мџђу очи: „Хџјде, сџне, џстани, Бџжић дџшао . . . Хџјде, домџћине мџј!“

А при тџј рџчи „домџћине“ џсетџм кџко ти нџбрџна тџплџ џста задџхтџ, и сџза канџ нџ мџј врџџ џбраз.

Кџпџш ме. Свџ се тџпџш у пунџћи и белџни мџјџ снџгџ. А звџна звџнџ! Не звџнџ, него нџкако тџхо, издалџка, као свџм снџгџм и нџ све стрџне брџјџ, колџбајџ се. Канџдило пуцкарџ. Мџришу џпајџни џљџими џ собџ и слџма џз хасура. Са џлицџ се разџбџру већ глџсовџ. Прџбџја модрџна кроз прџзоре и лџмџ се са свџтлошћу свџћџ у чџраку. ѐблџчиш ме. Али свџ је одџло на мџни вџлико — цџпеле, чџкшире. Јџ се џџтџм.

„Нџје, нџје . . . Јџш ти је крџтко. Та тџ си ми вџлики. Јџ, колџки си!“

И раширивши руке, онако клечѣћи одмичеш се да би ме боље видела колики сам. И да бих био већи, старији, опасујеш ми очев свилен мѳр појас. Његов сахат мѣнеш ми у недра, вадиш ланац и распорѣћујеш га да ми лепше и истакнутије стоји. На мој мали фѣс мѣнеш китку, стару, очеву, која ми до испод ушију допире. Опремаш ме. Даш свећу, бѳсиљак, марамицу. Чак до капије испраћаш ме и једнако са свију страна загледаш ме и подправљаш одело на мени. Чак и кад изаћем на улицу и помешам се с друговима, ја видим твоју главу где вири из капије и гледа ме, прати . . .

Још издалека замирише тамјан. Изнад цркве се лелуја круг светлости од свећа и прѳбија се крстовима кроз тамни кров. Чује се тиха пѣсма. Очи ми се засене од млазева толиких воштаных свећа што их је око цркве припаљено. А она, црква, усред тих свећа које лижу њене камене зидове, онако широка и велика, јасно одудара од ведрине сванућа. Још с краја улице скидам капу, добро је угурам у недра да ми је не би ко извукао и палим свећу. Једва ако се прѳгурам до портѣ. Свуда свет, једно до другог припвено, згущено, са свећом у руци, голѳглаво и сваки час крстећи се, понавља молитве или пѣсме што допиру из цркве.

Враћам се кући. Капија ширѳм ѳтворена. Двѳриште почињено. Дрва под стрехом наслана уза зид, дрвљаник бачен иза куће. Испод басмака избачено труње, крпе и ѳстало што је било пре. Подлица се цакли саханима, бели се дугачка и широка марама што подкрива тѣстије пуне водѣ. Око ѳгњашта кркну лонци, а под вршником цврчи печење. Улазим у собу. Мајка ме тобож не види. Нѣшто спрема по рафовима и урећује шѳље, зѳрфове и јабуке.

„Христос се рѳди!“

Она се ѳкрене. Па кад ме види у фѣсу с кићанком ѳчевом о појасу, чисто не верујући да сам то ја, прилази ми.

„Ваистину се рѳди!“

И као да би пре она моју руку пољубила, тако ми тѣшко пружа своју и цељива ме у чело, ѳчи, ѳбрве и ѳбразе.

Борисав Станковић (1876—1927) родио се у Врању. Био је чиновник Министарства просвете; умро је у Београду — Написао је више приповедака (најлепше у збирци Стари дани), роман Нечиста крв и драме Коштана и Ташана. Станковић је песник старог Врања.

6. На Липáру

Јесте ли ми рòд, сирòчићи мáли?
 Ил' су њ вас, мòжда, јáди òтровáли,
 њли вас је, слáбе, прогòнио свèт —
 па дòђосте сáмо дá, кад љúде знáмо,
 да се њ ми мáло бòљè упòзнáмо
 у двòпèву тужнòм пèвајући сèт?

Ми смо мáле,
 ãл' смо знáле
 да нас нèће
 нњко хтèти,
 нњко смèти
 тáкò вòлети
 као ти —
 — хију њи!

Мòје тњце лèпè, јèдњни другáри,
 у нòвòме стáну пòзнáнци стáри,
 срце вам је дòбро, пèсма вам је мèд;
 али мòје срце, али мòје грúди
 лèденòм су злòбòм разбњјали људи,
 пá се место срца ўхватио лèд.

С бèлòм бýлòм,
 са зýмбулом,
 шàрен - рáјем,
 рáјским мáјем,
 цвèћем, мњром,
 са лèпњром
 летњмо ти мњ
 срца тòпити —
 — хију њи!

Мòје тњце мáлè, јáдњни сирòтáни,
 прòшли су ме дáвно мòји лèпњ дáни:
 ўвело је цвèће, òдбегò ме мáј,
 а на дýши òста кò скрхáна бњљка
 ил' кò тужан мњрњс ўвелòг бòсиљка
 јèдна тèшка рáна, тèжак ўздисáј.

Објашњења. Сет = сету (žalost, otožnost); срца топити = срце топити; одбего ме мај: прошла је моја младост.

Ђура Јакшић (1832—1878) родио се у Српској Црњи (у Банату). Служио је као учитељ и наставник цртања у разним местима, а умро је као коректор Државне штампарије у Београду — У животу није био срећан; то показују и његове песме, пуне бола и горчине. Оставио је и три драме (Сеоба Србаља, Јелисавета, Станоје Главаш) и много приповедака; најбоље су оне у којима описује живот Срба у бившој Угарској (Сирота Банаћанка, Српско чобанче, Попа Тихомир). Јакшић иде међу највеће песнике.

Љубомир Ненадовић

7. Са Цетиња

Када снегови окдпнѐ, када прѐстану хладнѐ кѝше и кад грѐнѐ тѐпло лѐтнѐ сунце, ѓнда се на Цѐтињском Пѓљу ра- застру ѓлпске ливаде са најлепшим цвѐтем; ѓнда цѐлу нѓћ кроз ѓтворене прѓзоре слѓшате пѐвање нѐизбројних славуја, а више себе глѐдате јѐдан кѓмад плѓвог напуљског нѐба. Цѐтиње је лѐпо. Нѐма ѓнѐ тѐшке врућинѐ што давѝ примѓрје, нѐма ѓнѐ жѐстокѐ грѓзницѐ што свѓког лѐта пѓходи ѓбале рѐкѐ Зѐтѐ и Скадарског Јѐзера. На Цѐтињу је вѓздух чѝст, при- јатан и здрав. По свѝма ѓколним брдима, где нѐма шѓмѐ, растѐ и цвѐта мирисавѓ жалфија. Жбун дѓ жбуна прѝтиснуо је сѓв прѐдео до Нѐгуша и до Чѐва. Нѝкад на ѓвѐ висине не дѓлази ѓна загушљивѓ ѓморина што се ѓсећа у равницама.

Јутра и вѐчери имају свѓје ѓсобитѐ плѓнинске чѓри; свѓда је вѐлика тишѝна, сѓмо се с маѓнастира чѓјѐ танки глѓс малѓг Иванова звѓна. ѓно свѓгда пѓздрави ѝзлазак и залазак сунца. Чѐсто је глѓс њѐгов помѐшѓн са јѓсним глѓсом Црно- горкѐ која ѝдући кроз ѓвѐ плѓнине тѓжи за пѓгинулим сѓном или брѓтом. Стѓтине гѓдина тѓ се двѓ глѓса пѓзнају и зѓједно разлѐжу кроз ѓвѐ дѓбраве. Погдѐкоја пѓшка с брѐга прѓломѝ тишѝну; тѓ нѐки Црногорац пѓлази или дѓлази, па хѓће да се јѓви и да пѓздрави ѓрлов Крш и свѓје мѝло Цѐтиње.

Љубомир Ненадовић (1826—1895), син проте Матије, војводе, дипло- мате и државника, писца познатих „Мемоара“. Родио се у Бранковини (крај Ваљева). Био је професор и начелник у Министарству просвете. Умро је у Ваљеву. — Писао је песме, али су му најбољи путописи (Писма о Црно- горцима, Писма из Немачке, Писма из Италије). Умео је да прича при- родно, ведро и духовито.

8. Lëto

U trávi se žútě cvjětovi
i zújě zláčane pčele,
za sjěnatím ònim stáblima
krúpni se òbláci bijèlě.

I něbo se plávi visòko
kud něčujno láste plòvë.
Pòd brijegom iz crvenih kròvòvã
pòdněvnò zvòno zòvë.

A däljě izã tih kròvòvã
zlátno se pòlje stěrë
valòvito, mírno i spòkòjno —
i s húma se k húmu vërë . . .

Vladimir Vidrić (1875—1909), iz Zagreba, bio je odvetnički perovođa. Ostavio je samo malenu zbirku pesama, ali ide među najoriginalnije pesnike. On je umetnik malih, sitnih pesama.

Vuk St. Karadžić

9. Ìvanjdān

Srbi pripovédajū da je Ìvanjdān tàkò vèlikī svétac da na njega Súnce nã nebu trīput òd straha stānë. Uoči Ìvanja dnë je òbičaj nã nekīm mēstima (kao na pr. u Jãdru) pãliti lílu òkò tora: nãgùlë çòbani lílë (brězovë ili trěšnjovë) i mētnū u pròcēpove, te nãčinë kao vèlikë kīte, pa uoči Ìvanja dnë, pošto se smrknë, zápālë ònë pròcēpove i obnèsū òkò tòròvã, pòtòm nēkë zãdenū ũ tór te izgòrë, a nēkë ũzmū çòbani i iznèsū na kãkvo břdo, gde dòđë i vīšë çòbānã, te se igrajū. Tãkò se pãlī líla i uoči Pëtrova dnë. Nã nekīm mēstima, kao po Srému, bërū dëvòjke uoči Ìvanja dnë ìvãnjškò cvéce te vījū vënce i mēcū isprèd kučë po strësi ili po plòtu. Bërūci dëvòjke cvéce pëvajū rãzlične pëšme, a òsobito òvū:

Ìvãnjškò cvéce Pëtrovskò,
Ìvan ga bërë te bërë:
mãjci ga bãcã u krīlo,
a mãjka s krīla nã zemlju.

Gdëšto dëvòjke mētnū na Ìvanjdān u lònac zemljë i ũ njū pòsejū nēkoliko zfnã pšënicë, pa na Pëtrovdān glëdajū kako je nīkla ili ũklijãla: ako su klīce savijëne kao prštën, òndã vëlë

da će se onē gōdinē ūdati. Ūoči lvanja dnē gděkojē děvōjke mētnū belance od jājeta ū čašu vōdē te prenōci pōd strehōm, pa na lvanjdān ūjutru po njemu' pogāđaju hōćē li se skōro ūdati.

Objašnjenja. Lila: ono što se oguli s brezove ili trešnjove kore kao hartija; lila ima u sebi smole i može goreti kao luč.

Vuk Stefanović Karadžić (1787—1864) rodio se u Tršiću. Za vreme Karađorđeva ustanka bio je pisar kod vojvode Čurčije, a onda u raznim službama. G. 1813, kad su Turci ponova ovladali Srbijom, otiče u Beč. Tu je radio na književnom i naučnom polju do svoje smrti. Kostii su mu prenesene u Beograd.

Vuk je bio samouk. Pod uticajem Jerneja Kopitara on se potpuno osposobio za naučni rad. Izdao je najlepše narodne pesme, pripovetke i poslovice koje je sakupio na svojim putovanjima. Napisao je prvu gramatiku narodnoga jezika i prvi srpski rečnik.

Vuk je reformirao azbukuu i uveo fonetski pravopis (po načelu: piši kao što govoriš). Uspeo je da dovrši ono što je započeo Dositej Obradović: uveo je u književnost narodni govor i tako postao tvorcem današnjega srpskohrvatskog književnog jezika.

Јован Дучић

10. Пóдне

Над острвом пўним чѣмпрѣса и бóра
младó крупнó сунце прѣжй, пўно плама,
и трѣпти над шўмóм и над óбалама
слāн и мóдар мйрйс прòлєхнóга мóра.

Љубичасте гóре, грāнитне, до свóда,
зрцалѣ се ў дну. Мйрна и бѣз пенѣ,
површина шўшти и цѣливā стѣне.

Свóд се свѣтлй, тóпал, стāклен, изнад вóдā.

Прāх сунчанй трѣпти над йспранйм пѣском —
и срѣбрнй гāлѣб пòнекад се вйдй,
светлуца над вóдóм. И мйришу хрйди
мйрисом óд рйбā и мóдријем врѣском.

Свѣ је такó тйхо . . . И у мòјој дўши
прòдужено вйдйм óвó мйрнó мóре,
шўме олеāндра, љубичасте гóре
и блѣд óбзор што се свијетлй и пўшй.

Němo stòjě ú ňòj srěbrnastě ròdně
 òbale i vřti; i světly i pāly
 mlādò, krùpnò sùnca; i ne šúště vāli.
 Sve je takò tìxo . . . Mìr . . . Svùdā je pòdne.

Објашњења. Модријем м. модрим; свијетли м. светли.

Јован Дучић из Требиња (рођен 1874) служио је као чиновник Министарства иностраних дела у Софији, Риму, Мадриду итд. — Дучић пише песме, путописе и критике. Као песник он је усавршио стих и обогатио песнички језик. Песме су му отмене, са сјајним сликама и лепим поређењима.

Ivan Mažuranić

11. Olúja

Nòc je vāni slijèpa, glúha,
 nìgdje glāsa, već što sípī
 ròsa sìtna kò da něbo plāčē.
 Mrāk se gústī, pòmrcina gústā
 zapòdjede ravnicòm i gòròm,
 da nè vidiš pred òcima přsta,
 akamoli stāzu před sobòme.
 Těško ònome kòga sàde
 stìže u pútu nòcca cřnā,
 a nòcišta, jādān, ne imādē!

Pògnaše se něbom vjètri,
 a òdāndē plāhē múnje,
 nèbeskijem ògnjem sjěcajūci:
 sād ti smřtne blijěštē òči,
 sād još gūšcū, nēg' bī přije,
 nāvlačē ti nā vid tmīnu,
 pak zā njima čúj sad grmljavinu
 gdjeno nājprije izdalēka tùtnjī,
 pak svē bliže, krùpnijē, strašnijē
 ūrnebēs se gròmki gòram' òri.

Stòjī tùtanj něba i ravninē,
 stòjī jěka drāgē i planinē:
 svā je zgòda, bīće grāda tēska.
 Těško ònome kòga sàde
 stìže u pútu nòcca cřnā,
 a nòcišta, jādān, ne imādē!

Ivan Mažuranić (1814—1890) rodio se u Novom Vinodolskom. Bio je isprva advokat, onda politik i ban. Umro je u Zagrebu. — Mažuranić rano je prionuo uz Gaja i njegove misli i počeo svoj književni rad kraćim pesmama. G. 1846 izašao mu je spev *Smrt Smail-age Čengića*, u kojem opeva borbu „za krst časni i slobodu zlatnu“. To je jedno od najboljih dela srpskohrvatske književnosti.

Милан Ђурчин

12. Идила

Сањиво вече у села сутон вѡдѣ,
 уз њих се лако нѡћи спушта дах.
 Природа дѣшѣ јачѣ, и свѣма гѡди
 тишина и ветрић плах.
 Озгѡ, сред неба сѣва,
 пунан мѣсец снѣва
 небескѣ какѣ сан.
 А звезда свѣ вишѣ и вишѣ
 глѣдају како ѣздишѣ
 ѣмѡрнѣ и блѣдѣ дан.

Милан Ђурчин, рођен 1880 у Панчеву, је књижевник. Осим књижевних и политичких расправа писао је и песме.

Аугустѣ Шеноа

13. У Крању

Стѣгосмо у Крањ. Ја као да сам се пресѣлио у други свѣт — у рај. Предѡ мѡм пуче свѡ дивѡта крањскога гѡрја, свѣ ѡнѣ стрѣми врховѣ, ѡсути тамнѡм јѣловинѡм, свѣ хладѡвити клѡнци, пенушавѣ потоци, свѣтлозѣленѣ прѡпланци, сѣтнѣ црквице на врх брѡда, а к тѡму на брежуљку тѡ старѡ, старачкѡ мѣсташце. Ту се јѡш вију под махом ѡстѡци старѡга градскога зѣда, ѡнде се пѣњѣ пѡд ѡблаке на пѣнинѣ сѣвѣ прѡпукли тѡрањ, где су некад мучили вѣштице, ту старѡ градина давних крањских вѡјвѡда, ѡнде старѣнскѡ гѡтичкѡ црква, пунѡ каменѣх витезѡва и змајѣва. Па кад ѣвечѣ пѡда румѣн на гѡрскѣ врхове, кад надалѣко чѡјѣш како покуцкавају сребрѡгласнѡ звѡна! Никад не забѡравих јѣдног прѣзора — вѣчѣрницѣ. Већ се мрачѣло; пѡд мркѣм свѡдовима гѡтичкѣ црквѣ дрѣхтаху свѣће, ѡргуље брујале чѡдновѡто као грѡм, шѣром црквѣ клѣчаху сѣљакиње. Испод бѣлѣ пѣчѣ румѣнило им се пунѡ, плѣменитѡ лице, при жару свѣћа блистаху им се црнѣ вѣликѣ ѡчи, а ѣз грла им се ѡрила старѣнскѡ слѡвѣнскѡ пѣсма. Тѡга склаѡда, такѡ нежна, прѣпрѡста, али и ѣзвѣшена сѣгласја не чух никад у свѡм живѡту. Стѣснут у кѡту глѣдах тај народ, слѣшах тај пѣв, и дѡша ми се дубѡко пѡтрѣсе.

Аугуст Шеноа (1838 — 1881) родио се у Загребу, где је почео учити правне науке, а довршио их у Прагу. Вративши се у Загреб постаде градским сенатором. Умро је од тешке болести које се добио код великог потреса г. 1880. — Написао је много песама и критика, а највише се прославио својим приповеткама и романима (Златарево злато, Селачка буна, Диогенес, Клетва итд.) у којима је приказао загребачку и хрватску прошлост.

Stevan Sremac

14. Nèdelja u bànātskōm sèlu

Lépa je nèdelja svūd na óvōm Bōžjēm svétu; lépa i u grádu, ali tek mīslīm da nije nigde lepšā nèdelja nego u sèlu. U sèlu se još u sùbotu posle pódne ópāžā da se približujē. Drukčijē je u kući i prèd kućōm. U kući se rībā i čistī. Dečúrlīja je komōtnijā sùbotōm; mōžē se igrati i káljati dò milē vōljē. „Nēka, i tākō je sùtra nèdelja, presvúci će se,“ vèlē stārijī prljavōj dèci. Dèvojkē sprémajū vézene sūknje zā rogalj, mōmci māžū čizme da omèkšajū, a bābe trāžē dūgmād i nalívajū zéjtin u kándilo i pālē kándilo, i křstē se kad zazvōni na vèčernje, i raspitujū kōji će gospòdin-pópa sùtra da slúži, i narèđujū da se tātine čizme dōbro nāmažū māšču i istfljajū, jer se prošlē nèdeljē túžio da su ga ubijale i mórao ih još u pōrti skīnuti.

Ah, kākō je lépa nèdelja u sèlu! Lépa ód rānōga jūtra pa svē do ponèdeljnika ūjutru. Nēkā svēčana tišina još ód jutra kázujē da je prāznik. Ispred svākē kūcē pōčišćeno i polivēno, a svē mirišē na mōkru prášinu. Svē sèlo čisto kao umivēno lice. Ispred kūcā óvde ónde víđajū se gōmile dècē gde čisto obúčene stōjē, ne igrājū se da se ne iskáljajū. Na nōgama im čizmice, nā plećima, preko kōšuljē od tánkōg sřpskōg plátna, svīleni pršlućici sa srēbrnōm pūcādi, a na glávī nōví čistī šeširići, iz kōjih još nisu pīli vòdē nā Tisi ni jēli dūda. Za šešírom žúckastō kōvilje; rāscvetālo se nā sūncu, pa pōkrilo i ūmotālo sāv šešir. Svā dèca umivēna i óčešljāna, a kōsica im nāmazāna zéjtinom. Svē nā njima čisto, a često i nōvo, pa i dèca dōbīla nēkī svēčanī, nèdeljni izglèd, pa i sāmima im nēšto neòbično; nēkako su ogrāničeni, nē smejū da se řvū, da se pēntrajū nā drvo i jèdū dūd, nē smejū da se jūrē i šórajū nōgama prášinu, nego mórajū da stōjē tākō mírno, pa da se glèdajū čijī je pršluk lepši i kō imā vèći rēd srēbrne dūgmādi. Ali čim se svřši litúrgija, òni se ódmāh raskōmōtē. Jōš u crkvēnōj pōrti svúkū čizme, pa bòsi lètē kūcāma sa čizmicāma u rúkāma.

Stārī sēdē prēd kučōm pa pūčkajū na lūle. Dēvojke se provrēdnile, pa rādē kod svōjih kūcā; rādē da se sātrū. Tīpē svē i ne odgovārajū, sāmo da ih pūstē posle pōdne nā rogalj ū kolo. Alā će da se šarēnī posle pōdne sōkāk od momākā i od dēvojākā! Alā će da zamirišē od kalōpera i mājčinē dūšicē rōgalj gde se vijē kōlo!

Stevan Sremac (1855—1906) iz Sente (Bačka) bio je profesor u Nižu i u Beogradu. Umro je u Sokobanji. — Sremac je pisao realistične pripovetke iz savremenog života, koje su većinom humoristične i satirične; najbolje su Ivkova slava, Pop Ćira i pop Spira, Vukadin, Zona Zamfirova. Zbirka „Iz knjiga starostavnih“ donosi pesnička pripovedanja iz narodne istorije. Sremac ide među najbolje humoriste i realiste.

Јосип Козарац

15. Лѐтњѐ вѐче у слáвонскѐм сѐлу

Сунце се пѐчѐло нагíбати над шўмицу, а у цѐлѐј прíроди зáчѐ нѐкѐ живáхнијѐ гíбање и спрѐмање. Пáо је већ мрáчак, а лѐтњй поветáрац разблаживао тѐпли зрáк, кѐји је свѐ вѐhma измицао хладѐвитѐм зáгрљају плáветнѐ, звѐзданѐ нѐни.

Бíла је липањска вѐчѐр; дáн ўмѐран и сўстао пáо на пѐчинак, а од нѐдалекѐ хрáстѐвѐ шўмѐ лѐпршао хлáдак нѐсѐни сá собѐм тѐшкй омáмљивй мйрйс с бўјних лйвáдá, успáвљујўни с њíме ў све тѐ дўбљй сáн цѐлу прíроду. И тáј мйрйс, и вѐчѐрњй мйр, и појѐдйни глáсови, свѐ тѐ је као прítáјено гѐвѐрило: дáј ми да отпѐчинѐм; ѓд рáнѐга јўтра па дѐ мрáка пáлила ме тѐшка жѐга, кѐсти ми пўцају по свѐму тѐлу, дáј Бѐже слáткѐга снá да ме зá сутра ожívй и ѓкрѐпй нѐвѐм снáгѐм . . .

Тáкѐ мѐлй и ўздишѐ, тáкѐ шáпћѐ и цвйлы свá Бѐжја прíрода, сáтрта тѐшкйм лѐтњйм пѐслѐм чѐзнўни зá сном као цвѐт зá рѐсѐм.

Дўгачак рѐд црних, дрвѐних кўћá нйзао се недѐгледно јѐднйм прáвцем; у вѐчѐрњѐм пѐлумрáку причíњају се згрáде двá пўта вѐћѐ него штѐ јѐсу, док вйтй, бѐлй звѐнйк црквѐ као да је пѐд небо ѓтишао, те му злáтнѐга крйжа и нѐ видиш. Тек ѓвде ѓнде зáсјао погдѐкојй прѐзор, ѓвде ѓнде прѐлазѐ још зáкаснели рáднйци с пѐсла; тек пред гдѐкојѐм кўћѐм сѐдй пѐ двоје трѐје чѐљади разгѐвáрајуни се и чѐкајуни док бѐљѐ зáхлáдй да се у спáрнѐј сѐби ўзмогнѐ лáкшѐ ўснути.

Јосип Козарац (1858—1906) родио се у Винковцима. Био је шумар у Славонији. Умро је у свом родном месту. — Козарац је писао приповетке и романе из славонскога живота. Најпознатије му је дело Мртви капитали.

16. Jàdrànskõm mòru

Ko tèbe jèdnõm vîdî, mòre sînjè,
 zabòravit te nîkad vîšè nèce,
 i dùh mu ùvèk kano gälèb lécé
 na tälàsā ti blistavõ milînje.

Uz tèbe ròd je ćûdi golùbinjè,
 svè vîšè nèbo nek mu dádè srècé
 da ùvèk sāmo nāprèd, nāprèd krècé
 zāuvèk òtrv sūze māterinjè.

Ko tèbe jèdnõm, sînjè mòre, zglèdā,
 s màgîjskõm ga nèkõm vèžèš mòći,
 i tèško mu je vèč od tèbe póci.

Od tèbe mîsao krénut mu se nè dā,
 i svètî šùmõr tvõga talāsānja
 kò vèčnā pèsma dúšõm mu òzvānjā.

Velimir Deželić (rođen 1864) bibliotekar in arhivar u Zagrebu. — Deželić je pesnik (Kopnom i morem, Zvuci iz katakomba) i pisac romanâ iz domaće istorije (na pr. Prvi kralj).

17. Крѧс и чòвек

Геòграфскè прîлике и скýчена жîвотнā срèдства крѧшкòга чòвека вршила су чèсто пòвòљан ýтицај на извесне црте карàктера. Због òскудицè срèдствā за жîвот људи су се наýчили да бýду úмерени у прòхтевима; нàрочито су скрòмни ú јелу. Пòзнато је већ да мòгу поднòсити крāјњу нèмаштину, ú свакòм случāју мнòго вîшè него стāновништво из òближњих плòдних облáстî. Тај нàрочитî, углавнòме скрòмни и скýчени нāчин жîвòта у Дàлмацији, Хèрцеговини и Црнòј Гòри мòгао би се назвати крѧшкî нāчин жîвòта.

Нîхово тèло је врòло елàстично: мòгу скáкати са стèнè на стèну без тешкòћā и вèрати се по шкрāпама лāко као кòзе. Сā мнòм су се пèли на висòке плāнинскè врòхове људи од 80 гòдîнā, и јā нîсам зāпазио да се мнòго задýвају. Прîрода Крѧса нàвикла је људе да бýду жîлави, йстрајни и довîтљиви,

јер морају изнаћи срдства да савладају тешкоће које у Крау често искрсавају. Одликују се и живом уобразивоу, која се развила можда и под утицајем чудних крашких појава, као што су реке које понире и опет се појављују, мрачне пшине са блиставим сталактитима, отворене јаме „у које се може пасти у бездан до на другу страну земље“, и друге; њихове приче и легенде често су надахнуте овим утицајима. Треба томе још додати да је и ваздух чист, прозрачан, ведар, јер нема бара и испарења, изузимајући неке делове поља. То се јасно види за време киш, у јесен и пролеће, када плукови трају по неколико дана. Тада избијају извори готово дуж сваке пукотине, чак и на путу, а понекад и у кућама; набујају потоци који су иначе суви. Али већ неколико часова после киш све се стиша: вилевити потоци и извори пресуше; не остану нигде баре, сва кишница оде у поноре и пукотине, и човек може шетати, а да се ни најмање не укала, као по градовима који су најбоље каналисани и калдрисани. Насупрот земљишту које је састављено од непропустљивих стена, овде је дакле све чисто и без баруштина. Скоро нема влаге у ваздуху, чија се чистоћа и свежина јако осећа и благотворно утиче на здравље становништва.

Због ових узрока развило се у динарском Крау врло здраво становништво, усто једно од најплоднијих у Европи. Животна срдства међутим не одговарају знатном увећавању становништва. Да би се савладале материјалне тешкоће које потичу из саме природе Краа, развило се двојак кретање, које се врши скоро сваке године: сточарска кретања и исељавања.

Због прираштаја становништва један његов део принуђен је да се исељава да би други део могао живети од оно мало срдстава за живот која Краа даје. То је један од најјачих узрока који је у току векова изазивао велике сеобе становника динарскога Краа у Србију и јужнословенске земље на левој страни Саве и Дунава. Значајне су последице ових миграција у етнографском, лингвистичком и националном погледу.

Ова кретања су се појачавала у току сушних година које се у Крау јаче осете него у другим крајевима. Суша, које има и обичних година, постаје тада претерана. Испари потпуно и оно мало влаге што се сачувало у црвеници која се накупила било у пукотинама кречњака било на дну вртача;

чак се јако исуше и дна крашких поља. Жита изгорѣ или закржљају. Жѣтва пропаднѣ као и пашњаџи и ливаде, које су и иначе малѣ и недобљне. Ни рѣткѣ станѡвништво (15—20 на једном квадрантнѡм километру) немѣ средстава за живот ни за себе ни за стоку. Ово потстичѣ на великѣ сеѡбе и на стѡчарска крѣтања која се такође предбраћају и у коначно исељавање; ради тога се у динарским крајевима станѡвништво врло прѡрѣдѣ, а стѡчарство ѡпаднѣ.

Прѡстранѣ крашка ѡбласт као целина чинила је највећу прѣпреку љутиџајима са странѣ, а великѣ затворене депресије знатно су помѡгле да се појѣдинѣ ѡбласти изолују. Таква је била љлога динарскога Краса у току истѡријских времена: ѡн је прѣтстављао ширѡку прѣчагу преко које се (изузѣв римско доба) јѣдва мѡгло прѣлазити свѣ до послѣдњих дѣцѣнија кад су саграђени путови од Јадранског Мѡра према зѣлећу. Освајаџи, сеѡбе нароѡда, цивилизѡције које су долазиле са јадранскѣ ѡбалѣ заустављали су се на првој крашкој прѣчази, гѡлој, стѡвнитој и без животних средстава. У крашким ѡбластима се ѡдржао дѡго времена најчистијѣ патријархални живот на Балканском Полуострву. Крашка тврђава, старѣ Црна Гѡра, ѡдупрла се освајању, љ многоме благодѣрѣни крашкој прирѡди зѣмљишта, која ѡтѣжава прѡдирање, а лако се брани. Осим тога љ свакој крашкој ѡбласти, нарѡчито у великим крашким пољима, развијао се због њихѡвѣ издвојености љ многоме засебан живот са више или мање измѣњеним ѡбичајима, навикама и менталитѣтом станѡвништва. У крашким пољима свака варѡш има своје ѡсобито ѡбѣлѣжје, свој пѣчат.

Јован Цвијић (1865—1927) родио се у Лозници. Био је професор географије на београдском Универзитету. Умро је у Београду. — Цвијић се бавио проучавањем Балканског Полуострва и народног живота. Својим научним делима стекао је европски глас.

Јован Јовановић Змај

18. Пѣсма ѡ песми

(Ќдломак)

Где је бѡла, где је јада,	где су људи добрѣ људи,
— пѣсма блажѣ;	— пѣсма с' ѡри;
где се клѡнѣ, где се паѡа,	што нѣ можѣш друкчѣ рѣћи,
— пѣсма снажѣ;	— пѣсма зѡри;

где љутехе нѣма другѣ,
 — пѣсма стижѣ;
 а где сѹмња свѣ обара,
 — пѣсма дѣжѣ;
 јер ѹ песми нѣма мржњѣ,
 љубав владѣ;
 ѹ песми је цвѣтак вѣрѣ,
 мѣлем наѣдѣ.

*

Пѣсма мѡрѣ бити свѣта,
 бити чѣста,
 баш кѡ звезда у висини
 што се блистѣ.
 Мѡрѣ бити бѡгодана,
 плѣменита,
 мѡрѣ бити обасјана,
 ѣстинита.
 Мѡрѣ теѣни из дубинѣ
 срѣца здрава. —
 Такѣ пѣсма свѣ ѡсваја,
 покѡрава.

Нѣгуј пѣсму, њѡм њеш скрѡтит
 љѹта тѣгра;
 али пѣсма нѣ смѣ бити
 пѹста ѣгра.

Јован Јовановић Змај (1833—1904) родно се у Новом Саду, где је након свршених наука био лечник. Живео је неко време и у Београду, у Загребу, а најзад у Каменици, где је и умро. — Он је један од највећих и најзаслужнијих песника. Његове су песме веома разноврсне, а највише су познате његове деѣје и шаливе песме.

Dositej Obradović

19. Iz „Života“

Rād bih bĳo da štŃ Ństavim ċime ċe se kŃgod Ńd mŃga rŃda kŃristiti; rād bih bĳo da srŃpskŃj jŃnosti svĳm srŃcem pre-pŃrŃċim nŃuku i prosveċenje rŃzŃma kŃjģ sam od mlŃdosti svŃjģ ţeleo i trŃžio. ZŃtŃ mislim da Ńpišem rŃzliċite sluċajeve kŃji su mi se dģsili za dvŃdesģt ĳ pģt gŃdinŃ mŃga putŃvŃnja po svģtu. NŃdŃm se da ċu svŃje ċitatelje pouċiti opisujċi rŃzne ŃbiċŃje nŃrŃdŃ i ljŃdi s kŃjima sam ţiveo.

Jer vŃspitŃnje Ńmladinģ stvar je nŃjnŃznijŃ i nŃjkorisnijŃ, Ńd njģ zŃvisi svŃ nŃša dobrŃta ili zlŃċa, svŃ srģċa ili nesreċa. ZŃtŃ rŃditelji trģbŃ nŃjviše da se stŃrajŃ da svŃjŃj dģci dŃdŃ dobro vŃspitŃnje: da ih nģ mŃzģ i da ih oduċavajŃ Ńd zla još od kŃlģvkģ. A nŃroċito da njĳhova mlŃdŃ srċa nŃpojģ ljŃbavljŃ prema prŃvdi i ĳtini.

PŃšao sam Ń škŃlu još za ţivŃta mŃterģ svŃjģ, i pŃmtim dŃbro da je za mģne bila vģlikŃ rŃdŃst da ĳdģm Ń škŃlu s bŃkvŃrom u rŃci. SŃmo mi je bilo ţŃo što mi je bŃkvŃr bĳo sŃv ĳzderŃn, jer je iz njģga Ńċio rŃnije mŃj brŃt ĳlija, pa ga je u

takvo stánje dòveo kao da su kùrjāci iz njēga učili. Stārī učitelj Dòbra (tākō se zvāo mōj p̄rvī učitelj) bīo je zādovōljan što sam ū škōlī mīran i lēpo učim, i b̄zō me zavōle više ōd svīh mōjih drugōvā. I vīdēci da se jā plāšim kad ōn drūgōg kāžnjāvā i da plāčēm zājedno s njīm, bojēci se da i mēne nē kaznī, a ōn, da me izbavī ōd straha i da me oslōbodī, pōčeo se sā mnōm razgovārati i govōrio mi je zāšto je bīo prinuđen da kāžnjāvā i da dōbra dēca nēmajū nīčega da se bōjē. A kad je vīdeo kākō glēdām ū novē bŭkvāre mōjih drugōvā, obēcao mi je da će mi poklōniti nōv časlovac čīm sv̄ššim bŭkvār, i svōje je obećanje ispunio.

Dositěj Obrádović (1742—1811) rodio se u Čakovu u Banatu. Kao dečak došao je u manastir Hopovo u Fruškoj Gori, gde se zakaluđerio. G. 1760 odbegne iz manastira; živeo je u Zagrebu, Dalmaciji, Grčkoj, Turskoj i u Beču. Proputovao je i Nemačku, Francusku, Englesku i Italiju. Govorio je mnogo jezika. Pred kraj života nastani se u oslobođenom Beogradu, gde je umro kao ministar prosvete. — Najvažnije mu je delo „Život i priključenja“, u kome je opisao svoj život. Napisao je i mnogo poučnih sastava, basana i sl. — Njegova zasluga je i u tome što je prvi veliki pisac koji nije hteo da piše crkvenoslovenskim jezikom kojim su se služili u ono doba; njegov jezik je prost i razumljiv, iako još nije sasvim čist narodni jezik.

Петар Прерадовић

20. Mōja lāĥa

Плòви, плòви, мòја лāĥо,
у кој' гòдер крāј;
јā ти цѝља још не нāĥох,
сāма цѝль си дāј.

Кад те āмо вѣћ занѣсла
твòјē сŭдбѣ мòћ,
рāспни јѣдра, прŭжи вѣсла,
плòви дāн ѝ нòћ.

Ўздај се у вѣтра вòљу
и вāлòвā бѣг,
у будŭћност глѣдāј бòљу,
к нѣбу дѝгни стѣг.

Петар Прѣрадовић (1818—1872) родио се у Грабровници крај Бјеловара. Као официр (напредовао је до генералског чина) служио је у различитим местима Аустрије. Умро је у Фарафејду у Доњој Аустрији. — Написао је много красних песама соколећи народ свој за све што је лепо и племенито. Он је заносан песник народног јединства и одушевљен песник свеколиког словенства.

21. Na mládō lěto

Ōsvanū něbo vědro, a zěmlja slěđena. Cřkva běše dúpkom pūna. Nad gōmilōm plámti polijělej; kroz obláčiće mirišljiva dīma blistajū se ikone, a ōdežda na stārcu prōtopopu trepěri kāonoti od žěžěna zlāta. Dok sūnce grānū, běše ōtslūžena i jūtrenja i letūrđija, a zā dvā dēbelā sāhata nīko se ne māče sá svōga mēsta. Posle slūžbě prōto zāpočē svōje dūgō slōvo. Pō-zdravljā pāstvu želėci joj svākō dōbro.

Dok je tō bivalo, vrāta se otkrīnuše, te se progúra ū cřkvu někī pōmorskī vōjnik. Mālo ga kō i ōpazī, a ně poznā ga nīko. Běše tō mōmče pūno, ruměno kao jābuka. Ōn glědnū oko sēbe i nāsmejā se, pa ōndā privúkoše i njěga prōtove nā-očāri kao zmijskē ōči ptīčicu . . . Tākō je trājalo i trājalo. Jědva se već propovėdnik pōklonī, a ū isti mäh zagřmeše prāngije ū pōrti, i zvōna zazvōniše. Gōmila pravōvernih pokrėnu se i rāz-mrvī. Svāk zādovōljno gūtā nāvoru i hītā iz cřkvě. Několicina što běhu bliže vojniku pōznadoše ga. Svākōme se ōd njih líce nāmrači, što ōn i ně opazī.

„Ti li si, Jōvica! . . . A kād dōđe?“ pítajū ga.

„Zadōenio se pārobrod, pa smo nōčili nā mōru, a ĩskrcāli se mālo prē. No jě li nāna ōvde, znāte li? Svřnuh ū cřkvu radi njě!“

Ōni se zglědnuše. Někī se poljúbīše s njim pa běž', a někī izmākoše i bēz togā. Jėdan pōstarijī čōvek zāpočē: „Mōj kú-miću . . . ti ně znāš . . . Bōg . . .“ pa se zāplakā i otīde. Mōmka kao da pūška ūbi. Pōblēde, a nōge mu pōčēše klėcati.

Někē žēne primākoše mu se. Jėdna ispijēna bāba zalelėka: „Ōtišla je Bōgu nā istinu!“

„Mā . . .“

Ali i njěmu ūmrē rěč u ūstima, te se strōvāli na klupu. Těšē ga žěnskē, ako im i ne rāzbīrā rěči.

A ānđeo mlādōga lěta šāpcē mu: „Plāči, Jōvica, sūzā ne štėdi, jer je tō jėdīnō što još mōžěš dāti svōjoj mājci! Túži, dēte, ali pōmišljāj da nīsi sām kōjěmu túgu dōnosīm.“

Simo Matavulj (1852—1908) rodio se u Šibeniku. Bio je učitelj i profesor u Crnoj Gori i Srbiji. Umro je u Beogradu. — Napisao je velik broj pripovedaka iz primorskog, crnogorskog i beogradskog života (zbirke: Iz Crne Gore i Primorja, Sa Jadrana; romani: Bakonja fra-Brne, Uskok).

22. Starinskā zādruġa

Kāko vētar popūhujē, tākō se s brāzdā kao nekē béle āvēti krécū gōlemi prāmenovi māglē; nōsē se strānōm na kōjū vētar dišē, pa pōslē se ū sitnīm bēličastīm kristālicīma kao ōboci vēšajū tēbi ō brādu i bŕkove i kōnju ō dlaku. Tō je ōnō što jā kāžēm: ako nīsu mūhe, a ōnō je inje. Nōge se mŕznū, a ōči sūzē. Već ni rākija nē možē višē da zāgrejē sŕca, i tī se nestŕpljivo ōsvrēcēš nēcēš li gdē da ūgledāš kūcu i domācina kōji vōli gōste.

Jā, Bōga mi, znām kūdā ću. Jā īdēm kod Mātijē Ģenādīca. Ōnō mi je kūca što prēd njōm ō šljivi ubogōvetno viši ćutura s prepečēnicōm. „Ko gōd prōdē, nek sŕknē!“ tākō vēli Mātija. A kad mu dōdēš ū kuću, na rūkama će da te nōsē.

Mōre, ĉisto me mŕzi da pričām, tō trēbā vīdeti. Kākva je tō kūca, starinskā zādruġa — ĉitava vōjska! Dōđi sāmo ūvečē, a da ti se nādajū, pa će te prēsresti jēdna snāha na sāmom pūtu s lūčēm u rūci. Drūgā stōji u šljivīku, trēcā je prēd stajōm, ĉetvrtā ōdbijā psē, pētā ū kuhinji, šestā ū sobi kūdā te vōdē — ĉitavi svātovi! I svē je ū njih vēselo, svē skrōmno, svē zādovōljno. A nē dao ti Bōg da se pōbijēš s kīme iz njihovē kūcē, jer ōd njih imā šestōrica u sāmōj vōjsci, a jēdan je bāš pravī vōjnik stajāćāk, pod zāstavōm u Beōgradu.

Nīti njīma trēbā mōba. Štā će im mōba kod tolikih rūkū? Lēti ū njih ōrū trī plūga bez prēsťanka; a kad tŕgōvci pōđū lūĉiti svīnje, dōbro zābrēknē ćemer u Mātijē.

Mātija Ģenādīć je ĉovek sāsvim stār. Na ĉelu mu se vīdi bēlega ōd ranē kōjū je dōbio u Hājduk-Vēljkovu šāncu. Osim njēgovē ĉeljādijē i ĉelō ga sēlo zōvē đēdōm. Žēna mu je dāvno u zbēgu ūmrla. Od stārijēg brāta ōstala mu je snāha, kōjā s njīme sādā dēli starēšinstvo. Rādōjka joj īme. Ōna zā sofrōm sēdi dēsno ōd đēdē, i ū kući se ništa vāžnije ne dēšāvā dok ōna nē dā svōj glās, ili bār dok je đēda ne zāpitā. Ōna pōtpuno razūmē svōj pōložāj i ne zloupotrēbljāvā ga. Na pr. đēda zāpitā: „Štā vēliš, snāho, za Māriĉīćev zābran? Da ūzmēmo?“

„Kāko tī nārēdiš, brāto, tī si mūškā glāva.“

Ōna ljūbi đēdu ū rūku, a svē drūgō, što īnāĉe nije ōbiĉāj ū našem sēlu, i žēnskō i mūškō ljūbi mu ū rūku.

Posle Mātijē i Rādōjkē jōš je ĉlān kūĉēvnōg sāveta nājstārijī sīn đēdin, Blāgoje. Osim njih trōga nīko se nī za šta

ù kući nè pītā, nego svē slēpo slūšā i pokōrāvā se. Ako je Mātija òdneo pōrez, Rādōjka òtišla cĕkvi, a Blāgoje da pōlāžē stōci — ù kući je kao ù škōli òdaklē je izišao učitelj. Svē je slōžno, vēselo i ljūpko, i svāko glēdā tōm prīlikōm da se dōbro išālī i ismējē. Kāko se, pak, kōjē òd njih trōga pōjāvī na vrāta, òdmāh nāstajē rēd, ozbīljnōst i poslušnōst. Njih trōje se pogdēšto hōtimično sklōnē da se dēca provēsēlē i ljūdi sērbes nāpušē duhāna.

Laza Lazárević (1851—1890) rodio se u Šapcu. Bio je lečnik u vojnoj službi. Umro je u Beogradu. — U svojim pripovetkama slikao je život i ljude tako verno kao da ih očima gledamo. Odlikuje se i lepim jezikom. Najpoznatije su mu pripovetke: Prvi put s ocem na jutrenje, Sve će to narod pozlatiti, Školska ikona, Na bunaru.

Јанко Веселиновић

23. Брђа

Сељаци Марко и Маринко Пантелићи живе у задрузи, али млађи брат Маринко хоће да се издели, успркос очеву аманету.

Марко се мнōго замислио. Штā ће да рādī, kāко да òтклонī нāпаст? Тò бēше њēгова мīсао. Да га мōлī — мōлио га је; да му заповедī — нēће га пōслушати. А амāнет? . . . Замислио се чōвек, главē нē дижē.

Свāну. Мārинко òде у мехāну да пōтражī кмѐта и нēколико љūдī. Причао је свīма и свāкōме штā је и kāко је. По сѣлу бѹкну и глас да ће Паптѣлићи да се дѣлѣ. Људи, жѣне, дѣца, свѣ гōворāше о деѡби њиховј. Зāvидљивци се смѣјаше и вѣлѣ: „Тѣшто, тѣшто, пѹче тїква!“

Било је искōчило сѹнце с јѣдног кōпља кад се од мехāнѣ крѣте Мārинко с кмѐтом и још нѣколицинōм сѣљākā. Успут је прīстајало јѣдно по јѣдно, а кад дōђоше кѹћи — пѹна āвлија: врī! Мārинко је свīма објашњāвао kāко је тò бīло испочѣтка. Људи слѹшāху; нѣко му одōбрāvаше, а мнōгī га и кōраше зā тај пōступак. Ёто ти и пōпѣ.

„Добрò јутро!“

„Бōг пōмогао! Благослōви, òче!“

„Бōг вас благослōвио! А штā је тò, Мārинко, кōд вас? Штā рādите ви, људи?“

„Па ёто, пōпо, хōћемо да се дѣлимо, јā и Мārко.“

„Да се дѣлите? Нйпошто!“

„Мōрамо!“

Ў тај мах повикаше: „Ёто Мърка! Ёто Мърка!“

Свѣ се утаја. Из кућѣ изиђе Мърко, голѡглав и блѣд у лицу, пѡгледа по народу па викну: „Шта не овај народ ѡвде?“

Кмѣт пѡчѣ ударати штапом ў земљу: „Па ёто, Машо, пѡзвао нас Мъринко.“

„А шта?“

„Знаш, хвала Бѡгу, зашто!“ рече Мъринко ѡсѡрљиво.

„Ја не знам!“

„Ё, па лѣпо: хѡћу да се дѣлим!“

„А, зашто?“

„Јѣст, зашто!“

„Јѣ л' те срамѡта, нѣсретникѣ јѣдан, да пѡд сѣду кѡсу чиниш што у младѡсти ниси учинио? Јѣ л' те срамѡта?“

„Нѣмој ти тѹ мѣни вѡздан; ја хѡћу да се дѣлим — па крај!“

„Ё, дѡбро,“ рече Мърко и врати се ў кућу. Изиђе ѡтуд нѡсѣћи ѡба Пантелијина сребрњака у рѹкама. „Хѡди ѡвамо, братѣ!“ рече Мъринку. Мъринко приђе.

„Хѡћеш да се дѣлиш?“ упита га такѡ снажним гласом да се свѹда ѡрио.

„Хѡћу!“

„Држи!“ рече Мърко и прѹжи му пиштѡљ. Мъринко ўзе.

„Дѣд' сад!“ викну Мърко.

„Шта?“

„Дѣд' да се дѣлимо!“ рече и ўпрѣ пиштѡљ у Мъринка. Мъринко проблѣде.

„Нѣћу ја такѡ!“ рече ѡн.

„Ја како ти хѡћеш?“

„Да лѣпо пѡдѣлимо имање.“

„Ѳнѡ се не дѣля; овакѡ најпрѣ! Та ми смо браћа, на јѣдном смо срѣцу лѣжали; ми не смѣмо бити јѣдан другѡм тѹђини. Ѳнѡ што звѡсмо наше не смѣ бити никада мѡје и твоје, него ѡпѣт наше!“ Нѣ беху тѡ рѣчи, него грмљавина; не беху тѡ пѡглѣди, него мѹње.

„Ал' ја нѣћу такѡ!“

„Ја хѡћу овакѡ! А ако нѣћеш, памти: ѡнда нѣћеш ни дѣлити. С ѡвим ћемо се на деѡби свѡкад срѣсти! Ўдри, братѣ! Ўдри! Ако ме преживиш, живи; а ако те преживим, ўбићу се! . . . Кад не мѡгу лѣпим рѣчима, ѡнда ѡружјем мѡрам чувати аманет!“

Mārınko испустı пıштoљ нā земљу. Као да му спāде нēкā кoпрена с oчију. Наједанпут вıде кoлıко је забрāздио. Oн пoлете и пāде Mārку oко врата, па га грљаше и љубљаше. Заплакā свē што бēше у āвлији.

„O, брāте, мoљım те, опрoсти ми!“ јēдāше Mārınко.

„Bоg нека нам обoјıци oпрoстı!“ рēче Mārко крoз сузе.

Јанко Веселиновић (1862—1905) родио се у Црнобарском Салашу у Мачви. Био је учитељ, а касније драматург београдског позоришта. Умро је у Глоговцу. — У приповеткама из сеоског живота описао је богато мачванско село и сељачке задруге. Познат је његов историски роман Хајдук Станко.

latinskom pismeno

Narodna

24. Marko Kraljević i Andrijaš

Dva mi sta siromaha dugo vrime drugovala,
lipo ti sta drugovala i lipo se dragovala,
lipo plinke dilila i lipo se razdiljala,
i razdiliv se, opet se sazivala.

Već mi nigde zarobiše tri junačke dobre konje,
dva siromaha,

tere sta dva konjica mnogo lipo razdilila.
O tretjega ne mogoše junāci se pogoditi,
neg li su se razgnivala i mnogo se sapsovala.

Ono to mi ne bihu, družino, dva siromaha,
da jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću,
vitez Marko Kraljeviću i brajen mu Andrijašu,
mladi vitezi.

Tuj si Marko potrže svitlu sablju pozlaćenu
i udari Andrijaša brajena u srdašce.

On mi ranjen prionu za njegovu desnu ruku,
tere knezu Marku potihora besijaše:

„Jeda mi te mogu, mili brate, umoliti:
nemoj to mi vaditi sabljice iz srdašca,

mili brajene,
dokle ti ne naručam do dvi do tri beside!

Kada dojdeš, kneže Marko, k našoj majci junačkoj,
nemoj to joj, ja te molim, kriva dila učiniti;
i moj dil ćeš podati, kneže Marko, našoj majci,
zašto si ga nigdar veće od mene ne dočeka.

Ak' li te bude mila majka uprašati,
 viteže Marko:
 „što mi ti je, sinko, sabljica sva krvava?“
 nemoj to joj, mili brate, sve istinu kazovati,
 ni naju majku nikako zlovolljiti;
 da reci to ovako našoj majci junačkoj:
 „susrite me, mila majko, jedan tihi jelenčac,
 koji mi se ne hti s drumka ukloniti,
 junačka majko,
 ni on meni, mila majko, ni ja njemu.
 I tuj stavši potrgoh moju sablju junačku,
 i udarih tihoga jelenka u srdašce,
 i kada ja pogledah onoga tiha jelenka
 gdi se htiše na drumku s dušicom razdiliti,
 vide mi ga mило biše kako mojega brajena,
 tihoga jelenka,
 i da bi mi na povrate, ne bih ti ga zagubio.“
 I kada te jošce bude naju majka uprašati:
 „da gdi ti je, kneže Marko, tvoj brat Andrijašu?“
 ne reci mi našoj majci istine ponišstore.
 „Ostao je“, reci, „junak, mila majko, u tujoj zemlji,
 iz koje se ne može od milinja odiliti,
 Andrijašu;
 onde mi je obljubio jednu gizdavu devojku.
 I otkle je junak tuj devojku obljubio,
 nikad veće nije pošal sa mnome vojevati,
 sa mnome nije veće ni plinka razdilio.
 Ona t' mu je dala mnoga bilja nepoznana
 i onoga vinca junaku od zabitja,
 gizdava devojka.
 Li uskori mu se hoćeš, mila majko, nadati.“
 A kad na te napadu gusari u crnoj gori,
 nemoj to se prid njimi, mili brate, pripadnuti,
 da iz glasa poklikni brajena Andrijaša,
 bud da me ćeš zaman, brate, pri potribi klikovati;
 kada mi te začuju moje ime klikujući
 kleti gusari,
 taj čas će se od tebe junaci razbignuti
 kako su se vazdakat, brajene, razbigovali
 kada su te začuli moje ime klikovati;
 a neka ti vidi tvoja ljubima družina,
 koji me si, tvoga brata, bez krivine zagubio!“

Objašnjenja. Sta (dvojina): su; vrime, lipo, plinke, dilila... (ikavski oblici): vreme, lepo, plen(ke), delila; nigda: nekada; tri junačke dobre konje: tri junačka dobra konja; razgnivati se: rasrditi se; da: već; potihora: tiho; besijaše: besedaše; jeda: da li; dil: deo; zašto: jer; vide: videći; milo: žao; i da bi mi na povrate: kad bi se moglo povratiti natrag; zagubio: pogubio; poništore: nipošto; od milinja: zbog ljubavi; obljubio: zavoleo; vince od zabitja: vino koje proizvodi zaborav; li: ali; pripadnuti se: prepasti se; bud: iako; vazdakrat: svaki put; ljubima: draga.

Narodna pesma Marko Kraljević i Andrijaš je pesma dugoga stiha ili bugarštica. Bugarštice (od bugariti = pevati) ispevane su stihom od 15 ili 16 slogova (a nekad i od više); stih je prelomljen odmorom (cezurom) u dva članka, tako da drugi članak ima 8 slogova. Iza svakih nekoliko stihova je kratak pripev („dva siromaha“, „mladi vitezi“, „mili brajene“). Bugarštice ne pevaju se više u narodu, njih poznajemo u veoma malom broju iz starih zapisa. One opevaju iste junake i iste događaje koje i pesme kratkoga stiha, ali u njima nema pomena o događajima pre Kosova, o hajducima i uskocima. Od guslarskih pesama razlikuju se i time što imaju više starinskih crta i što su kraće, zbijenije, bez ponavljanja.

Misli se da su te pesme dobile poleta u doba pred tursku invaziju na dvorovima vladara i velikaša; odatle su se širile u dublje narodne slojeve, ali su se u 17 veku počele gubiti i zadržale se samo u Dalmaciji, gde su početkom 18 veka nestale.

Милован Глишић

25. Прва брзла

Миони је умро муж, а она се није хтела преудати, него је неговала своју децу, два сина и једну кћер. Добри људи помагали су јој свакад у тежем раду пољском. Узору јој мало њиве и посеју. Остало ради сама: окопава, плеве и жање.

Настао је часни пост. Зима већ превалила. На све стране размилели се врџни ратари. Ору њиве попевајући и надајући се доброј години.

Тек у подне стиже Миона из чаршије. Ишла је тамо зором да обиђе Сенадина. Огњан је о Петрову дне довршио четврти разред, а Сенадин је одмах по Преображењу пошао у школу. Таман Миона дође у воћњак, а Душанка испаде из куће. Стутољила нешто у лепу шарену торбичицу па се некуд жури.

„Куд ћеш ти, Душанка?“

„Ено, дѐ! Зар и ти дође?“ одговори Душанка готово као и збуњена, па настави: „Баш добро да не останѐ кућа сама. Ето, ја пошла тамо до брата...“

„Ê? Гдѣ је он?“

„На њиви тамо иза лаза. Рече да му однѣсѣм ручак.“

„А зар неће доћи да руча?“

„Неће.“

„А зашто?“

„Отишао је с вѡловима и рѡлом.“

„Ê!“ чисто ѹскликне Миона, „па штѡ ми ѡдмах не кажеш, вѣсела била? Дѡј мени ту тѡрбицу! Јѡ ћу му ѡднѣти.“

„Нека, нѡно, ти си ѹморна. Ѳднѣћу му јѡ. Па ѡнда . . .“

„Штѡ, чѣдо?“

„Рече ми брале да ти не кажѣм ѡдмах. Хѡћу, вѣли, да ѡбрадујѣм нѡну.“

„Ѳ, Бѡг ми га ѡбрадовао! Нисам јѡ, дѣте, ѹморна. Та нисам ни ѡсетила кад сам дошла, ѣх, бѡш ти не вѡља пѡсао. Штѡ ми ѡдмах не каза? Видиш ти њѣга! Дѡј ми ту тѡрбицу! Пѡдне је ѣво превѡлило! А је ли ѡтишао ѡдавнѡ?“

„Та и није. Тѣк ако је сѡд стигао на њиву.“

Миона брзо ѹзе тѡрбицу од Душѡнке, загледа шта је спрѣмљено, па ѡде журно. Душѡнка ѡста прѣд кућѡм — глѣдајући чисто зачуђено за својѡм мајкѡм.

*

Њива иза лаза нема више ѡд дана ѡрања. Зѣмља пѡтакша; кад је дѡбра година, рѡди двѣ три крстине јѡрице. Ѳгњан тамѡн ѡбрѡздио прву брѡзду па хѡће да ѡврати, кад ѣто ти му мајке.

„Нуто мѡга матѡрца, кѡко ми рѡди!“ кликну Миона рѡдносно притрчѡвши, па ѹзе грлѣти и ѡубити Ѳгњана. Ѳгњан се маѡ изнѣнадѣ.

„Па срѣнан ти рѡд, домаћине мѡј!“ настави Миона. „Глѣ, глѣ! Кѡко је тѡ крѡсна брѡздица, па кѡко је дубѡка! . . . Ѳ, мѣне лѡде! Гѡворим којѣшта, а ти си ѹморан, работниче мѡј! . . . Дѣла, ѣво, ѣво сѣја ти спрѣмила ручак.“ Ту Миона брзо пѡвади из тѡрбице што је спрѣмљено. Прѡстрѣ тѡрбицу па рѡзрѣди пѡ њѡј маѡ соли, лѡка, неколко печѣних кромпѣра, тѡнку пѡгачицу, заструг межганѣка.

„йстави рѡло, сѡне! Дѡста си ми рѡдио!“ рече Миона, и сѡзе јѡј грѡхнуше.

„Штѡ ти је, нѡно?“ рече Ѳгњан сѣднувши. „Ти плачѣш?“

„Нйшта, сине, нйшта! Ёто, смєјєм се! Дєла, узми, глдан си, знам . . . Бѡга ми, и ја се забавих мјло дѡле у чаршији . . . Да знаш како учитељ хвалй Сенадина!“

„Сєди и тй, нано, да ручамо заједно,“ рече Ђгњан лѡмєни и њѡј пјрче пѡгачицє.

„Нєка, сине, ручаћу ја код кућє. Душанка ме чєка,“ ѡдговорй Миона стѡјєни и као двѡрєни сина. „Тй мйслиш, и ја сам умѡрна. Нйсам, Ђгњане. Мѡгу ја вјздан стајати, сйнко . . . Ама узми! Нєка, стйни ћеш. Нє мѡраш тй свє данас узѡрати . . . Ё, глє тй њєга! Баш ѡрє као матѡрац. Кјжє мєни Душанка . . . А ја мйслим, шјлы се!“ И ѡпєт јѡј сјзе ударише. Ђна их брйшє рукавом и смєјє се.

Ђгњан се чйсто збунйо. Нєкй плјмєн ударио му у лице. Заустй да рєкнє нєшто, па баш не уме. Миона га ѡпєт нјдй. Пѡчє да ћерєта с њйме као дєте . . . свє стѡјєни. Рече како ћє очувати пшєницє с тє њйвє сјмо за блјгданє. Мєсићє ѡд њє чєсницу, кѡлач за крснѡ йме. „Сјмо ако дѡбро рѡдй,“ рече Ђгњан, „знаш и сјма, нано, да нам је ѡва њйва пѡнајтакша. Жйто се гѡтово свјкад изглавнйча.“ „Ѓ, рѡдићє, сине! Мѡра рѡдити. Ѓвде нйкад нйје бйло ни главнйцє ни лјуља. Вйдећеш како ћє ту бити дѡбра пшєница.“

Ђгњан поруча па се дйже те прйхвати ѡпєт рјло и ѡшину вѡлове. Миона стѡй и глєдј сйна кјко као пєтлић пѡскакујє тєглєни за ручицу и навйјајући рјлом час на јєдну час на другу страну. Рјд је тєжак, а дєтињј рјка јѡш нејјчка. Нєколико пјта Миона хтєде да притрчй и да му пѡмогнє, али нєшто нє смєде. Ни сјма нє зна зашто. Прибра тѡрбицицу па пѡђе пѡлако кјћи. Ѓсвртала се нєбројєно пјта и глєдала Ђгњана. Вйдела је кад је узѡрао чјк и трєћу брјзду.

Ѓбузє је нєка чјдна рјдѡст, и плјчє јѡј се — и смєјє јѡј се. Нє зна ни сјма зашто . . . Мјло, па тек прѡзборй онјко сјма: „Та рєд је јєднѡм да и мєне Бѡг ѡбразујє! И зар ја нйсам срєћна? Кѡ тѡ кјжє? . . . Те кјко сам срєћна! Мѡре, ймјм ја сйна, ймјм домјћина, хєј! . . . Нєћє мєни вйшє пѡслѡвати тјћє рјке . . . Аја! . . . Нємј нйко ѡвјкѡг дєтињя. Ёно га ѡрє! Мѡмак је тѡ! . . . Јѡш гѡдину, двє, па ћу га и ѡжєнити, ако Бѡг дј! Ѓ, та и мѡја ћє кјћа прѡпєвати.“

Душанка нè пàмти да је йкад вїдела мàјку весèлију него тãд кад се вратила сà њивè изà лаза. Дòшла је кўни пèвусèћи нèку вèселу пèсмицу.

Милован Глишић (1847—1908) родио се у Грацу код Ваљева. Био је уредник Српских новина, драматург Народног позоришта и помоћник управника Народне библиотеке. Умро је у Дубровнику. — Глишић је засновао реалистичку приповетку из сеоскога живота. С љубављу описује сељака и брани га од себичних и покварених људи. Позната му је комедија Подвала.

Narodna

26. Hâsan-âginica

Štã se bijèlī u gòri zèlenōj?
Al' je snijeg, al' su lãbudovi?
Da je snijeg, već bi okòpnio,
lãbudovi — već bi polètjeli.
Nīt' je snijeg, nīt' su lãbudovi,
nego šãtor ágē Hâsan-âgē;
òn bòlujē od ljútijeh rãnã,
òblazī ga mãti i sèstrica,
a ljùbòvca òd stīda ne mògla.

Kadli mu je rãnã m' bòlje bilo,
òn pòrùči vjèrnōj ljúbī svòjōj:
„Nè čekãj me u dvòru bijèlòmu,
ni u dvòru, ni u ròdu mòmu.“
Kad kãduna rīječi razùmjela,
još je, jãdna, ù tōj mīsli stãla,
jèka stãde kónjã oko dvóra;
tad pòbježe Hâsan-âginica
da vrãt lòmī kúli niz pèndžere;
zã njòm trèčè dvīje kèçeri djèvōjke:
„Vrãti nam se, mīlã mãjko nãša!
Nije òvō bábo Hâsan-ãga,
već dãidža Pintórović-bèže.“

I vrãti se Hâsan-âginica,
ter se vjèšã brãtu òko vrãta:
„Dã, mòj brãte, vèlikè sramòtē,
gdje me šãljē òd petoro djècè!“

Bèže múçi, ništa ne gòvori,
već se mãšã u dzèpe svìonē,
i vãdi joj knjīgu oprošténja
da ùzimljē pòtpuno vjèncãnje,
da grē s njīme mãjci ùnatrãge.
Kad kãduna knjīgu proučila,
dvã je sīna u čèlo ljúbila,
a dvīje kèçeri u rùmenã líca;
a s mãlahním u bèšici sīnkom
odijèlit se nīkãko ne mògla,
već je brãtac zã rúke ùzeo
i jèdva je s sīnkom rãstavio,
ter je mèčè sèbi nã konjīca,
s njòme grèdē dvòru bijèlòmu.

U ròdu je mãlo vrijème stãla,
mãlo vrijème, ni nèdjelju dãnã;
dòbrã kãda i òd roda dòbra,
dòbrū kãdu pròsē sã svīh strãnã,
a nãjvišē imotskī kãdija.
Kãduna se brãtu svòmu mòli:
„Åj, tãkò te ne žèlila, brãco,
nèmōj mène dãvat nī za koga
da nè pucã jãdnō sŕce mòje
glèdajúci siròtice svòje.“
Ali bèže ništa nè hãjãše,
već njù dãjē imotskòm kãdiji.

Još káduna brātu se mōljāše
da nāpīšē līstak bījelē knjīgē,
da je šālījē imotskōm kādiji:
„Djèvojka te lījepo pōzdravljāše,
a ū knjizi lījepo te mōljāše:
kad pōkupīš gospōdu svātove
i kad pōdēš njènōm bījelōm dvōru,
dūg pokrīvāč nōsi na djèvojku;
kada būdē āgi mimo dvōra,
nek nè vidī sirōtice svōje.“

Kad kādiji bījelā knjīga dóđe,
gospōdu je svāte pōkupio,
svāte kūpī, grèdē po djèvojku.
Dōbro svāti dōšli do djèvojke,
i zdrāvo se povrātīli s njōme;
a kad bīli āgi mimo dvōra,
dvīje je kćerce s pēndžera glèdāhu,
a dvā sīna prèd njū ishōdāhu,
tēre svōjōj mājci gōvorāhu:
„Svrátīnam se, mīlā mājko naša,
da mi tēbe ūžinati dāmo!“

Kad tō čūla Hāsan-āginica,
starjēšini svātā govōrila:
„Bōgom brāte, svātā starjēšina,
ūstavi mi kōnje uza dvōra
da dārujēm sirōtice mōje.“
Ūstaviše kōnje uza dvōra,
svōju djècu lījepo dārovāla:
svākōm sīnku nōže pōzlačene,
svākōj kćeri čōhu do poljānē,
a mālōme u bēšici sīnku —
njēmu šālījē ū bošči hāljinē.
A tō glèdā jūnāk Hāsan-āga
pak dōzīvljē dō dvā sīna svōja:
„Hōd' te āmo, sirōtice mōje,
kad se nēće smīlovati nā vās
mājka vāša sřca kāmenōga!“

Kad tō čūla Hāsan-āginica,
bījelīm līcem ū zemlju ūdrila,
ūpūt se je s dūšōm rāstavila
od žalosti glèdajūć' sīrote.

Objašnjenja. Bijeli, bijelomu, riječi, dvije...: čitaj b'jeli, b'jelomu, r'ječi, dv'je...; ljutih = ljutih; ranam' = ranama; i vadi joj knjigu oprostjenja da uzimlje potpuno vjenčanje: razvodno pismo da se može preudati; tebe = tebi; čohu do poljane: dugu haljinu; do dva sina = dva sina.

Рикард Каишалинић Јереишов

27. Исељеници

Ќдлазили су мōрем брōдицōм брзōм, гāрави и кр̄шни,
пут вѣликōг грāда да ѓдāнлѣ крѣнѹ гвѓзденōм нѣмāни у крā-
јеве нѓве.

Ќдлазили су, а сѣло их глѣдало са свѓјим кѹћицама
скрѓмнїм, са пѣшчанїм жāлом, са црквѓм бѣлѓм, и гāлѣбима
на хрїдима сївїм, глѣдало их сѣло нѣкуд жāлосно и тѹжно,
ѓстављенѓ сѣло.

Збѡгом, збѡгом — махали су рупцима плачним жѣнама на обали, сйћушној дѣци, и борју, и лѡворју и маслиницима — збѡгом, збѡгом!

Галѣби су лѣтели за лаћѡм веслачицѡм, лѣтели и ѡпѣт се враћали на рѡпине и крши сеѡца драгѡг као да вѣлѣ јуначким момцима: Та кудѣ хете, кудѣ, ђвѡ је вѣше сѣло и рѡђенѣ вам грѣда.

И звѡно сѣ црквѣ цањкало зраком и мйло и тѣрѡбно: Вратите се, вратите! И чѣмп्रेसи мрќи са сѣоскѡг грѡбља сѣмѡрно су глѣдали за брѡдицѡм брзѡм као да шапућу кршним људима: Нѣма ни овѣква грѡбља у туђини хладној.

Рикард Каталинини Јеретов родио се 1869 у Волоском у Истри. Био је испрва трѡвац, затим тајник у разним националним установама. — Каталинини је издао више књига песама и цртица (Приморскиње, Иње, Са Јадрана, Нашим морем и нашим крајем итд.).

Silvije Kranjčević

28. Прѣд књигѡм пѡвјести рѡда мѡга

Nije čelik mōja dēsna,
al' te krēpko sŕcu nōsi;
sūza mōja, tēbe svjjesna,
kŕvāvē ti liste rōsi!
Ōtvārām ti svōje grūdi,
grjēm tēbe na svōm žāru,
i tāmo mi ōnō būdi
što je bōštvo na oltāru!

Grūdi mōje būrno bijū,
tī si njīma bīlo dāla;
ōči mōje vātrōm grjīū,
a tī si ih zāgrijala.
Kŕilo mōje rāstē jāče
s tvōga dāha od vijēkōvā;
s tōbōm mōja dūša plāčē,
bāštino mi prādjedōvā!

Mōj je djēdo ōcu mōmu
na sāmrti tēbe prēdō;
rēkō j' bābo čēdu svōmu
da sam i jā tvōje čēdo.

A jā vātrōm žārkē snāgē
do zādnjēga bīcu dāna:
list dōmācē lipē drāgē
i slāvenskōg dēbla grāna!

I kùnēm se ōstat tākō
dok mi Bōžjē sūnce svijēti,
i za tvōje slōvo svākō
i žīvjeti i ūmrijeti.

I kùnēm se cijēla sēbe
žŕtvovati tvōmu zmāju;
iščūpaće ōndā tēbe,
kad mi sŕce iščūpajū!

Āh, gdje nēmā pōlja pūsta
kud se naše kōsti bijēlē,
gdje se vrānā jāta gūsta
svē ūz našu kŕv veselē?!
Bōli spōmēn, al' jēdnāko
kùnēm ti se prāvđōm nēba:
tvōje gōrkō slōvo svākō
ōplakati kāko trēbā!

I tákō mi djēda mōga,
i p̄rsijū mājkē mōjē,
i tákō mi svēga tvōga
što ti svēto i mīlo je,
i tákō mi mōga grōba,
i zvjēzdē što me vōdi:
biću žrtvōm svākō dōba
īmenu ti i slobōdi!

Glē gūsālā slāvē našē,
na tēbe ih ēvo sklādām!
Tō nam Bōžjē vile dāše
da nē plačēm, da se nādām;

ta svā pōvijest mōga rōda
s gūslinih se žičā čūjē,
sa gūsālā nam slobōda
ljēpšē dāne prōrokujē!

Njēnōj srēci mōja kfvca, —
a kad dōdē ūmrijeti,
mētnite mi blizu sřca
pōvijesti nam līstak svēti!
I kākō se ptīca vījē,
mōj će dāšak da se gūbi,
jer se lāko, lāko mriješ,
kad se pōvijest svōja ljūbi!

Tumačenja. Tamo mi ono budi što ... slov.: tam (na prsih) mi bodi tisto, kar ...; mrije = mre.

Silvije Strahimir Kranjčević (1865—1908) rodio se u Senju, a najveći deo svoga života preveo je u Bosni kao učitelj. Umro je u Sarajevu. — Kranjčević je jedan od najjačih pesnika novijeg vremena. Pesme su mu domoljubne i misaone, često pune gorčine i nezadovoljstva s poretkom u svetu.

Владимир Назор

29. Dòlazak

Nèbeskā vrāta zōra otvōrila,
sīnuли dōci, plānule su gōre;
zāsja kō srēbro ònō sīnē mōre;
y lūgu ptīca p̄rxnu, lētnu vīla.

Mīrišu ālge, smīlje i kūpine.
Ōblāk, y liku mlāda bōjōvniķa,
c̄rven se dījē sa mōrskē pūchinē.
Na xūmu sūkļā dīm sa žrtvenīķa.

Ū gōrdōj slāvi grānu mlādō sūnce:
p̄rosipļē zlāto nā modrē vrhūnce,
zvjēzde trūni nā smreke i bōre.

Ōčiju plāmniħ, ūžarena liķa
nīz gōru mnōštvo s̄rhē kō bujīķa
i rūķe dījē, klīčē: „Mōre! Mōre!“

Владимир Назор родио се г. 1876 у Постиру на отоку Брачу. Био је професор и директор у Сплиту, Задру, Пазину, Каству и у Загребу, а данас је управитељ децјег склоништа Народне заштите у Загребу. — Назор је одличан песник и писац. Досељење Хрвата и доба народних краљева описао је у збирци песама „Хрватски краљеви“. Познате су му приповетке Вели Јоже, Стоимена и др.

Св. Сава

30. Немањина беседа

И он, блаженй старца, пошто их као отац посаветова премудрим речима да престану с једњем и сјузама, јер је тако Божја воља била, йзабра племенитога и драгога сына Стевана Немању, па им га предаде говорѣни: „Овога ймајте место мене: њега посађујем на престо у држави, Христом ми дарованој.“ И пошто га сам венча и изврсно благослови сваким благословом, поче га учити да се труди о сваком благом делу и да буде блага срца према свету хришћанском који му он предаде.

И другога племенитог и драгог сына, кнеза Вукана, благослови и остави за великог кнеза, и даде му довољно земље. Па их остави оба благи отац преда се и говораше им: „Синови, немојте заборављати мојих закона, речи моје нека чувају ваше срце! Милостиња и вера нека вас не остављају, напишите их на плочи срца својега, и наћи ћете благодет. И помисљајте на оно што је добро пред Богом и пред људима. Уздајте се свим срцем у Бога, а немојте се величати својом мудрошћу. На свима својим путевима знајте да вам путеви треба да буду прави, па вам се ноге неће спотицати.

Ја вам ову заповед дајем: да љубите брат брата, немајући никакве злобе међу собом. Овоме, као и од Бога и од мене посађеном на мој престо, ти се покуравај и буди му послушан! А ти који ћеш владати не вређај брата својега, него га поштуј. Јер ко не љуби брата својега, Бога не љуби. Бог је љубав. Ко љуби Бога, нека и брата својега љуби. Ако не хтеднете и не послушате ме, оружје ће вас појести. Нека вам је, синови моји драги, мир од Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа. Дух Божји нека почиња на вама, укрепљујући вас и заклањајући од свих видљивих непријатеља и упућујући вас на пут мира.

Мир буди и вама, властело моја и бољари! Мир вам буди свима, стадо Христово разумно, које ми Богом би предано, и које пасавши, неповрѣђено сачувах, као пастир добри души

svòju polážuñi zà vás. И благодет Господа nášega Исуса Христа и љубав Бòга Òца и учéште Свèтòга Духа нека је са свíма вáма! А́мйн!“

Св. Сава (1174—1235). Растко, најмлађи син Стевана Немање, отишао је као младић у Свету Гору, закалуђерио се и примио име Сава. Основао је самосталну српску цркву и постао првим њеним архиепископом. Много је утицао на културни и политички живот средњовековне Србије. Умро је на повратку из Свете Земље у Трнову. Св. Сава је и први српски књижевник: просто, али топло и нежно је описао живот св. Симеуна (тј. свога оца Стевана Немање).

Ivo Vojnović

31. Poslije bõja na Kõsovu

Báka

(zaklimatala glavom pa se naslonila o kosu i zamislila):

Múž mi Úroš . . . èh, òdávna na Märici pòginuo.

Svä me djèca òstavila i pòmrla

bòrèci se ámo tämo

zà stõ gospodárä.

Òstala sam dõnapokõn s pünõm kücõm unučädi.

Alí, èto . . . Zäzvao ih

cär Lázäre

svñjeh ü böj . . .

Gdjè su?

Štõ su?

Bõg ih znäo!

Bíce päli — kõ òstälí.

Alí snähe? . . . Èh? Põbjegle!

A já sáma

òstala sam

täkõ stära i nëvõljna

da ni Túrci nè htjedõše

záklati me.

„Prèstara je,“ dovíknuše

pa mi kücü užègoše . . .

Ali báka múdra bila

pa jèdínõg

i nëjákõg

unučića — ü pèc skrñla.

(Dolazi unučić, gõ i bos, ali rumen kao jabuka, a vuče za sobom dugu sablju)

Únučić:

Báko! . . . Báko!

Glèdäj što sam näšõ!

Báka:

Säblju, dùšo?

Alä mi junáka!

Únučić:

Täm u gfmu,

ispòd lipè,

bäš gdje læptir

zäsio mi.

Jä dotrèch

da ga šcäpím . . .

Hüp! . . . Ìmäm ga . . .

Jäo, báko! . . . Læptir òde,

a já päo na junáka

što u hlädu

põcinuo.

Báka:

Jùnāk? ... Kákav?

Únučić:

Htío sam ga pítat, báko,

al' je mrtav bío,

väs u lícu pomòdrio.

Já ga zòvëm — nè čujë me,

já ga türnëm — nè gonī me.

Mrtav, báko, kao mrtav!

A já täd mu säblju òteh.

„Tä će mēni slúžit,“ rëkoh.

Báka:

Tëbi, ... tëbi!

Új, jägñešce mälò!

Únučić:

Ópaši mi säblju, báko,
da sad i já ù bõj krēnëm
gdje je ćájko — da ga nädëm.

Báka:

Müč', delijo od læptira!

Ti ćeš kücü rázorenu

— pòdignuti,

ti ćeš pòlja pògažena

— izòrati,

a kad klásje büdë püno

— kao dānas,

täd ćeš tvòje trúde žëti...

Únučić:

Néću, ... néću!

Säblja je mòja!

Já ću bīti što je ćájko bío:

jùnāk ... jùnāk!

Ivo Vojnović (1857—1929) rodio se u Dubrovniku. Bio je upravni činovnik u raznim krajevima i dramaturg kazališta u Zagrebu. Umro je u Beogradu. — Pisao je pripovetke (Perom i olovkom, Geranium, Stari grijesi) i drame (Psihe, Ekvinokcij, Dubrovačka trilogija, Imperatrix, Lazarevo vaskresenje, Smrt majke Jugovića, Gospođa sa suncokretom, Maškerate ispod kuplja). Po umetničkom obliku i misaonom sadržaju svojih dela, Vojnović je jedan od najboljih dramskih pisaca.

*Иван Гундулић***32. Слободи**

О лијепā, о драгā, о слāткā слòбодò,
дār у кòм свā блāга вишњй нам Бòг је дò.

Ўзрòче йстинй òд нашë свë слāвë,
ўрëсу једнй òд òвë дубравë!

Свā срëбра, свā злāта, свй лудскй живòти
нë могу бйт плāта твòј чйстòј лëпòти!

Иван Гундулић (1588—1638) из властеоске дубровачке породице вршио је до смрти разне дужности у служби републике. — Гундулић је највећи песник у дубровачкој књижевности. Најважнија дела су му: Сузе сина разметнога, спев о блудном сину, Дубравка, пастирска игра, написана у славу дубровачке слободе, и еп Осман. У њему Гундулић опева победу Пољака над султаном Османом г. 1621 и слави Пољску, тада најјачу словенску државу.

Narodna

33. Stārina Nōvāk i knēz Bōgosav

Vino pījū Nōvāk i Rādivoj,
 a kòd Bosnē, kod vòdē stūdenē,
 kòd nekōga knēza Bōgosava.
 A kad su se vīna pōnapīli,
 knēz Bōgosav stāde bēsjeti:
 „Pōbratime, Stārina Nōvāče,
 kāži prāvo, tākō bīo zdrāvo!
 Sā šta, brāte, òde u hajdúke?
 Kākva tēbe òtjerā nēvolja
 vrāt lōmiti, po gòri hòditi,
 po hajdúci, pò lošu zanātu,
 a pòd starōst kad ti nije vrijēme?“

Vēlī njēmu Stārina Nōvāče:
 „Pōbratime, knēže Bōgosave,
 kad me pītāš, prāvo da ti kāžēm:
 jēst mi bīlo za nēvolju ljūtū;
 ako mōžēš znāti i pāmtiti,
 kad Jērina Smēderevo grādi,
 pa nārēdī mēne u argātluč,
 ārgatovāh trī gōdine dānā,
 i jā vūkoh dǎvlje i kāmēnje,
 svē uz mōja kōla i vòlove,
 i zā pune dō trī gōdinice
 jā ne stēkoh pārē ni dīnāra,
 ni zaslūžih nā noge òpānke!
 I tō bih joj, brāte, oprōstio.

Kad sāgrādī Smēdereva grāda,
 òndā stāde pa i kūle zidā,

pozlácujē vráta i pēndžere,
 pa nāmetnū nāmet na viláet:
 svē nā kuću pō trī lître zlāta,
 tō je, brāte, pō trista dūkātā!
 Ko imade, i prēdade blāgo;
 ko prēdade, onāj i ōstade;
 jā sam bīo čōvjek sirōmašan,
 ne imadoh da predādēm blāgo,
 ūzēh būdāk s čīm sam ārgatovō,
 pa s būdākom ōdoh u hajdúke,
 pa se nigdje zdržati ne mōgoh
 u državi Jērinē prōklētē,
 već pōbjegoh do stūdenē Drinē,
 pa se māših Bōsnē kāmenitē.

A kad dóđoh blizu Romānijē,
 tū sam tūrskē svātove sūsreo,
 ōni vōdē kádunu djēvōjku;
 svī svātovi s mīrom prōlazili,
 zaōstalo Tūre mladōženja
 nā doratu, kōnju vėlikōme;
 ōno nē htje da prōlazī s mīrom,
 već potėže trōstrukū kāndžiju,
 trī su nā njoj lule od tumbaka,
 pa ūdarā mēne po plėćima;
 trīput sam ga Bōgom pōbratio:
 „Mōlim ti se, Tūre mladōženja,
 a tākō ti srėćē i jūnāštva,
 i tākō ti srėtnōga vesėlja,
 próđi me se, hājde pútem s mīrom,
 vīdiš da sam čōvjek sirōmašan!“
 Ōpēt Tūre da s' ōkāni nēće,
 već me stāde vėćma ūdarati.
 Kad je mēne mālo zabōljelo,
 i jā sam se vřlo razljútio,
 pa potėgoh būdāk sā ramena
 te ūdarih Tūre nā doratu:
 kāko sam ga lāko ūdario,
 ūmāh sam ga s kōnja obōrio,
 i k njemu sam ōndā prilėtio,

údarih ga još dvā ĩ trī púta
 dõk sam njěga s dúšõm rástavio ;
 hvätih mu se rúkõm u džěpove,
 kòd njeg' náđoh dõ trī kěse blāga,
 pa ih pústih sěbi ù njedārca ;
 õtpasah mu sāblju õd pojāsa,
 njěm' õtpasah, a sěbi pripasah ;
 õstavih mu bñdāk više glāvē
 da čim će ga zakòpati Tũrci,
 pa pòsjedoh njěgova dõrata,
 õdoh právo gõri Romāniji.
 Tõ glědajũ svĩ tũrskĩ svätovi,
 nè htjedoše měne ni tjěrati,
 jā nè htjěše, jāli nè smjedoše.
 Ęvo imā četř'ěst gõdinā,
 Romāniju gõru õbiknuo
 bõlje, brāte, nego mõje dvõre,
 jer jā čũvām drũma krõz planinu,
 dočěkujěm Sarājlije mlāde
 te õtimām ĩ srěbro ĩ zlāto
 ĩ lĩjepũ čõhu ĩ kadĩfu,
 õdijevām ĩ sěbe ĩ drũštvo,
 a kádar sam stĩci ĩ utěci,
 ĩ na strāšnu mjěstu postājati,
 ne bõjim se nĩkoga dõ Boga.“

Objašnjenja. Starina Novak hajdukovao je u istočnoj i severnoj Srbiji i u Rumuniji; spaljen je 1601 g.; narodna pesma prenosi mu hajdučki život i u Bosnu i dovodi ga u vezu sa događajima u kojima nije učestvovao (smederevski grad građen je u početku 15 veka); sa šta: zbog čega; po hajduci: u hajducima; litra: stara mera, 321 gram; Romanija: vi-soravan u Bosni; čuvam drum: čuvam drum.

Народна

34. Stārĩ Vuјādin

Дјевõјка је свõје õчи клéла:
 „Чārнē õчи, да би nè глєдале!
 Свē глєдāсте, дāнас nè видјесте
 гдјє прõђоше Тũрци Лијевњани,
 провєдоше из гõрē хājдýке:
 Vuјāдина сā обадвā сина.

На њима је чўдно одијело:
 на ономе старом Вујадину,
 на њем бињйш од сухог злата,
 у чем паше на диван излазе;
 на Милићу Вујадиновићу,
 још је на њем лѣпшѣ одијело;
 на Вулићу, брату Милићеву,
 на глави му чекркли-чѣлѣнка,
 баш чѣлѣнка од дванаест пера,
 свакѣ перо по ђд литру злата.“

Кад су били бијелу Лијевну,
 угледаше прѣклѣто Лијевно
 гдје у њему бијѣли се кўла.
 Тад гѣворй старй Вујадине:
 „О сйнови, мѣји сокѣлови,
 виђите ли прѣклѣто Лијевно
 гдје у њему бијѣли се кўла?
 Ондје ће нас бити и мўчити:
 пребйјати и нѣге и рўке,
 и вадити наше ђчи чарнѣ.
 О сйнови, мѣји сокѣлови,
 нѣ будите срца удѣвичка,
 но бўдите срца јуначкога,
 не ђдајте друга ни јѣднога,
 не ђдајте ви јатаке наше
 код кѣјих смо зйме зймовали,
 зймовали, блāго ђстављали:
 не ђдајте крчмарйце млāдѣ
 код кѣјих смо рўжно вино пйли,
 рўжно вино пйли у потаји.“

Кад дѣшоше у Лијевно равнѣ,
 мѣтнуше их Тўрци у тамницу.
 Тамноваше тры бйјѣла дāна,
 док су Тўрци вијѣне вијѣнали
 кāко ће их бити и мўчити.
 Кад прѣшоше тры бйјѣла дāна,
 извѣдоше старѣг Вујадина,
 прѣбише му и нѣге и рўке.

Кад стадоше вадит очи чарнѣ,
 гòворѣ му Турци Лијевњани:
 „Казуј, кѹјо, старй Вујадине,
 казуј, кѹјо, дружину òсталу
 и јатаке куд су дохòдили,
 дохòдили, зйме зймовали,
 зймовали, блага òстављали;
 казуј, кѹјо, крчмарице млáдѣ
 код кòјих сте рѹјно вíно пíли,
 пíли рѹјно вíно ў потаји!“

Ал' гòворй старй Вујадине:
 „Не лудујте, Турци Лијевњани!
 Кад не казах за тѣ хйтрѣ нòге
 кòјено су кòњма ўтјецале,
 и не казах за јунáчкѣ рѹке
 кòјено су кòпља прелáмале
 и на гòле сáбље ўдарале,
 јá не казах за лажљивѣ òчи
 кòјѣ су ме на зло навòдиле
 глѣдајући с највишѣ планинѣ,
 глѣдајући дòље на друмове
 куд прòлазѣ Турци и тргòвци.“

Објашњења. Лијевњани: из Лијевна (Ливна) у Босни; чекркли-челенка: челенка која се окреће по ветру; не будите срца удовичка: не будите кукавице; кад не казах за те хитре ноге, ... ја не казах за лажљиве очи: кад нисам хтео казати да спасем своје хитре ноге, ... нећу ни казати да бих спасао своје лажљиве очи; којено: које.

Narodna

35. Smřt Īvana Sènjana

Sānak snĭla Īvanova mājka
 gdje je Sēnje tāma pòpanula,
 gdje se vēdrō nēbo prolòmilo,
 sjājan mjēsēc pāo na zēmljicu,
 na Rūžicu posred Sēnja cřkvu;
 gdje zviјezde krāju pribjegnule,
 a Dānica křvāva izljegla,
 a kŭkā joj pŭica kŭkavica
 usred Sēnja nā bijelōj cřkvi.

Kad se báka iz sna probúdila,
 üzē štáku u dēsnicu rúku,
 òde právo ka Rūžici cřkvi
 te kázujē pròtopop-Nědjělju,
 kázujē mu što je ù snu snĭla.
 A kad stārĭ báku sáslušao,
 òn joj òde sĕnak tòlkovati:
 „Čŭjēš mène, òstarjelĕ mājko,
 zlō si snĭla, a gōrē će bĭti:
 što je Sĕnje táma pòpanula,
 òno će ti pústo òstanuti;
 što l' se vēdrō něbo prolòmilo
 i što mjēsēc pĕo na Rūžicu,
 tō će tĕbi ĭvo pòginuti;
 što su zvijēzde krĕju pribjegnule,
 tō će òstat mnōgē udòvice;
 što j' Dĕnica křvĕva izljegla,
 tō ćeš stārĕ òstat kŭkavica;
 što l' ti ptĭca kŭkĕ na Rūžici,
 tō će ti je obòriti Tŭrci,
 a i mène stĕra pogùbiti.“

Tĕk što stārĭ u rijēči bjēše,
 al' ěto ti Sĕnjanina ĭva:
 sĕv mu vrĕnac ũ krv ògreznuo,
 na ĭvanu sedĕmnaest rĕnĕ,
 nōsĭ dēsnu ũ lijevōj rúku;
 dōgna vrĕnca prĕd bijelŭ cřkvu,
 pa gōvori òstarjelōj mājci:
 „Skĭn' me, mājko, sa kōnja vrĕnčĭca,
 ũmĭj mène stŭdenōm vòdicōm,
 a pričĕsti vĭnom cřvenĭjem.“
 Hĭtro ga je māti pòslušala,
 skĭde njĕga sa kōnja pōmĕmna
 pa ga ũmi stŭdenōm vòdicōm
 i zĕlĭ ga vĭnom cřvenĭjem;
 pa ga pĭta òstarjelĕ mājka:
 „Štō bĭ, sĭne, u zĕmlji Tĕlĭji?“

Óde Ívo 'vákō govōriti:
 „Dòbro, māti, u zèmlji Tāliji:
 dōsta, mājko, ròblja naròbismo,
 a još vīšē blāga zadòbismo,
 pa se zdrāvo dōma povrátismo;
 no kad bīsmo ná pŕvōm kònaku,
 tū nas stīže i pŕvā pōtjera,
 cŕni kònji, a cŕni junáci,
 cŕne nōsē oko glávē čálme;
 pojednōm se vātrōm pŕeturismo,
 òd njih nīko ne òstade, mājko,
 òd nās nīko ne pògibe, mājko;
 no kad bīsmo ná drugōm kònaku,
 tū nas stīže i drugā pōtjera,
 bijèli kònji, a bjèljī junáci,
 bijèle im oko glávē čálme;
 pojednōm se vātrōm pŕeturismo,
 òd nās nīko ne pògibe, mājko;
 no kad bīsmo ná trečē m kònaku,
 tū nas stīže i trečā pōtjera,
 cŕna strūka, a dūgačka pūška,
 pregòrjele nōge do kòljena;
 pojednōm se vātrōm pŕeturismo,
 a pò drugī bìti zapòčēsno,
 òd njih, mājko, nīko ne pògibe,
 òd nās, mājko, nīko ne òstade,
 do òstade tvōj sīne Ívane;
 i òn ti je rānā dòpanuo,
 èvo dēsne ù lijevōj rúkē!“

Tō gōvorī, a s dúšōm se bōri,
 tō izūstī, lākū dúšu pūstī
 i ūmrije, žalosna mu mājka.
 Bōg mu dāo u rāju násēlje,
 nāma, brāčo, zdrāvlje i vesélje!

Objašnjenja. Ivan Senjanin: misli se da je to istoriski Ivan Vlatković, vojvoda senjskih Uskoka, koji je živio s kraja 16 i u početku 17 veka; mnogo je ratovao s Turcima; Senje: Senj; Talijska: Italija; pojednom: jedanput, po prvi put; a po drugi: a po drugi put.

Petar Petrović Njegoš

36. Vûk Mândušić

Ôtvarajû dáci vráta, kad ěvo Vûk Mândušić; namráčio se i cñni mu bñci páli na izlomljenē tōke, džeferdār preblijen nōsī ũ rûke, i sjedā kod ognja sāv křvāv; nĭkome ni „pōmoz' Bōg“. Záčudē se kad ga onākōga vĭdē.

Vlādika Dānilo

Štō je, Vûče? Gřdno li izglēdāš!
 Vĭđu da si s křvāvē poljánē,
 gāzio si nēgđe vātru živū,
 i Bōg znādē do tēbe sámoga
 jē li ĭko tû živ prētekao:
 er bēz mukē ne přskajū tōke,
 nĭ se lōmē tākvi džeferdāri
 te s' òd vitkē žĭcē sākovāni.

Vûk Mândušić (mřko pričā)

Na Šćēpāndān dóđe mi odĭva,
 iz Štĭtārāh ljētos povedēna,
 i káza mi: „Ěvo harāčlije
 u Štĭtāre da kŭpē harāče!“
 Te jā skŭpi pedēsēt momčādĭ
 i západni s njĭma pod Štĭtāre
 da posijēčēm Túrke izjelice.
 Pŭčŭ pŭške ljēšanskōm náhijōm, —
 mĭslim: ĭdŭ Túrci u harāče,
 pa na ráju strāvu ũdarajŭ;
 kad bōj čŭjēm u Prōgonovĭce,
 te jā pōtec' sa ònōm družinōm;
 a kad tāmo, mŭka i nēvolja!
 Ŭdarilo dvjēsta harāčlijāh,
 pōturice ljŭta Arnāuta,
 nā krvāvŭ Rādŭnovu kŭlu.
 Sām se Rādŭn u kŭlu nāгнаo
 i s njĭm žēna njēgova Ljŭbica;
 žēna mlāda, āma sōkō sĭvĭ,
 pŭnĭ pŭške svōme gospodāru.
 Rādŭn gāđā s prōzora od kŭlē,
 sēdminu je na òbor ũbio.

No mu dõšla bjěše põgibija:
 Tũrci bjěhu slãmu i sũjeno
 oko bijelě kũlě nãnijeli,
 pa zažegli sa svãkojě strãně.
 Plãm se đigã bjěše u neběsa
 i kũlu mu bjěše dõhvatio,
 a õn gãđã pũškõm, ne prěstajě;
 põpijevã tãnko, glasõvito,
 pripijevã Bãja i Novãka,
 pripijevã Drãška i Vũkotu,
 ĩ dvã Vũka od sěla Trnjĩnãh,
 Mãrkoviãa i Tõmanoviãa,
 a klĩkujě i živě i mřtvě,
 vĩdĩ strãšnũ ũru pred õcima.
 Nãma živã sřca põpucaše,
 potřcasmo kũli Rãdũnovõj,
 okõ njě se põklãsmo s Tũrcima,
 izbavismo iz kũlě Rãdũna,
 ma izgõre õjadelã kũla.
 Jõšt nam đeko ũ pomõc prĩskoõĩ,
 te od kũlě põcerasmo Tũrke
 do Kõkotãh više Ljěškopolja;
 osamděsět ĩ trĩ põsjekosmo.
 I u bõju kõd bijelě kũlě
 õlova mi tõke izlõmiše,
 a u rãzdvoj bõja křvãvõga
 nãjpõtonjã kõjã pũce tũrskã
 (džeferdãra đĩžãh pred õcima)
 prěstriže ga — õstala mu pũsta! (plãcě) —
 po rěmiku, kã da trřska bjěše!
 Višě žãlim pũsta džeferdãra
 nõ da mi je rũku õkinula!
 Žã mi ga je kã jědnoga sĩna,
 žã mi ga je kã brãta rõdnõga,
 ěre bjěše pũška mimõ puškě;
 srěcan bjěše, a ũbojit bjěše;
 oko njěga rũke ne prěvijãh,
 svãgda bjěše kao oglědalo:
 u hiljadu drũgijeh pũšakãh
 põznati ga šcãše kãdã pũkně.

Pa sam dòšā do tēbe, vlādiko,
nā mōru je òd svašta mājstōrah:
bī l' mi mògli pūšku prekòvati?

Vlādika Dānilo

Mřki Vūče, pòdigni břkove
da ti viđu tōke na prsima,
da prēbrojim zřna òd pušākāh,
kòlika ti tōke izlòmiše!
Mřtvū glāvu nē diže iz gròba,
ni prēkovā bistra džeferdāra.
Zdrāvo tvòja glāva na ramēna,
tī češ pūšku drūgū nābaviti,
a ū rūke Māndušića Vūka
bīće svākā pūška ūbojita!

(Vlādika ūstade i dāde Māndušiću iz òdajē svòjē jēdan dōbar džeferdār.)

Objašnjenja. Đaci: manastirski đaci; u ruke: u rukama; viđu: vidim; negđe: negdje; er: jer; Šćepandan: 26. XII; odiva: udata devojka (ona je odiva kući i ukućanima odakle se udala); Štitarah, haračlijah, pušakah: gen. mn. mesto Štitara, haračlija, pušaka; Štitari, Progonovići: sela u lješaškoj nahiji; u Progonoviće: u Progonovićima; na obor: na oboru; diga: digao; Bajo, Novak, Vukota, dva Vuka; hajduci i junaci iz narodnih pesama; đeko: gdje; počerasmo: potjerasmo; do Kokotah: Kokoti su selo; Lješkopolje: uz reku Moraču; u razdvoj: na svršetku; po rēmiku: zrno je preseklo cev baš onde gde je remik (remen) za pušku privezan; oko njega ruke ne previjah: nisam imao mnogo posla oko džeferdara da bih ga čistio.

Petar Petrović Njegoš (1813—1851) rodio se u Njegušima. Nasledio je strica vlādiku Petra I kao knez i vlādika Crne Gore. Umro je u Cetinju. — Dela: Luča Mikrokozma, religiozno-misaoni spev, Lažni car Šćepan Mali, drama u stihovima, i Gorski vijenac, najlepše i najbolje delo. Gorski vijenac je spev u obliku dramskih prizora; opeva istrebljenje domaćih poturica, koje je bilo izvršeno najverovatnije 1709. Najlepše u Gorskom vijencu su visoke misli, junački tipovi, živi opisi narodnog života, snažno patriotsko osećanje, uzvišen poetski dah i zvonki stihovi. Gorski vijenac doživeo je oko 30 izdanja i preveden je gotovo na sve evropske jezike.

Izreke iz Gorskog vijenca. *Bez muke se pjesma ne ispoja, bez muke se sablja ne sakova.* — *Đe (= gdje) se gusle u kuću (= kući) ne čuju, tu je mrtva i kuća i ljudi.* — *U dobru je lako dobro biti, na muci se poznaju junaci.* — *Nađeno je draže negubljen, iza tuče vedrije je nebo, iza tuge bistrija je duša, iza plača veselije poješ.* — *Oči zборе što im veli srce.* — *Jaki zubi i tvrd orah slome.* — *Čašu meda još niko ne popi što je čašom žuči ne zagrči; čaša žuči ište čašu meda, smiješane najlakše se piju.*

37. Код Њёгоша

Ја сам себи претстављао владикау црногорског као и друге владике: у дугој црној мантији, с камилавком на глави, с бројаницама у рúци. Такву сам и слику из младих година његових виђао. У великој, снискóј столици седео је крупан човек у црногорским хаљинама с црногорском капом на глави; држао је гвóздене машице у рúци те њима царао ватру. Једва је могао приметити да је неко ушао.

Никога другог није било у соби. Првим погледом уверим се да је то владика. Прођем кроз собу и на два три корака зауставим се пред њим. Он окрете главу и погледа ме. Ја му се поклоним и рекнем: „Добро јутро, господару.“ Он ми одговорí: „Добра ви срећа,“ и одмах продужи: „Ви сте из Далмације?“ — „Нисам, господару, ја сам из Србије!“ И кажем му кратко: да сам био професор у Београду, да сам зимовао у Паризу, да сада путујем да видим Италију, а пре свега казао сам му како се зовем. Моје име чини му се познато, и одмах ме запита: „Јесте ли што писали?“ — „Јесам.“ — „Је ли ваша Славенска вила и новине Шумадинка?“ — „Јесте, господару!“ — Затò се он окрете и привуче к ватри једну столицу: „Сједите,“ рече, „ми смо стари познаници. Сам вас је Бог послао да ме у овој самој разговорите.“ Пружи ми руку те се са мном рукова. Затим се замисли и ућута, па из тих мисли после неколико тренутака јачим гласом узвикну: „Ала се ми Словени нардобасмо!“ и као нека срдна указа му се на лицу.

Питао ме затим много о Србији. Према сам одавно из Србије, опет сам му причао све што сам знао. Он је врло пажљиво слóшао. У томè разговору запита ме: „Што се већ једном не дижете на Турке код толиких лијепих прилика? Што не прегнете једном? Па ви отуда, а ја одовуд да се на Косову састанемо.“

При растанку рече ми владика да му сваки дан и пре и после подне долазим. „Па ћемо,“ вели, „заједно ићи по Неапољу.“

38. Почѣтак бунѣ против дѣхија

Бѣже мѣли, чѣда вѣликога!
 Кад се шнѣше по зѣмљи Србији,
 по Србији зѣмљи да прѣврнѣ
 и да дрѣга постанѣ сѣдија,
 тѣ кнѣзови нѣсу рѣди кѣвзи,
 нѣт' су рѣди Турци изјѣлице,
 ал' је рѣда сирѣтиња рѣја,
 која глоба дѣвати нѣ можѣ,
 ни трѣпити тѣрскога зѣлума;
 и рѣди су Бѣжји ѣгодници,
 јер је крѣца из зѣмљѣ прѣврѣла.
 Зѣман дѣшѣ, вѣла вѣјѣвати,
 за крст чѣсни крѣцу пролијѣвати
 свѣки свѣје да покајѣ стѣрѣ.
 Нѣбом свѣци стѣше вѣјѣвати
 и прѣлике рѣзличне мѣтати
 виш' Србијѣ по небу вѣдрѣме.
 'Ваку прѣву прѣлику вѣргоше:
 од Трѣпуна до свѣтога Ђурђа
 свѣку нѣнцу мјѣсѣц се хвѣташе
 да се Србљи на ѣружјѣ дѣжу,
 ал' се Србљи дѣгнут нѣ смјѣдоше.
 Дрѣгу свѣци вѣргоше прѣлику:
 ѣд Ђурђѣва дѣ Дмитрова дѣна
 свѣ барјаци крѣвави ѣдоше
 виш' Србијѣ по небу вѣдрѣме
 да се Србљи на ѣружјѣ дѣжу,
 ал' се Србљи дѣгнут нѣ смјѣдоше.
 Трѣћу свѣци вѣргоше прѣлику:
 грѣм загрѣи на свѣтога Сѣву,
 усред зимѣ, кад му вријѣме нѣје,
 сѣну муња на Чѣснѣ вѣриге,
 потрѣсе се зѣмља од ѣстока
 да се Србљи на ѣружјѣ дѣжу,
 ал' се Србљи дѣгнут нѣ смјѣдоше.
 А чѣвѣрту вѣргоше прѣлику
 виш' Србијѣ на небу вѣдрѣме:

ухвати се сунце у прѡљеће,
у прѡљеће на свѣтѡг Трипуна,
јѣдан данак три пѹта се хвѣтѡ,
а три пѹта игра на истоку.

Тѡ глѣдају Турци Биѡграци
и из града свѣх сѣдам дѡхија:
Агѡнлија и Кѹчук-Алија,
и два брѡта, два Фѡчиѡа млѡдѡ,
Мѣмед-ѡга и с њиме Мѹс-ѡга,
Мѹла-Јѹсуф вѣлики дѡхија,
Дѣрвиш-ѡга градски тайниција,
стѡрац Фѡчо од стѡтинѣ лѣта.
Свѣ сѣдам се сѡстало дѡхија
Биѡграду на Стѡмбол-капији,
огрнули скѣрлетнѣ биѡише,
сѹзе рѡнѣ, а прилике глѣдѣ:
„Алѡ, кѡрдаш, чѹднијех прилика!
Онѡ, јѡлдаш, пѡ нас дѡбро није.“
Па ѡд јада свѣх сѣдам дѡхија
начинише од стѡкла тѣпсију,
зѡграбише вѡдѣ из Дунава,
на Нѣбојшу кѹлу изнѣсоше,
наврх кѹлѣ врѡгоше тѣпсију,
у тѣпсију звијѣзде пѡхваташе
да глѣдају нѣбескѣ прилике,
штѡ ће њима бити до пѡслѣтка.
Окѡ њѣ се сѡсташе дѡхије,
над тѣпсијѡм лице ѡгледаше;
кад дѡхије лице ѡгледаше,
свѣ дѡхије ѡчима виѡдјеше:
ни на јѣдном главѣ нѣ бијѡше.

Кад тѡ виѡдје свѣ сѣдам дѡхија,
потѣгоше наѡцак од чѣлика,
те разбише од стѡкла тѣпсију,
бѡцише је низ бијелу кѹлу,
низ бијелу кѹлу ѹ Дунаво,
од тѣпсијѣ нек пѡтрошка нѣма!
Па ѡд јада свѣх сѣдам дѡхија
пошѣташе брѡжни, нѣвесели
низ Нѣбојшу кѹлу Јѡкшиѡеву,

отшѣташе у кáву вѣлику,
 пак сјѣдоше по кáви вѣликѡј,
 свѣ сјѣдоше јѣдан дѡ другѡга,
 стáрца Фѡчу вргли у зáчеле,
 бијела му брада дѡ појаса;
 пак повика свѣ сѣдам дáхијá:
 „К нáма бржѣ, хѡце и вáизи,
 понѣсите књиге инцијѣле,
 те глѣдајте што нам књиге кáжу,
 што ће нáма бити до пѡслѣтка.“

Потѣкоше хѡце и вáизи,
 донѣсоше књиге инцијѣле;
 књиге глѣдѣ, грѡзне сѹзе рѡнѣ,
 дáхијама овáкѡ гѡворѣ:
 „Турци браћѡ, свѣ сѣдам дáхијá,
 ’вáкѡ нáма инцијѣли кáжу:
 кад су ’нáкѣ бивале прѣлике
 виш’ Србијѣ пѡ небу вѣдрѡме,
 ѣв’ ѡдондá пѣт стѡтин’ гѡдѣна;
 тад је српскѡ пѡгинуло цáрство,
 ми смо ѡндá цáрство зáдобили,
 ѣ два влáшкá цáра погубили:
 Константина насред Цáриграда,
 украј Шáрца, украј вѡдѣ хлáднѣ,
 и Лáзара нá пољу Кѡсову;
 Мѣлош ўби за Лáзу Мѹрата,
 ал’ га дѡбро Мѣлош нѣ дотуче,
 већ свѣ Мѹрат у живѡту бјѣше,
 док му српскѡ цáрство освѡјисмо;
 ѡндá сѣби везѣре дѡзѣвá:
 „Турци браћѡ, лáле и везѣри,
 јá ўмријех, вáма дѡбих цáрство;
 него ѡвѡ мѣне пѡслушајте
 да вам цáрство дугѡвјечно бѹдѣ:
 ви нѣмѡјте рáји гѡрки бити,
 вѣће рáји врло дѡбри бѹд’те;
 нек је хáрaч пѣтнаест динáрѣ,
 нек је хáрaч и трѣдес’т динáрѣ;
 не изнѡс’те глѡбá ни пѡрѣзá,
 не изнѡс’те на рáју бијѣдá;

нѣ дѣрајте у њихове цркве,
 ни у закон, нити у поштѣње;
 нѣ тјерајте осветѣ на раји.
 Што је мене Милош распорио,
 то је срѣћа војничка донијела:
 нѣ можѣ се царство задобити
 на душеку свѣ дѹван пѹшѣћи.
 Ви неможте рају разгднити
 по шѹмама да од вас зазирѣ,
 него паз'те рају ко синове;
 тако ће вам дѹго бити царство.
 Ако л' мене то не послушате,
 већ пдчнѣте зѹлум чинит раји,
 ви ћег' ондѣ изгѹбити царство.
 Цар ѹмрије, а ми отадосмо,
 и ми нашег цара нѣ слушасмо,
 већ велики зѹлум пдигосмо:
 пдгазисмо њихово поштѣње,
 свакојаке бијѣде износисмо,
 и на рају глѹбе навѣлисмо,
 и гриѹту Бѹгу учинисмо.
 Сѣд су 'накѣ пдстале прилике,
 сѣд ће нѣтко изгѹбити царство;
 нѣ бѹјте се краља ни јѣднога,
 краљ на цара ѹдарити нѣће,
 нити можѣ краљество на царство,
 јер је тако од Бога пдстало;
 чѹвајте се рајѣ сирѹтињѣ:
 кад ѹстанѣ кѹка и мѹтика,
 биће Турком по Медји мѹка,
 у Шаму ће каде прѹплакати,
 јѣра ће их раја уцвијѣлити.
 Турци браћо, свѣ сѣдам дахија,
 тако наши инцијѣли кажу
 да ће вѣше кѹће погѹрјети,
 ви дахије главе погѹбити;
 из ѹгњѣшта прѹнић ће вам трава,
 а мунѣре пдпаст пѹучина,
 нѣће имат ко јѣзан ѹчити;

куд су наши друми и калдрме,
и куда су Турци пролазили
и с коњскијем плочам' задирали,
из клина ће проникнути трава,
друмови ће пожељет Турака,
а Турака нигдје бити неће.
Такo књиге инцијели кажу.“

Објашњења. Дахије: баше и јаничари који су 1801 самовласно завладали у Србији; шћаше: 3 л. јан. имперф. од хтети; да друга постане судија: да се промени власт; кнезови: угледни људи из народа који су, сваки у својој кнежини, служили као неки посредници између турских власти и народа; Божји угодници: сведи; да покаје старе: да се освети за своје претке; прилика: појава, знак; Трипун: Трифун (1 фебруар); мјесец се хваташе: било је помрачење месеца (односи се на помрачење месеца у почетку године 1800, 1801 и 1804); барјаци крвави идоше: барјаци означавају комету која се јавила у оно доба (1806); Часне вериге: празник, 16 јан.; ухвати се сунце: било је помрачење сунца (30 јан. 1804); Стамбол-капија: некада на београдском граду; кроз њу је пролазио пут за Цариград (Стамбоа); Небојша кула: на Дунаву у доњем граду; од тепсије нек потрашка нема: да нема ни комада од ње; кава: кавана; влашки: хришћански; Константина: Константин XI, последњи цар Византије († 1453); гриота: грехота; Медија: Медина; Шам: Сирија.

Narodna

39. Karadžorđe

Nà sve stràne Đorđe knjige pòsla,
ù svih gràdskih sedàmn'est nàhijà
na kmětove sèlskè poglavàre:
„Svākī svōga ùbijte sùbašu;
žène, djècu u zbjègove krijte!“

Kad tō čüle sřpskè pòglavice,
nàmàh òni pòslušaše Đorđa:
svī skòčiše nà noge lāganè,
pripasaše svjètlō òrùžje,
svākī svōga ùbiše sùbašu,
žène, djècu ù zbjeg odvedoše.

Kad je Đorđe Sřblje uzbùnio
i s Tùrcima vèće zàvadio,
òndā Đorđe próđe kroz nàhije,

pa pöpáli türskē karāule,
 i öbori türskē tefèriče,
 i üdarī nā turskē pālänke,
 svē pālänke ön türskē pöpāli,
 žënskō, müškō, svē pöd mač üdarī,
 tēško Sřblje s Türcima zāvadī.

Türци mīslē da je rája šála,
 al' je rája gradövima gláva;
 ústa rája kō iz zëmljē tráva!
 U grādove sätjeraše Túrke;
 trēči Đórđe öd grāda dö grāda
 i grādāne svägdje dovikujē:
 „Čüjēte li, ví Türци grādāni!
 Na gradöv'ma ötvarājte vrāta,
 izmeđ' sēbe dājte zulumcāre,
 ak' hócete mírni da būdēte,
 da gradóvā cāru nē kvārīmo:
 jer ako ih ví dāti nécēte,
 izmeđ' sēbe Túrke zulumcāre,
 tē grādove rája načīnila,
 grádila ih pō devēt gödīnā,
 kádra ih je zā dān obòriti
 i sà carem kāvgu zāmetnuti;
 a kádā se s cařem zāvadīmo,
 da ústanē svīh sēdam králjēvā
 da nas mīrē, pomírīt nas nēcē;
 bīcemo se, mōre, do jèdnoga!“

Tad grādāni süze pròlijevāhu
 i Đórđiju 'vākō gövorāhu:
 „Bēg-Đórđije, od Sřbijē glāvo!
 Dávācemo što göd rája ištē;
 ne kvárite cārevīh gradóvā,
 ni sà carem zāmečíte kāvge;
 mī dācemo Túrke zulumcāre.“
 Pa grādāni ústadoše Türци,
 na gradöv'ma otvòriše vrāta,
 izmeđ' sēbe dājū zulumcāre,
 zulumcāre izjelice Túrke,
 prèdājū ih u sřbinjskē rúke.

Bõže mĩli i Bogòrodice!
 Kādā Sřblji dokòpaše Túrke
 zulumćare ù bijelē rúke,
 pa ih stāše Sřblji razvòditi
 překo polja bēz svijeh hāljinā,
 bez ćurākā i bez antèrijā,
 bez sārūkā ù mālīm kápama,
 bez ćizāmā i bez jēmenijā,
 gòle, bõse tòpuzima túkū:
 „Mõre bāša, kām' pòreza nāša?“
 Ū pò pòlja Đòrđe sǎblju vǎdi,
 zulùmćarskē otsijēca glāve.
 A kad Đòrđe ĩsijeće Túrke,
 ĩsijeće Túrke zulumćare,
 õndā Đòrđe u grǎdove úđe;
 štõ bĩ Tūrāk' po gradòv'ma bĩjelĩm,
 štõ bĩ Tūrāk' zǎ sjeće, ĩsijeće;
 za předaje štõ bĩ, tõ předade;
 za kršténje štõ bĩ, tõ ĩskrstĩ.

Kad je Đòrđe Sřbijõm zavládõ,
 i Sřbiju křstom prekřstio,
 i svòjijem krĩlom zakřĩlio
 od Vidĩna pa do vòdē Drĩnē,
 od Kõsova te do Biògrada,
 'vākõ Đòrđe Drĩni govòrio:
 „Drĩno, vòdo, plēmenitā mẽdo
 izmèđ' Bosnē i izmeđ' Sřbijē!
 Nǎskoro će i tõ vřijēme dóci,
 kádā ću jǎ i tebēka prijēci
 i ćestitū Bõsnu pòlaziti!“

Народна

40. Бõј на Мишǎру

Полètјела двǎ vřǎnǎ gǎvrǎna
 sa Mĩšǎra, pòlja šĩrokõga,
 a òd Шапца, grǎda bĩjelõga,
 křvǎvijeh kљúnǎ do òchiју
 i křvǎvijeh nõgū do koљēnǎ.

Прелѣтјеше свѣ богату Мачву,
валовиту Дрину пребрѣдише,
и честиту Бѣсну прејѣздише,
те падоше на крајину љуту,
баш у Вакуп, прѣклѣту паланку,
а на кѣлу Кулин-капетана;
како паше, ѣба загракташе.

Ту излази када Кулинова,
излазила те је говѣрила:
„Ја два врана, два по Богу брата!
Јѣсте л' скоро ѡд дѣне крајине,
од Мишара, поља ширѡкога,
а ѡд Шапца, града бѣјелѡга?
Јѣсте л' вид'ли многу турску вѡјску
ѡко Шапца, града бѣјелѡга,
и у вѡјсци турске поглавице?
Јѣсте л' вид'ли мѡга господара,
господара Кулин-капетана,
кој' је глава на сто хиљад' вѡјске
и кој' се цару затекао
да н' Србију зѣмљу умирити
и од раје покупит хараче,
да не Црног Ђорђа ухватити
и жива га цару опремити
и да н' исјећ српске поглавице
кој' су кавгу најприје заметнули?
Каж'те мене кад не Кулин дѡни,
кад не дѡни да се њѣму надам?“

Ал' бѣсједѣ двѣје тице вране:
„Ој госпођо, Кулинова љубо,
ради бисмо дѡбре казат гласе,
не можѣмо, већ каконо јѣсте:
ми смо скоро ѡд дѣне крајине
а ѡд Шапца, града бѣјелѡга,
са Мишара, поља ширѡкога;
видјели смо многу турску вѡјску
ѡко Шапца, града бѣјелѡга,
и у вѡјсци турске поглавице,
и вид'ли смо тѡга господара,
господара Кулин-капетана,

и вид'ли смо Црнога Ђорђија
у Мишáру, пòљу шíрокоме;
у Ђорђија пèтн'ест хиљад' Срба,
а у твòга Кúлин-капетána —
у њег' бјеше стò хиљад' Тўрака.
Ту смо били, очима глèдали
кад се двíје ударише војске
у Мишáру, пòљу шíрокоме:
једно српскá, а дрўго је тўрскá;
прèд тўрскòм је Кúлин-капетáne,
а прèд српскòм Пèтровићу Ђорђе;
српскá војска тўрску надвлáдала:
пòгибе ти Кúлин-капетáne,
пòгуби га Пèтровићу Ђорђе;
с њим пòгибе трíдест хиљад' Тўрак';
изгибоше тўрскè пòглавице,
по избору бòљи òд бòлєга,
од чèститè Бòснè кáменитè.
Нити идè Кúлин-капетáne,
нити идè, нити ће ти дòћи,
нит' се нáдај, нити га пòгледај,
храни сина, пак шаљи нá војску:
Србија се умíрит нè можè!“

Кад тò зачу Кúлинова кáда,
лўто цвилй, дò Бога се чўјè,
јáдикујè кáно кўкавица,
а прèврћè кáко лáстаница;
па овáкò прòклињати стáде:
„Бíо Шáпцу, не бијèлио се,
већ у живòј вáтри изгòрио,
јèр код тебе Тўрци изгибоше!
Црнй Ђорђе, да те Бòг ўбијè!
Òт како си тй закрàјинио,
мнòгу тй си мáјку уцвијèлио,
а лўбòвцу ў рòд опрèмио,
и сèстрицу у црно зáвио.
И мèне си јáдиу уцвијèлио,
јèр ми згўби мòга господáра,
господáра Кúлин-капетána.“

То гóворї, а с дýшом се бóрї,
дóље пáде, гóре не ўстаде,
вeћ и óна ўмрe óд жалости.

Објашњења. Бој на Мишару код Шапца био је 1 августа 1806 г.; у том боју погинуо је Кулин-капетан, заповедник турске војске која је из Босне нападала на српске устанике; Вакуп: Вакуф у Босни; најприје: чит. двосложно, најпр(и)је; каж'те мене: кажите мени; у род: к родитељима.

Вук Св. Караџић

41. Устанак на Цвѣти

Милош на Цвѣти ўјутру дóћe ў Таково, и óнај дан óнде код црквѣ учини скўпштину, и стáнe се јáвно договáрати с наро́дом и с кмѣтовима штá ће сад учинити. И сáв сáбор нáђе да дрўкчѣ нїкако бїти нe можe, него да се бїју с Турцима док свї не изгину; и јóш што је нáјчўднијe, и сáми стáрци и кмѣтови, кòји су свáгда били прòтвни бўни, и óни сáд пòвїчу да нeмá дрўгòг спáсeња, него да се бїју с Турцима и да се брáнe док се ўзможe. И свї слòжно стáну мòлити Милоша да им óн бўдe старeшина и да их не издá. Милош им нá то одгòворї да ће им óн бїти старeшина, ако ће óни њeга слўшати и између сeбе се као брáћа пáзити опрòстївши јeдан дрўгòме, ако је кòји кòме штò нáжао учинио. И нá то прїстану свї.

Милош после тe скўпштинe óтїдe са свòјим стáрим и сáд нáново прїстáвшїм мòмцима у Црнућу, и óнде после дўгòга премїшљања и вeћања óтїдe у вáјат, те се обўчe у свòје вòјводскe хáљине и припашe ору́жје срeбрнò, па онáко нáкићен изїћe међу мòмке нòсeћи у рўци свòј вòјводскї бáрјак, кòји је дòсад лeжао нeгде сакрївеи, па прўжи бáрјак Сїми Пáстрмцу гòворeћи: „Ево мeне, а eто вам рáта с Турцима!“

У свїма је, кòји су тў били, срце óд радости зáиграло кад су вїдели Милоша тáко нáкићена, и вeћма су му се обрaдовáли него óзeбао сўнцу, јер је свáкї у сeби пòмислио: сáд је зáиста рáт, и óн прїстáјe с нáма. Пáстрмац ўзмe бáрјак из Милошевe рўкe, те га побòдe ў земљу, и стáну се под бáрјак кўпити јунáци; а Милош се врáти ў собу, па сeднe с писáром, те рáспїшe књїге нá све стрáне да ўстáјe на ору́жје и мáло и вeликò и да бїју Турке где гòд зeлену стрїзу вїдe. На тáкe глáсове наро́д скòчи и пòвадївши из клáдa и из пáњeвa свòје сакрївeнò ору́жје, стáнe се ору́жати нáново.

42. Vük Kāradžić

Vük Kāradžić je jēdna od nājoriginālnijih i nājjačih ličnōsti cēlē srpskē književnosti. Samouk, bēz školskih i književnih trādicijā, sāmōstālan i bōrben dūh, ōn nāpūštā stāze kōjima se dōtlē išlo, i zapōčinjē nōv pōkrēt kōji bi se mōgao nāzvati književnōm revolūcijōm. U bōrbi, svēstan svōjē snāgē i vrēdnosti, pokāzujē rētku snāgu, hrābrōst i istrājnōst. Zā nekih četrdēsēt gōdinā ōn ēe se bōriti sa crkvēnim i književnim ljūdima, ūvěk polēmičār pŕvōga rēda, bōrben, nāsrtljiv, neukrōtiv, pō potrebi sūrov, ūvěk dubōko ūbēđen da īstina mōrā pobēditi. Sāmo čōvek tākvē snāgē i tolikē vērē mōgao je ōdnēti jēdnu od nājtežih i nājvečih pōbēdā ū srpskōj književnosti.

Kāradžić je pripadao ōnom jākōm nāraštāju kōji je u počētku 19 vēka stvōrio Sŕbiju, nāraštāju iz čijih su sēljāčkih rēdōvā izišli vojskōvođe i dīžāvnici pŕvōga rēda. Ōn je imao pŕirodnū bistrinu i oštrōumlje srbijānskōga seljāka, rētku spōsobnōst da bŕzo shvāti i pŕimī, i da pōslē sāmōstālnō i dōsledno izvodi zāklučke. Kopitar ga je ōdmāh nāzvao „nājboljōm glāvōm“ među Sŕbima, i kada je vīdeo kako je ōvāj čōvek, kōji je sāmo ōsnovnū škōlu svŕšio, bŕzo ūšao u nāuku o jēziku, nāzvao ga je bez ustēzānja „gramātičārskim gēnijem“. Ū svakōj pŕilici Kāradžić ēe pokazivati jāku pāmēt, ōštar kritičkī dūh, vėlikū dūhovnū enėrgiju, zbog čēga ēe ga Mušickī nāzvati „bōdŕim i krilatim Vūkom“.

Rād Vūka Kāradžića je ōgrōman. Ōn je nājradinij i nājplōdnij srpskī pīsac. Zā pola vēka nēumōrnē i neprėkidnē dēlatnosti ōn je izveo nėkoliko vėlikih pōslōvā, od kōjih bi svāki zā se bīo dōvōljan zā ceo vėk jēdnog ōbičnog čōveka. Ōn Sŕbima i Hrvātima dājē jēdan književni jēzik, učinivši time vīšē no īko za dūhovnō jedīnstvo nārodnō. Ōn prikūpljā srpskē nārodnē pēsme i upōznājē zāpadni svēt s njīma. Ōn opisujē život svōg nāroda u svīma ōblicima i u svīma krajėvima. Ōn stvārā nōv pŕāvopīs, pōtpuno prilagōđen glāsōvnōj pŕirodi nāšega jēzika. Ōn je pŕvī istōrik ōbnovljenē Sŕbijē.

Nājvečī dēo njėgova pōsla, tō je skūpljānje nārodnih umōtvorīnā i bōrba za nārodnī jēzik. Dok su drūgi bīli pūni pŕezirānja za „slėpačkē i govėdārskē pēsme“, ōn je pŕvī među Sŕbima pōčeo sistėmatskī skūpljati nārodnū pōziju. Ū taj pōsao nē samo da je ūneo svōju vėlikū rādnū snāgu i istrājnōst no i izvesno

urođeno razumévānje pòsla, gòtovo književan ùkus. Njègove su zbirke pèsāmā nè samo nājrānijē i nājvečē no ù isti māh i nājboljē, jer od sākupljenōg materijāla òn je štāmpao sāmo ònō što je nājboljē. Tāj sākupljačkī pòsao je rādīo bōlje no īko u cèlom slovènstvu, i njègove zbirke zaùzimajū p̄vō mēsto u svīma slòvènskīm književnostima. Tē zbirke imale su vèlikū književnū i nāučnū vrèdnōst. Prikúpljajūci nārodnē umòtvorine i opisujūci nārodnī žīvot ù svīm nāšīm krajèvima, bēz obzīra na vèrskū i pòlitičkū rāzdvojenōst, òn je S̄rbima dāo pójam da su jèdna vèlikā dùšèvnā celina, i tīme silno p̄rīneo stvārānju jèdnog òpštēg nācionālñōg òsećānja. Ēpskō òpevānje nārodnē p̄ròšlosti, vèlićānje stārē slāvē, jāko je ùticalo na ojaćānje nārodnē svèsti ù srpskōm nārodu. Njègove zbirke pòstale su opštenārodnō blāgo i nāročito jāko ùticalo u krajèvima na perifèriji, gde je nārodnā snāga bila òpala i izvor nārodnē pòezijē presušīo. U Evrópi su tē zbirke pobūdile vèlikī īnteres i simpātije zā srpskī nārod. I tīm prikúpljānjem nārodnih pèsāmā i opisīvānjem nārodnōg žīvota, īsticānjem nārodnē čistòtē i òsobenosti, Vūk Kārādžīć je pòstao glāvni tvòrac s̄rpskōga nacionālizma u 19 vèku.

U pītānju jèzika i p̄ravopīsa njègov rād bīo je p̄resudan. Òn je jèdnōm za svāgda sūzbio ruskoslòvènskī jèzik iz srpskē književnosti i īzvojevao pòbedu nārodnōm jèziku. Òn nije pòtpuno ùspeo u ònom što je p̄vī māh zamīšljao: da īskljūčīvo nārodnī jèzik, bez īkakvih pozajmljènicā iz stārōga jèzika i bez īkakvih strānih ùticājā, pòstanē književnī jèzik; nije ùspeo ni da jūžnō nārečje pòtisnē svā drūgā nārečja. Alī je ùspeo da se tāj nārodnī jèzik pòpnē nā visinu književnōg jèzika za S̄rbe i Hrvāte. Òn dājē p̄vū gramātikū i p̄vī rèčnik nāšeg žīvōg jèzika, pòstajē „zakonodāvac književnōg jèzika“. Īdūci lògično za pīscima 18 vèka kōjī su napūstili crkvènū āzbuku i p̄rhvatili grāđanskū āzbuku onākvu kākvu je Pētar Vèlikī stvòrio, òn stvārā nōvī p̄ravopīs, nājupròščènijī i nājrazumnijī p̄ravopīs kōjī dānas pòstōjī.

Na književnōm pòlju òn takòđer imā zāslūgā, alī vīše pòsrednih. Òn je pòlòžio òsnove nāšem književnōm jèziku, i svōjim rādovima, pīsānim v̄flo čistīm, jāsīm, krèpkīm stīlom, pokāzao je kākō trēbā dōbro pīsati. Òn se ùspešno bōrio protiv klāsicizma i škòlskē književnosti, i trāžīo književnōst na nārodnōm òsnovu i blīsku nārodu. Njègovo shvātānje nārōda i nārodnē pòezijē p̄rimili su dōcnijī romāntičāri, razvījali njègove idèje, razrādīvali motīve kōjē su u njègovīm zbirkama nārodnih pèsāmā

nálazili. Ôn je bïo ðuhovni ôtac srpskôga romantizma, i nãraštãj od šezdãsetih gôdinã, kôji ga je slãvio kao nekôg svëtitelja, s ðosta rãzloga nãzvãn je „Vûkova òmladina“.

Vûk Kãradžić i Dositěj Obrãdović glãvni su pisci nôvã srpskã književnosti. Ônô što je Dositěj Obrãdović bïo krajem 18 vãka, tô je Kãradžić bïo u polòvini 19 vãka: književni refôr-mãtor i nãcionãlni tvôrac.

Jovan Skerlić (1877—1914) iz Beograda bio je profesor književnosti na beogradskom Univerzitetu. — Pisao je kritike i velik broj rasprava iz istorije književnosti; najveće mu je delo Istorija nove srpske književnosti.

Људевииъ Гај

43. Mòja mãjka

Kãd smo, òsobito u pròleće, pòdvãçer prãd kuhom sãdãli, mãjka s plãtivom, a ja úz ñu s kãkvômgod ñgrôm, pa kãd bi selãci vrãhãjuhi se s rãda svôga mimò ñãs pròlãzãli, òna bi me blãgim glãsom opòmiãjala da glãdam tujnu sãròtiњу kako glãdna i ùmôrna, bôsa i pòlunãga ñõsi tãškô brãme ùboštva svôga. Tò bãjãše òsobito u ònô vrãme kad su se glãdne gôdine jãvãlale jãdna zã drugôm, pa kad je òskudica svôm òkolinôm takô vlãdala da su mnogij ùmirali òd glãdi. Dvãdeset bi se do trãdeset glãdñih sãròmaha svãkij ðãn na hrãnilo ú kuhi mòjãh ðobrãh ròditelã. Još vidim svòju mãjku kãko sãròtiњи, kôja je sãdãla pò stubama, ðãсно и лãво, na drvenim tañirima ðãli kùhãno jãlo и hlãbaç. Zãgôrци su je srãdãno и zãhvãlno blãgosãjali zã tã ðobrocìnstva, ali je mnogo vãhã ñãgrãda bãla u blãgoslòvu Bõjžëm kôji se ðobrim prãmerom neprãstano raspòstirã. И òvde, и ònde, и svãgde òna òbrahãše pòglãd ñãjakôga svôga sãna na ñãrodnj golòtiњу.

Приповãдала ми је да ñmã ñãròðã kôji su srãhni, те ñisu ни бõси, ни gòли, ни glãдни. Kad бих је запãтао zãšto је ùprãvo òvãj ñãš ñãrod sãròmãšan, govòрила би ми miрно и ñupko: „Свãму је сãròmãштву ùzrok, што gòspòда tãj ñãrod сãsvim занемãруjу и запúштаjу, те у лãтинскôm и ñемãчкôm jãзику крìjу свã знãње и свù ñãуку svòju, а сãròmãшну svòju brãhu ñstã kрви ñãhã да òbãсjãju ни jãðnom zràkom ñãуке на mãтеринскôm jãзику. Да ñmã tãj ñãrod на svòjem jãзику svìh pòтребних кñjãã, да се знãðã ñjма slужити, bãрем би се

толикò из њих нау̀чио пам̀ети да га н̀е би св̀ак̀а б̀еда сна̀шла
н̀еприправна. Зна̀о би разд̀елити сна̀гу св̀о̀ју да доск̀очй св̀ак̀о̀ј
п̀отреби и св̀ак̀ом зл̀у. Књйга, књйга тр̀еба на на̀родн̀ом ј̀езику,
па ће на̀род р̀азум св̀о̀ј бйстрити, од̀ело ће п̀о̀прављати и за
гладна л̀ета ам̀баре и житнице већ уна̀п̀р̀ед п̀унити!*

Дуб̀око би се у м̀о̀је ср̀це усекле т̀е и такве р̀ечи м̀о̀је
м̀атер̀е.

Људевит Гај (1809—1872). Родио се у Крапини. У Пешти, где је
учио права, упознао се са Јаном Коларом, свесловенским родољубом; под
његовим утицајем посветио се буђењу народне свести код Хрвата. Г. 1835
покренуо је прве хрватске новине (Новине хрватске, доцније Илирске
новине са књижевним прилогом Даница илирска). Главна му је заслуга
што је код Хрвата уредио правопис и књижевни језик одабравши место
кајковског наречја, на којем су они до тада писали, штокавско наречје,
дакле оно наречје којим је писао и Вук Караџић. Умро је у Загребу.

Алекса Шанџић

44. Куманово

Свй на кољена, свй! . . . Овдје је била
свештена ватра жртвѐ благороднѐ
што су је махом широкијех крила
орлови наши распла̀мтјели . . . Нека
с молитв̀ом св̀акй п̀ољуби тл̀о св̀ето
с ко̀га је вишња загр̀мила ј̀ека
осветѐ слаткѐ! И ко талас бурни
сињијех мора̀ р̀азлила се шир̀ом,
преко равнина и гуду̀ра тмурни',
р̀обље да пр̀енѐ и да р̀обљу ј̀ави:
в̀елики п̀ожар устрептана сунца
ка̀ко се ра̀ђа иза гора̀ пла̀ви' . . .

Свй на кољена, свй! . . . Овдје је л̀уче
пурпурн̀ом кр̀вљу зажегла слобода,
Србију Стару да сна̀ва обучѐ
у сјај и блијесак ко у доба дивна,
ка̀да је он̀о г̀оспођа ца̀рица
у отсјеву ђердана и гривна
гледала озг̀о, с високйх балкона,
с п̀објѐда ка̀ко Император ј̀езди
уз урнебесни клик и п̀оздрав звона . . .

Свѣи на кòлѣна, свѣи! . . . И свàкѣи нека
с мòлитвòм пòлѣубѣи тлò свѣтò
с кòга је вишнѣа загр̀мила јѣка . . .

Објашњења. Тмурни' = тмурних; плави' = плавих; Император = цар Душан.

Алекса Шантић (1868—1924) родиò се и умро је у Мостару. — Шантић је издаò више песничких збирки и две краће драме у стиховима (Под маглом, Хасан-агиница). Најбоље су његове патриотске песме; због родољубних осећања он је за време светског рата гоњен од аустријских власти.

Јосип Јурај Штросмајер

45. Јединство

Јединство, слòга и лѣубав нàшега нàрода бѣла ми је и јѣст ми и сàдà јѣдинà и нàјвећà жѣла на òвом свѣту. Јà сам за тò јединство, за ту слòгу и лѣубав вàзда мѣслиò, вàзда рàдиò, па мà да су ме мнòги ради тòга кр̀иво с̀удили и ос̀удили. А за тò јединство нàрода нàшега јà сам прѝправан и живот свòј жртвòвати. Нàрод нам је сирòмашан, бѣју га тѣшке нѣвоље, нàрод нàш нѣмà пријатѣлѣа. Али свѣму ће се дàти помòћи, ако дòђѣмо дò слòгѣ и лѣубави, ако дòђѣмо до јединства. И јà, када се б̀удѣм рàстајаò с òвим свѣтом, пòследнѣа ће ми мòлитва бѣти за јединство нàрода мòга. Свемòгућни вѣчни Бòже, смѣлuj се мòму дòбрòму нàроду и ујѣдини га!

Јосип Јурај Штросмајер (1815—1905) родиò се у Осѣјеку, а умро је као бискуп у Ђакову. — Штросмајер је један од највећих добротвòра народних, заснивач највиших просветних и уметничких установа: Југославенске академије знаности и умѣтности, Свеучилишта и Галерије слика у Загребу; у Ђакову је подигаò величанствену цркву. Највише је настојаò о том да се уједине Јужни Словени и да се сви Словени што више зближе па да заједнички раде за свој напредак. У том раду био је одлучан и неустрашив.

Branislav Nušić

46. Šinjel

На Плòчи, више Морàлијѣ, тàмàн нас стѣгаò мр̀аз, кòји htѣде да нам дòсàди више него п̀ушка непријатѣл̀ска. Òндà сам раз̀умео зàшто нàши кàз̀у да hòће кòји п̀ут и д̀уша да замрзнѣ òд ст̀уди. Гр̀уди се тѣшко д̀иž̀у; кàпци на òцима òтеж̀али; згл̀авци пò тѣлу скòч̀анјени; р̀уку или нòгу јѣдва кр̀ѣч̀еш, а п̀рст, изгл̀едà, пр̀ѣбице

se, ako ga sāvijēš. Ōnāj vāzdūh kōjī dišēš — kao da gūtāš kriške lēda.

A Plōča pūsta i gōla. Što je bilo tīnja i sūvārākā, počupāli smo i pōbrāli za jēdan dān. Mūka golēma dok se dōdē dō malo dīvā. Svākō jūtro kōla snōsē ū Niš, u bōlnicu, po nēkoliko prōmrzlih. Nēmā dāna da stōka nē lipšē. Tolikō dānā nismo vīdēli sūnca ni svēta dāna kao da nam je Bōg òdrekao mīlōst.

A mōj drūg Àleksa nije imao ni šinjēla. Kad dōdē vēcē, ōn se jādnik nūdī čas jēdnom čas drūgōm pòd čēbe, ali rēkoh: gde i dūša pōčnē da mīznē, tū nēmā ni mīlosti ni prijatēljstva. Kō bi ōndā nā Ploči i svōme rōdēnōm ustúpio pōla čēbeta? Nīko. Jēdnē je nōci nūdīo i pāre jēdnom da ga pūsti, a ōnāj nije htēo ni da òtškrīnē čēbe u kōjē se zāvīo, već onākō strēse jēdnōm nōgōm i dovīknu mu: „Mākni!“

Komēsār, kōjī je svākī dān slāzio ū Niš za hrānu, dōnese jēdnog dāna jēdan iskvāren, stār šinjel. Ūmro u bōlnici nēkī rānjenik, a bōlničār mu prōdao šinjel za dvānaest grōšā, onākō ispod rúkē. Komēsār se sētīo jādnoġ Àleksē, kúpīo za njēga i, Bōga mi, Àleksa mu se kao dēte zārādovao. Dōbro mu dōšlo da se zāgrejē i ōn jedānpūt, ako se nā Ploči mōžē pod šinjēlom da zāgrejē kōgod.

Šinjel još dōsta zdrāv, po krajēvima mālo iskrzān, a pod pāzuhom, blizu kūka, òkrpljeno mēsto i rūpa kroz kōjū je, vāljda, prōšlo tāne od kōjēga je ūmro u bōlnici ōnāj što ga je pre Àleksē nōsīo. Ūbukao ga Àleksa, pa se i rādūjē i pōnosī kao dēte o Vēlik-dānu. Nāmeštā ga, udēšāvā, čistī, pīpā se po džēpovima, pa tēk, u ōnōm džēpu iznūtra na grūdima, nāđe jēdno pīsmo.

„Dāj ga,“ rēkoh, „iz njēga bār mōžēmo vīdēti čījī je šinjel bīo.“ Prōčitāli smo nā glās:

„Drāgī sīne! Mēsēc dānā već nēmāmo od tēbe nīkakva glāsa. Raspitīvao sam se, pa čūjēm da ste na Pīrotu. Jāvī nam se, bōlan, gdē ste, i nāročīto kākō sī sa zdrāvījem. Ōvde je vēlikā zīma, a tāmo mōrā da je jōš gōrē. Čūjēmo da nēce vīšē bīti rāta, da je već primīrje. Blagòdārīm Gōspodu Bōgu, sāmo kad sī īzneo čītavu glāvu. Da znāš kako tvōja mājka jēdnāko mīslī na tēbe. Svākū nōc te sānjā, i svākō jūtro mi prīčā svōj sān: te nē znām òvō, te nē znām ònō, a hvāla Bōgu, svē na dōbro sānjā. Jōšte i sādā mājka rādī kao što sam tī ònō prē pīsao: dēlī s tōbōm svākī zālogāj; nāmeštā kraj stōla i trēcē

město za tebe; vādi jělo i tēbi u tājir; svě kao da si ti óvde za stólom. Kad joj zāigrā ōko ili zabridi ōbraz ili ma štā tākō, ōna kážē: tō ti mīšliš nā njū. Znāš je, vāljda. Žěnskā pōsla! Mōli se svākī dān za tebe, i svākī dān pālī kāndilo; i jā se, sīnko, svākī dān mōlim Bōgu . . .

Těžak sam mālo na pēru, a imām još mnōgo, mnōgo da ti pišēm. Kad sědnēm da ti pišēm, a mājka sědi kraj mēne, pa mi svě nē dā da svřšim, nego bi htěla svě i svā u jědno pismo.

Mājka te tvōja ljūbī ū oba ōbrazu i u čelo, i u ūsta, i gřlě te i svī te pōzdravljajū, a tvōj ōtac nājvišē, i mōli te da mu ōdmāh na ōvō pismo odgōvoriš.

S pōzdrāvom, tvōj ōtac Đōrđe.“

Kad sam dōčitao pismo, pōgledasmo se jā i Āleksa ispod ōčijū. Nismo ni rěči progovōrili, sāmo Āleksa ūzē ōnō pismo, sāvi ga lēpo, i pōnova mētnū ū džep.

„Štā ćeš s njīm?“

„Hōću da ga čūvām,“ rěče.

Objašnjenja. Ploča: mesto između Niša i Bele Palanke; Moraliya: stara kula kod Niša; Velik-dan: Uskrs.

Branislav Nušić rodio se 1864 g. u Beogradu. Svršivši prava, bio je u raznim državnim službama. — Nušić piše putopise, ozbiljne i šaljive pripovetke, a najviše drame. Najpoznatija su mu dela: Pripovetke jednoga kaplara, Devetsto petnaesta, drame Knez Ivo od Semberije, Običan čovek, Narodni poslanik. Nušić je najpoznatiji savremeni humorist.

Ivo Andrić

47. Za vėlikōg rāta

Niška sěoskā sōba. Mrāk i sparina. Pokrivēni ćebetom i kōmādima hāljetākā, lěžē jědno dō drugōg māti i troje dēcē. Ispōd nogū im prōlazi prūga mēsečinē kōjā se širī i sūžujē, već premā tomē kāko mēsēc pūtujē s ōblācima.

Déte na krāju būdi se i odbācujē pōkrivku kao tegōbu snā. Dīžē glāvu. Ōglēdā se i pōčinjē da plāčē, nājprē tiho i pri-gūšeno, a ōndā svě jāčē i silnijē kao kiša prěd zoru.

Déte (krōz plač): Mā-ma, ma-ama! . . . Jā glādan, dāj mi hlěba! Māti (se būdi, ali se činī da ga nē čujē).

Déte (plāčē svě glāsniijē).

Déte: Māma, bōli me tibu, jā glādan.

Māti: Ēvo, dūšo, māmē. Nēmōj plākati, nēmōj!

Déte (kròz plač): Gládan . . . hòcu hlēba.

Māti: Nè jedē se, dūšo, ponòci. Dē, spāvāj, dē, pa ée sūtra māma dāti hlēba, i šēcera, i pītē i svāšta Mārijānu.

Déte: Nécu jā pītē. Hòcu hlēba. (Zácēnē se plāča.) Bò-li me ti-bul

Māti: Pst! Ēto frā-Nikolē. Ēto ga s prútom. Hā, hā! — Kò tò nē-će da spā-vā?

Déte (se zavlāčī pod pokrīvāč i sāmo još plāčē).

Māti: Nēmōj, frā-Nikola, nēmōj bīti Mārijāna. Slūšā òn māmu. Spāvā . . . ēvo, zāspao je.

Déte (jòš jēcā sāmo, krātko i òdmereno kao kīša kòjā stājē. Prúga se svēta sūžujē. Māti, rāsanjena, dòhvatā sà zīda krūnicu i pòčinjē da mòli. Břzo, břzo se mīčū njēnē ūsne . . .).

Ivo Andrić rodio se 1892 g. u Travniku. Za vreme rata hapšen je i zatvaran. Posle oslobođenja stupio je u službu Ministarstva inostranih dela. — Andrić je pesnik (zbirka: Ex Ponto) i pripovedač (Put Alije Đerđeleza) te ide među najbolje savremene pisce.

Jovan V. Jovanović

48. Králj Pētar I

Frāncūsko-prūskī rāt dòveo je králja Pētra u rédove dobrò-vòljācā kòjī su se bòrili za Frāncūsku protiv Nēmačkē. U òvome rātu je stēkao svòj vòjničkī glās.

Trēbalo je, nēkada, izvřiti òpāsan zadátak, prēdati zāpovēst komandíru jēdnē frāncūsčkē čētē ū bòjnīm rédovima kod Vilerseksela za kòjū je komāndant mīslío da je òpkoljena Ném-cima. Ū istò vrēme trēbalo je izvřiti i uhòdēnje nēpriateljā. Komāndant pozòvē nāzočne da se jāvē za tāj pòsao. Među přvīma je bīo knēz Kāra, kāko su ga drūgovi zvali. „Zar òpēt Vi?“ rēče komāndant i dāde mu zāpovēst. Králj Pētar je pòsao da tráži komandíra, a nēmačkē ga prētstrāže uhvatē i povēdū ū svòj lògor. Dòklē je čekao da ga izvėdū přēd sūd nēmačkīh oficírā, králj je smíšljao kāko ée da pòbegnē. I ēvo čēmu se dò-setio. Īmajūcí u džēpu nēkoliko zlàtníkā, òn ih izvūče i bācī před svòja dvā čuvāra. Némci skòčiše da dòhvatē ònē nòvce. Dòklē su se òni vājali po zēmlji za napoleónima, dòtlē je králj Pētar,

próšavši kròz pruskū mftvū strážu, běžao u právcu fráncuskōga lôgora. Dòšavši do rékē Loire, òn je ù njū skòcio, prèplivao i dòšao zdráv među drūgove.

Д. Шилер

49. Héhu da nàpūštām svòju vòjску

Било је то злòсретнè гòдинè 1916 кàдà је јèдан дèо српскè вòјскè дòшао до Јàдрàнскòга Мòра и чèкао сáвезничкò брòдòвље да их превèзè на òстрво Крф. Нàследник прèстола и рèгент Алèксàндар бòјао се нàвалè аустријскè вòјскè иза лèђа. Сатрвèни ùмором и чèмèром дўго су чèкали избавлèње из тèшкòга пòложàја.

Нàпòкòн дòђе сáвезничкà торпильàрка. Òд радости свè се одушèвише. Али кàкво разочàрање, кàкво нèпријатно изне-нађèње кàдà разàбраше да нèма већ сàмо тà јèдна торпильàрка.

Заповèдник торпильàркè позòвè нàследника прèстола Алèксàндра ù брòд да га превèзè на òдрèђено мèсто. Нàстаде мýкли тàјац, а òнда запíта крàљевић Алèксàндар: „Мòлим, гдè су вам лàђе за прèвоз нàшè вòјскè?“

„Јà имàм нàлог да укрцàм јèдйнò Вàше Височàнство, а тòг прòписа мòрам се држати, јер сàдà нèма распòложивòг брòдòвља,“ òдврàти заповèдник торпильàркè. „Кад је тàкò, изво-лите пòћи без мèне,“ рèче Алèксàндар. „Зар јà да се укрцàм пре мòје вòјскè, а што је тèжè, још и бèз нè? Нèпошто, ма кàква била нàпаст, нèху да нàпūштām свòју вòјску.“

Jovan Dorđević

50. Bòže pràvdè

Bòže pràvdè, Tì što spàse
od pròpàsti dòsad nàs,
čùj i òtsad nàše glàse
i òtsad nam bùdi spàs!
Mòcnòm rúkòm vòdi, bràni
budúcnosti nàše bròd!
Bòže, spàsi, Bòže, hràni
nàšeg Kràlja i nàš ròd!

Iz mràchnòga sínu gròba
nàše krùnè nõvi sjàj,
nàstalo je nõvo dòba,
nõvu srèću, Bòže, dàj!
Kràljevinu nàšu bràni,
petvékovnè bòrbè plòd!
Kràlja Pètra, Bòže, hràni,
mòli Ti se sàv nàš ròd!

REČNIK

A

ádet, -a — navada
ája — ne
akámoli — kaj šele
ákcen(a)t, -nta — naglas
alà! — ah! hej!
álem, -a — dragi kamen, demant
ali — toda
äma — toda, niti
amánet, -a — v varstvo zaupano
 blago, izročilo
ämbār, -a — žitnica, skedenj
ämo — sem(kaj)
antèrija — spodnja obleka z ro-
 kavi
argàtluk, -a — dnina; težko delo
árgatovati, -ujem — delati za
 dnino; trdo delati
ävèt, -i — strah, prikazen, pošast
ävlija — dvorišče

B

bäba — stara mati
bábo, -a, m. r. — oče
báciti, *bácim* — vreči, zagnati
bádanj, -dnja — bedenj, kad
Bädnjäk — dan pred božičem,
 sveti večer
báka — babica, stara mati
bákráč, *bakráča* — bakren kotel
bära — močvirje, mlaka
bār(em) — vsaj
bārjak, -a — zastava
barúština — barje, močvirje
basámak, -a — stopnica
bášтина — dediščina
bât, -a — topot, cepet
béditi, *bédim* — po krivem dolžiti

bèkstvo — beg, pobeg
belánce, -eta — beljak
bèleg, -a — znak, pečat
bèlega — znamenje
bèšika — zibelka
bèzdan, -a — brezno, prepad
bèzvučan, -čna — nezvенеč
bilo — utrip, utripanje
biljeg v. *bèleg*
binjiš, *binjša* — škrlatni plašč
biskup, -a — škof
blāgdān, -a — praznik
blāgo — zaklad
blāgodāran, -rna — hvaležen
blāgodārīti, *blāgodārīm* — zahva-
 ljevati, zahvaliti
blāgòdet, -i — blagodat, blago-
 slov
bléjati, -īm — beketati; zijala pro-
 dajati, zijati
blēsnuti, -nēm — zableščati se
blīstav, -a — blesteč, lesketajoč
bōca — steklenica
bōgac, *bōkca* — ubožec
bōgobōjan, -jna — bogaboječ
bōgodān, -a — od Boga dan
bōja — barva
bólja — bol(est)
bōrba ò kōst — boj za obstanek
bōrovica — brin
bōsiljak, -stljka; *bōsilje* — bosiljek
 (dišeča rastlina)
bōšča — povoj, cula
brāca, m. r. — bratec
brājan, -a; *brājen*, -a; *brāle*, -a —
 bratec
brāšno — moka
brežúljak, -ljka — hribček, griček
brīga — skrb
brīžan, -žna — zaskrbljen

bròdica — ladjica
 bròjan, -jna — številen
 brojànice, ž. r. mn. — molek
 bròjiti, -tm — šteti
 bròjka — številka
 brújati, -tm — brenčati, brneti
 brvnara — lesena hiša
 brvno — bruno, deska
 brzati, -ām — hiteti
 búbreg, -a — obist
 búdāk, -a — motika
 budúci da — ker
 bújoti, -ām — rasti, naraščati
 bujica — hudournik
 búka — hrum
 búkvār, -a — abecednik
 búla — mak
 búna — upor, vstaja
 búnār, bunára — vodnjak
 búniti, búntm se — puntati se
 búre, -eta — sod
 burénce, -eta — sodček
 buzdòvān, buzdována — kij

C

cākliiti, -tm se — lesketati se,
 svetiti se
 cānjcati, -ām — tožiti, stokati
 celtvati, celtvām — poljubovati
 cēnjcati, -ām se — pogajati se
 cīca — ostra zima
 cipela — čevelj
 crēp, -a — črepinja, opeka, strešnik
 crpsti, -pēm — črpati
 crvēnica — rdeča zemlja
 Cvēti, Cvēti, ž. r. mn. — cvetna
 nedelja
 cvileti, -tm — tarnati, javkati

Č

čādor, čādōra — šator
 čād, -i — saje
 čādav, -a — sajast
 čak — celo
 čakšīre, čakštrā, ž. r. mn. — hlače
 čālma — turban
 čānak, -nka — torilce, lesena skleda

čārdāk, -a — skedenj, shramba
 za koruzo
 čārnt — črni
 čārsīja — trg
 čās, -a — trenotek; čās... čās —
 zdaj... zdaj
 čāsak, -ska — trenotek, sekunda
 čāslovac, -vca — horologij (cer-
 kvena knjiga)
 Čāsne vērige — praznik (16. ozir.
 29. januarja)
 čāsnt pōst — velikonočni post
 čāsomice — od časa do časa
 čāstīti, -tm — gostiti
 čēdo — dete, otrok
 čēlenka — srebrn ali zlat okras
 na kapi
 čēlik, -a — jeklo
 čēljād, -i — družina; ljudje
 čēljāde, -eta — človek
 čēljādija — družina
 čēmēr, -a — grenkoba, nadloga,
 gorjé
 čēmpres, -a — cipresa
 čēsnica — božična pogača
 čēšalj, -šlja — glavnik
 čēznuti, -nēm — hrepeneti
 čēznūtljiv — hrepeneč
 čīča, m. r. — stric, striček
 čīji — čigav; čigar
 čījīgod — (od) nekoga
 čīji gōd — čigarkoli
 čīka, m. r. — stric, striček
 čīnīti, -tm — delati, tvoriti; čīni
 se — zdi se
 čīnōvnik, -a — uradnik
 čīrāk, čīrāka — svečnik
 čīstac, -sca — klopotec (jajce)
 čītav, -a — ves, cel
 čīzma — škorenj
 čōbānce, -eta — pastirček
 čōbanīn, -a — pastir
 čōha — sukno
 čōrba — juha

Ć

ćájko — očka
 ćēbe, -eta — odeja

čemer, -a — pas z mošnjo, mošnja
čerétati, *čerétām* — kramljati
čezāp, *čezāpa* — jedka voda,
 ločilna voda
čilim, -a — preproga
čūd, -i — narav(a)
čūrak, -rka — vrhnja obleka (s
 krznom obšita), kožuh
čūrka — pura
čūteti (*čūtati*), -īm — molčati

D

dāidža, m. r. — ujec
dākle — torej
dānak, *dānka* — dan
dānguba — izguba časa; kratek
 čas
dānju — podnevi
dāšak, -ška (deminutiv od *dāh*) —
 dih
dāti, *dām* (*dādēm*) *se nā što* —
 lotiti se česa
dātula — datelj
dāviti, *dāvīm se* — dušiti se, toniti
dē! — no!
dečūrlija, -ē — otročad
dēla! — no! daj!
dēlatnōst, -i — delavnost
dēlija, -ē, m. r. — junak
deōba — delitev
dēsiti, -īm *se* — primeriti se,
 muditi se, biti
dešāvati, -ā *se* — dogajati se
dēva — kamela
dīvān, *dīvāna* — svēt, posveto-
 vanje
dīviti, *dīvīm se* — čuditi se
divōta — krasota
dīzati, -žēm — dvigati
do, predl. s gen. — do; pri, po-
 leg; razen, samo
dōbaviti (-īm) *se bōlesti* — na-
 kopati si bolezen
dobročinitelj, -a — dobrotnik
dōcno — kasno, pozno
dōček, -a — sprejem
dōci, *dōdēm* — priti

dōgadāj, -a — dogodek
dōhvatati, -ām — dosepati;
 jemati
dōhvatiti, -īm — doseči; prijeti
dōista — zares
dōk — dokler
dokōpati, -ām — zagrabiti
dōlac, *dōca* — dolinica
dōlazak, -ska — prihod
dōlaziti, -īm — prihajati
domācin, -a — gospodar
dōnapokōn — naposled
dōnēti, *dōnesēm* — prinesiti
dōpanuti, -nēm — priteči, prileteti;
 zadobiti
dōpirati, -ēm — segati, prihajati
dōprēti, *dōprēm* — prispeti, pro-
 dreti
dōrat, -a — rjavec (konj)
dōsādan, -dna — dolgočasen
dosāditi, *dosādīm* — naškoditi;
 dolgočasiti; *dosādio mu život* —
 naveličal se je življenja
dōsetiti, -īm *se čēmu* — spomniti
 se česa
doskōčiti, *doskōčīm* — priskočiti;
 odpomoči
dotāci, *dōtaknēm* — dotekniti
dōtlē — dotlej, do ondod
dovēsti, *dovēzēm* — pripeljati
dovikivati, *dovikujēm* — klicati
dovītljiv — iznajdljiv
drāgōst, -osti — prisrčnost, veselje
dřhtati, *dřščēm* — drgetati
drūg, -a; *drūgār*, *drugāra* — tovariš
drūgda — druge kratki
drūkčē — drugače
drūm, *drūma* (dem. *drūmak*, -mka)
 — cesta
drūštvo — družba
dřvēče — drevje
dřvljānik, *dřvljanika* — kup drv
dřvo, -(et)a — drvo, drevo
dūd, *dūda* — murva
dūga — mavrica
dūgin — mavričen
dūgmād, -i — dušice (pri lučcah)
dūgme, -eta — gumb

dugosilazni ákcenat — dolgi padajoči naglas
dugouzlazni ákcenat — dolgi rastoči naglas
dugov(j)ecan, -čna — dolgotrajen
dūnuti, -em — zapihati
dūpkom pūn — prenapolnjen, natlačen
dūpsti, dūbēm — dolbsti
dūšek, -a — blazina
dūž, predl. s gen. — vzdolž

Dž

džárati, džárām — bezati (ogenj)
džeferdār, džeferdára — puška
 damaščanka

Đ

đāvō, đāvola — vrag
đerdān, đerdána — ogrlica

E

ēle — pač
ēno! — glej!

G

gādati, gādām — streljati, meriti
gákati, gáčēm — gagati
gārav, -a — sajast, črn
gátalica — šaljiva uganka
gāvran, -a — krokar, vran
gāz, -a — brod, plitvina
gdē — kje, kjer; ki; ko, kako
gdēgde — ponekod
gdēko — kdo, nekdo
gdēkojt — marsikateri
gdēšto — marsikaj; ponekod
gdjēgdje v. gdegde
gdjēno = gdē
gibanica — potica
glāvnica — snet
gōdina — leto; letina
gōdišnjt — letni
gōdište — letnik, leto
gōlem, gōlēma — velik, ogromen
golišav, -a — nag, gol

gōmila — gruča, množica
gōrak, -rka — grenak, bridek
gorčina — grenkoba, trpkost
gōrd, gōrda — ošaben, ponosen
gōtovo — skoro
grābar, -bra — gaber
grād, -a — toča
grād, -a — grad, mesto
grādina — grajska razvalina
grādanin, -a — meščan
grāja — vpitje, glasno govorjenje
grāna — veja
grāncica — vejica
grānje — vejevje
grānuti, grānēm — iziti, prisvetiti
grdan, -dna — grd, velik
grđiti, grđtm — zmerjati, psovati
grebēnati, -ām — drzati (volno ali lan)
grīvna — zapestnica
grīzak, -ska — grizoč, oster
grliti, -tm — objemati
grmljavina — grmenje
grōblje — pokopališče
grōzdan, -zna — grozdnat (poln grozdja); *grōzne sūze* — kakor grozdne jagode velike solze
grōznica — mrzlica
grūda — kepa
grūhnuti, -em — izbruhniti; zagrmeti; *sūze grūhnū* — solze privro
gubitak, -tka — izguba
gūdura — jarek, dolina, soteska
gūnj, gūnja — suknja
gūsār, -a — morski ropar; razbojnik
gūšiti, gūštm (se) — dušiti (se)
gūšterica — kuščar
gūtati, -ām — goltati, požirati
gvōzden — železen
gvōžđe — železo

H

hājati, -em — skrbeti, marati
halāliti, halāltm — blagoslavlјati; želeti, darovati

haljéтак, -tka — del obleke
hàljina — obleka
hàpsiti, -im — zapirati (v ječo)
hàràč, haráča — davek (osebni
 davek na moško glavo)
haráčlija, m. r. — izterjevalec
 davka (harača)
hàrtija — papir
hàsura — rogožina
hlâd, -a — senca
hlâdak, -tka — senčica; hlad(ek)
hlâdolež, -a — slak
hladòvina — hlad
hòdža, m. r. — turški duhovnik
hòra — čas
hòtimično — nalašč
hràmati, hrâmljém — šepati
hrâno! — srček!
hrîd, -i — skala
hrišćanin, -a — kristjan
hújati, -im — bučati, šumeti
húka — šum, bučanje
húm, húma — holm, grič
hvât, -a — seženj
hvâtati, -am — loviti
hvôtiti, -im — uloviti, prijeti
hvója — veja

I

i — in, tudi
iàko — čeprav, četudi
ičijl — (sploh) katerega, (sploh)
 katerega človeka
ikad — (sploh) kdaj
ikakav, -kva — (sploh) kakšen
iko, ikoga — (sploh) kdo
ikojī — (sploh) kateri
ikona — sveta podoba
ili — ali
imánje — imetje, premoženje,
 posestvo
ime ódmila — ljubkovalno ime,
 hipokoristikon
imúčan, -čna — imovit, bogat
inàče — sicer, drugače
inât, ináta — prepir
indžijel, indžijela — evangelijski
 koran

ipák — vendar
iskàljati, iskàljám — pomazati
iskati, ištém — zahtevati
iskrsávati, iskrsávám — pojavljati
 se (iznenada)
iskrzati, -ám — odrgniti, oguliti
ispasti, ispadněm — izpasti; pla-
 niti
ispòrediti, -im — primeriti
ispračati, -ám — spremljati
ispréciti, isprécim se — postaviti
 se (v bran)
istaknút — v oči bijoč, imeniten
isticati, -čém — poudarjati
istina — resnica; *otčí Bògu nà*
istinu — umreti
istini — resnični
istom — šele
istrájan, -jna — vztrajen
istrljati, istrlljám — izdrgniti
istruhnuo, -nula — strohnel
iščékivati, iščèkujém — pričako-
 vati
iščezávati, iščezávám — izginjati
iščèznuti, -něm — izginiti
iščúpati, -ám — iztrgati, izpuliti
lšta, lčega — (sploh) kaj
izáci, izáďem — iziti, iti (ven)
izbaviti, -im — rešiti
izbiti, izbijém — izbiti, izbruh-
 niti, priti, pokazati se
izbròjiti, izbrojím — naštetiti
izdati, -ám; izdade je glàs — od-
 povedal ji je glas
izdérati, izderém — raztrgati,
 strgati
izelica — požrešnež
izginuti, -něm — poginiti
izglavníčati, -ám — postati sne-
 tljiv
izjelica v. *izelica*
izlazak, -ska — izhod, vzhod
izleci, izlegném — izlesti, iziti
izlječi v. *izleči*
izmáci (izmáknuti), izmákném —
 ubežati, uiti
izmicati, -čém — izmikati, bežati,
 hiteti

iznàlazak, -ska — iznajdba
iznàlaziti, -im — iznajti, najti
izričan, -čna — izjaven
izuzétak, -tka — izjema
izvoditi, -im — izvleči, vzeti iz

J

jä kâko? — kako pa?
jačina — jakost, moč, sila
jä . . . jä — ali . . . ali
jâli — ali
jârica — jara pšenica
jâruga — jarek, struga
jâstuk, -a — blazina
jâtak, -a — skrivač (hajdukov)
jaükati, jaüčem — tožiti; tuliti
jednâčénje — prilikovanje
jèdnóm — enkrat, nekoč
jèka — jek, odmev
jèmenije, ž. r. mn. — copate
jër — ker
jëvtin — poceni
jèzân, jezâna — turška molitev
jezgròvit — jednat
jöldas, -a — tovariš
jöš (jöst, jöšte) — še
jötovânje — mehčanje
jüçer — včera
jünöst, -i — mladina
jüriti, jürim — hiteti, dreveti
jütrenja, ž. r.; jütrenje, sr. r. — zornica, jutrnica
jütrös — danes zjutraj, davi

K

käd (kâda) — ko, kadar
kâda — (turška) gospa
kâdar, -dra bîti — sposoben biti, moči
kadîfa — žamet
kâdîja, m. r. — sodnik
kâdli — ko
kâduna — (turška) gospa
kâjati, -ëm se — kesati se
kâkav, -kva — kakšen; kakršen
kâkavgod, kâkvagod — nekaj(šen)

kakav göd, kakva göd — kakršen-koli
kâkono — kakor
kâldrma — tlak
kaldrmisati, -sëm — tlakovati
kâljeti, kâljam — blatiti
kâljav, -a — blaten, umazan
kalòper, -a — meta
kâluder, -a — menih
kamîlâvka — meniška kapa
kândilo — viseča svetilka, večna luč
kândžija — bič, korobač
kâno — kakor
kâonoti — kakor
kâp, -i — kaplja
kâpak, -pka — pokrov; veka
kâpija, -e — vrata, duri
kârdâš, kardâša — tovariš, prijatelj
karâula — stražnica
kâs, -a — dir
kâšika — žlica
kâtkad(â) — včasih
kâvez, -a — kletka
kâvga — prepir; *bîti räd kâvzi* — biti prepirljiv
kâzalište — gledališče
kâzan, -a — kotel; vrtinec
kâzati, kâžëm — reči; *kâžëm* — rečem, pravim
kêsa — mošnja
kičanka — kapa z resami
kîst, -a — čopič
kîšan, -šna — deževen
kîtkâ — čop, rese; kapa s čopom
kléti, künëm se — prisegati, rotiti se
klîkovati, -ujëm — vriskati; klicati
klizati, -âm se — drseti
klönuti, klönëm — nagniti; *k. düšöm* — izgubiti pogum
klopâratî, -âm — klopotati, ropotati
kmët, -a — vaški sodnik; tlačan
kö, kôga — kdo; kdor
kod, predl. s gen. — pri

ko gōd, koga gōd — kdorkoli
kōgod, kōgagod — kdo, nekdo
kojekāav, -kva — kakršenkoli
kojēšta, koječēga — marsikaj
kōjrgod — neki
koji gōd — katerikoli
kōla, kōlā, sr. r. mn. — voz
kōlēvka — zibelka
komēšati, -ām se — premikati se
kōnak, -a — prenočišče
kōnopac, -pca — konopec, vrv
kōprena — tenčica
kōra — skorja
kōrpa — koš
kōs — poševen, ležeč
kōsa, -ē — lasje; gorsko pobočje,
 gorski hrbet
kōsica, -ē — laski
kōšnica — panj
kōšulja — srajca
kōtarica — košara, koš
kōtūr, -a — okrogla plošča
kōvilje — balovina, bodalica
krādljivac, -tva — tat
krāda — kraja
krājina — meja; vojska
kratkosilazni ākčenat — kratki
 padajoči naglas
kratkoūzlazni ākčenat — kratki
 rastoči naglas
krēčnjāk, -a — apnec
krētānje — premikanje
krētati, krēcēm — gibati, premi-
 kati; pomikati se, iti
krēvet, -a — postelja
krīška — kos
kīktati, kīkcēm — šumeti, vreti
kīnj, kīnja — okrnjen, okrušen
krōv, krōva — streha
kroz, predl. s ak. — skoz(i)
kīšnō ime = slāva — praznik
 hišnega patrona
kīst, kīsta — križ, krščanstvo
kīstina — kopica
kīstīti, -īm se — križati se
kīšan, -šna — skalnat; močan, vrl
krūnica — molek
krūpan, -pna — debel, močan

kūća — hiša
kūda — kod
kud gōd — koderkoli, kamorkoli
kūja — psica
kūk, kūka — kolk
kūka — kramp, rovnica
kūkac, -kca — žuželka, črv, hrošč
kūkavica — kukavica; strahō-
 petec; revež
kūkolj, -a — plevel
kukūruz, -a — koruza
kukuruzōvina — koruzna slama
kūla — stolp, grad
kūljati, -ām — valiti se
kūpina — robida, robidnica
kūrija — dvor, grad
kūrjāk, -a — volk
kvōčka — koklja

L

lāk — lahek
lāla, m. r. — dvorjan
lānac, -nca — veriga
lāsan, -sna — lahek
lāvež, -a — lajanje
lāz, -a — njivica (med kamenjem)
lēčntk, -a — zdravnik
lēdac, lēca — kristal
lēda, sr. r. mn. — hrbet
lējūjati, -ām se — zibati se, va-
 loviti
lepīšati, -ām — frfotati, veti
lēpttr, -a (dial. *lēptīr*) — metulj
lēti — poleti
lētnjt — poletni
lēto — poletje; *mlādo l.* — novo leto
letūrđija — maša (pri pravo-
 slavnih)
lice — obraz, oseba
ličan, -čna — oseben
ličnōst, -i — osebnost
līnuti, līnēm — uliti se
līpanjski — junijski
līpsati, līpšēm — poginiti, stegniti
 se, crkniti
līšće — listje
lōgor, -a — tabor(išće)
lōpta — žoga

lōš — slab, nesrečen
lōvačkī — lovski
lōza — vinska trta, vinograd
lūč, lūča — smolnata treska; bakla
lūča — žarek
lūčiti, lūčīm — ločiti, izločati, od-
 birati
lūd, lūda — neumen
ludōvati, lūdujēm — noreti
lūg, -a — log
lūk, -a — česen, čebula
lūka — loka, livada; pristanišče
lūkav, -a — lokav, zvit
lūla — pipa; obroč
lūpa — razbijanje, trkanje
lūpati, lūpām — udarjati, tolči

Lj

ljūba — žena
ljūbičast — vijoličast
ljūbiti, ljūbīm — poljubovati
ljūbōvca — žena
ljūdski — človeški
ljūlj, -a — ljuljka

M

ma — toda; *ma kōjt* — katerikoli
mākar — čeprav
māknuti (māci), māknēm se —
 geniti se
mālahan, -hna — majhen
māna — napaka
mānastīr, -a — samostan
māntija — meniška kuta; plašč
mārama — robec, ruta
māramica — robček
māslinīk, -a — oljčni gaj
māšati, -ām se — prijemati
māšice, ž. r. mn. — majhne klešče
 (za ogenj)
māšiti, -īm se — prijeti se
matōrac, -rca — stari
māzga — mezeg
māziti, māzīm — razvajati
mēčiti, mēčīm — tlačiti, stiskati
mēden — meden; bakren
među, predl. s instr. — med

međūtīm — medtem; toda
mehāna — krčma, gostilna
mēk — mehak
mekōta — mehkoba
mēlem, -a — obliž, zdravilo
mēnjati, mēnjām — sklanjati,
 spregati
mēsni prilog — krajevni prislov
mēta — tarča, cilj
mētati, mēčēm — staviti, (po)-
 stavljati, polagati
mežgānik, mežgānika — pretla-
 čen fižol
mīcati, -čēm — premikati
mīčenīk, -a — podkupljenec
mīr, -a — vonj
mīris, -a — vonj
mīrisati, mīrišēm — duhati; di-
 šati, dehteti; *m. čīme* — dišati
 po čem
mīrisav, -a — dehteč
mīsaoni — miselni
mjēden v. mēden
mladōženja, m. r. — ženin
mlātati, -ām — mahati, kriliti
mlāz, -a — curek; *m. dīma* —
 stolp dima
mlītav, -a — medel, slaboten
mōba — prostovoljno poljsko delo
mōlba — prošnja
mōliti, mōlīm — prositi; *m. se*
Bōgu — moliti
mōmak, -mka — fant; hlapec
mōmče, -eta — fantič, fante
mōr — temnomoder
mōre (mōre) — morje
mōre! — hej!
mōtka — kol, drog
mōžda — morda
mrāv, -a — mravlja
mrāz, -a — mraz, slana
mīk — črn, teman
mūčati, -īm — molčati
mūkao, -kla — molčeč, zamolkel
munāra — minaret (stolp)
mūnja — blisk
mūva = mūha
mūžār, -a — možnar

N

nabùjati, -ām — narasti
náci, nādēm — najti
nadjáčati, -ām — premagati
nadmětati, nādmečēm se — tek-
 movati, kosati se
nāduti, nādmēm se — napihniti se
nadvládati, nadvládām — pre-
 magati
nādžak, -a — kopača, rovnic
nagověšćivati, nagověšćujēm — na-
 znanjati
náhija — okrožje, okraj
naći, nāidēm — naleteti
najedáred — nenadoma, na mah
nakon, predl. s gen. — po
nālaziti, -im — nahajati; *n. se* —
 biti
nalěći, nālegnēm — mimo priti
nāmāh — takoj
nāmeštati, -ām — postavljati
nāmet, -a — doklada, davek
nána — mati
nāočāri, ž. r. mn. — naočniki
nāpast, -i — nesreča, nezgoda
nāpokōn — naposled, končno
nāpolje — ven
nāpolju — zunaj
naréditi, nārēdtm — odrediti,
 ukazati
naređivati, narēdujēm — ukazo-
 vati, naročevati
narōbiti, nārōbtm — naloviti suž-
 njev
nāročit — poseben
nāsmejān — smehljajoč
nāsrtljiv — napadalen
nāstavak, -stāvka — obrazilo
nāstavnik, -a — učitelj
nāstojānje — prizadevanje
nāstojati, -im o čěmu — skrbeti
 za kaj, truditi se za kaj
nastrádati, nāstrādām — pasti v
 nesrečo
natápati, nātāpām — namakati,
 topiti
nāterati, -ām — nagnati

nātrāg — nazaj
natúći, -čēm — natolči; potisniti
 (kapo)
nāučan, -čna — znanstven
nāumiti, -im — nameriti, skleniti
nāvāla — napad
nāvāliti, nāvāltm — napasti; pla-
 niti
nāvīci (nāvīknuti), nāvīknēm —
 navaditi
nāvika — navada
nāvikao, -kla — navajen
navōditi, nāvōdtm — navajati,
 napeljevati
nāvora — obhajilo (pri pravos-
 slavnih)
nazívati, nāztvām Bōga — po-
 zdravlјjati
nebōlik — kakor nebo, vzvišen
něčijī — nekoga, nekega človeka
nēdelja — nedelja; teden
nedōhitan, -tna — nedoseglјiv
nēdovōljan, -ljna — nezadosten
nēgde (nēgdje) — nekje
nejáčak, -čka — slaboten, šibak
něk(a) — naj; *něka!* — pusti!
někakav, -kva — nekakšen
něko, někoga — nekdo
několicina, -ē — nekateri (moški),
 nekaj (moških)
nēmān, -i — pošast
nēmaština — uboštvo, revščina
nēōdrēden — nedoločen
nēpogoda — neurje, nevihta
nepōmičan, -čna — nepremičen
nēpostojān, -a — nestalen, gibljiv
nepōvrēden — nepoškodovan,
 neoskrunjen
neprēkidan, -dna — nepretrgan
nēprimetan, -tna — neopazljiv,
 neviden
nēštašan, -šna — razposajen,
 nemiren
nēstati, nēstanēm — izginiti,
 zmanjkati
nēšto, nēčega — nekaj
nētom — komaj
nēvolja — nadloga, nesreča, stiska

něvóljan, -ljna — reven, nadložen
nězgrāpan, -pna — neotesan,
 okoren, neroden
nľčijl — nikogar, nobenega člo-
 veka
nľci (nľknuti), nľknēm — pognati,
 vzkliti, vznikniti
nľgde — nikjer
nľjēdan, -dna — noben
nľkad(a) — nikoli
nľkakav, -kva — nikakršen
nľko, nľkoga — nikdo, nihče
nľpošto — nikakor ne
nľšta, nľčega — nič
nľz, predl. s ak. — navzdol po
nō — toda
nōču — ponoči
novčānica — denarnica
nōvine, ž. r. mn. — časnik
nūto! — glej!
nūždan, nūžna — potreben

Nj

nľjsak, -ska — rezgetanje

O

obārati, obārām — prevračati;
 podirati
obīčan, -čna — navaden
obīci, obīdēm — obhoditi; obiskati
obīci (obīknuti), obīknēm — pri-
 vaditi se
obilovati, -ujēm čime — imeti kaj
 v izobilju
oblaziti, -tm — okoli hoditi;
 obiskovati
obnēti, obnēsēm — nesti naokrog
oboci, obodācā, mn. — uhani
obor, -a — staja; dvojišče
obōriti, obōritm — prevrniti, zru-
 šiti, porušiti; *o. glāvu* — po-
 vesiti glavo
obradovati, -ujēm — razveseliti
obraz, -a — lice
obrēci, -čēm — obljubiti
obūzimati, -ām — objemati

očājan, -jna — obupan
očājávati, očājāvām — obupovati
ōdaja — izba
odbacivati, odbacujēm — odpaho-
 vati
ōdaklē — odkoder
ōdati, -ām — izdati, ovaditi
odāvati, odajēm štō — ovajati kaj,
 pričati o čem
ōdāvno — davno, pred davnim
odēlo — obleka
ōdežda — mašna obleka
odijēlo v. odēlo
ōdisati, -šēm — dišati
odjēdnōm — nenadoma
odlānuti, odlānēm — odleči
ōdmāh — takoj
odōl(j)eti, -tm — upreti se
odrēditi, odrēditm — določiti
ōdrēden — določen
ōdričan, -čna — nikalen
odūdarati, -ām — ločiti se, odra-
 žati se
oduševljávati, -šēvljāvām — nav-
 duševati
odvājati, odvājām — ločiti
ōdžak, -a — dimnik
ogrāničiti, -tm — omejiti
ōgreznuti, -nēm — utoniti, po-
 grezniti se
ōjađeo, -ela — nesrečen, žalosten
ōka — mera (1,276 kg)
okāniti, okāntm se — opustiti
ōkinuti, -nēm — odtrgati
ōkisao, -sla — premočen
okrēčiti, okrēčtm — pobeliti
 (z apnom)
ōkupiti, -tm — zbrati
ōlovo — svinec, svinčenka
olúja — nevihta, vihar
omētati, omētām se — motiti se,
 mešati se
ōmorina — sopar(ic)a
onākav, -kva, -kvo; onākt —
 tak(šen)
onākō — tako(le)
ōnāmo — tja(kaj)
ōndā — tedaj

ónde — tam(kaj)
onòlik; onòlikī — tolik(šen)
onòmad — ondan, nedavno
ònudā — ondod
òpadnuti, -nēm — odpasti, upasti,
 propasti
òpajati, -ēm — izprašiti
òpāsan, -sna — nevaren
òprāvdan, -a — opravičen
òpraviti, -īm — popraviti, odpraviti
oprēmīti, òprēmīm — o(d)praviti
opròstīti, òprostīm se s kīm —
 posloviti se od koga
òrgulje — orgle
òrīti, -īm se — razlegati se
òsecānje — čutenje, čut
òsecati, -ām — čutiti
òsetīti, -īm — začutiti, občutiti
òsim, predl. s gen. — razen
òskudica — pomanjkanje
òsnovnī brōj — glavni števnik
òsobenōst, -ī — posebnost
òsobī — poseben
òstavīti, -īm — zapustiti, pustiti
òstrvo — otok
òsvānuti, òsvānēm — vstati, po-
 javiti se; napočiti
òsvīnuti, òsvīnēm se — ozreti se
òsvrtati, òsvrcēm se — ozirati se
òšetīti, -īm — oškodovati
òtēgnuti, òtēgnēm — zategniti
òterati, -ām — odgnati, spoditi
òtēti, òtmēm — iztrgati, izviti,
 (od)vzeti, ugrabiti
òtīci, òtidēm (òdēm) — oditi
òtimati, -ām — jemati, ropati
òtjerati v. òterati
òtkāčiti, -īm sūknju — spustiti
 izpodrecano krilo
òtkīnuti, -nēm — odtrgati
òtklōniti, òtklōnīm — odvrniti,
 odstraniti
òtmen, -a — imeniten, plemenit
òtškřīnuti, òtškřīnēm — napol
 odpreti, privzdigniti
òvāj, òvā, òvō — ta
òvākav, -kva; òvākī — tak(šen)
òvāmo — sem(kaj)

òvde — tu(kaj)
ovòlik; ovòlikī — tolik(šen)
òzbitljan, -ljna — resen
òzbitljnōst, -osti — resnoba
òzīm, -ī — ozimina
òzvānjati, òzvānjām — zveneti
òžica — žlica

P

pādež, -a — sklon
pahūljica — kosem, kosmič
pākao, -kla — pekel
pālānka — trg
pārcē, -eta — košček
pāstva, -ē — župljani, farani
pātka — raca
pātos, -a — pod, tla
pāučina — pajčevina
pčēla — čebela
pečēnje — pečenka
pēndžer, -a — okno
pēnjati, pēnjēm se — vzpenjati se
pēntrati, -ām se — plezati
penūšav, -a — peneč se
pērovođa, m. r. — zapisnikar,
 koncipist
pētao, pētla — petelin
pēti, pēnjēm — dvigati
pētlīč, -a — petelinček
petvėkovan, -vna — petstoleten
pēvānka — petje
pevūšīti, pēvūšīm — popevati
pīle, -eta — piščanec
pīpati, -ām — tipati
pīsāljkā — svinčnik
pīštav, -a — cvileč, vreščav, rezek
pīta — potica
pītom — krotek, domač; obdelan
plāč, -a — jok
plānuti, plānēm — vzplamteti
plāveti, -īm se — modriti se
plēmēnština — plemenitost
plīvati, -ām — plavati
pljēsak, -ska — plosk(anje)
pljūsak, -ska — naliv, ploha
plōča — plošča; podkev
plōha — ploskev

po, predl. s ak. — za
põbeda — zmaga
počũpati, -ãm — potrgati, populiti
põci, põdẽm — pojti, iti
podrugĩvati, podrugũjẽm se —
 posmehovati se
pogãdãti, põgãdãm — ugibati;
p. se — pogajati se
pogdẽkojt — nekateri, kakšen,
 marsikateri
põgĩbija — poguba, pogin
põginuti, -nẽm — poginiti, umreti
põgodba — pogoj
põgodbenĩ — pogojni
põgõditi, põgodĩm — ugeniti,
 zadeti
pogrũziti, -ĩm — potopiti
põhod, -a — obisk
põhõditi, põhodĩm — obiskati
põhvatãti, -ãm — poloviti, zajeti
põjãs, -a — pas
põkatkad — včasih, semtertja
pokrẽnuti, põkrẽnẽm se — kreniti
põlako — počasi
põlaziti, -ĩm — odhajati; obiskovati
põletãn, -tnã — vznesen
polijẽlej, -a — lesteneč
põmãman, -mna — besen, divji
põnegde — ponekod
põnekãd — včasih
põnekt — neki, (ne)kateri
põpanuti, -nẽm — popasti, zgrabiti
põred, predl. s gen. — poleg, ob, pri
põredãk, -tkã — red, ureditev
põredba pĩdẽvã — stopnjevanje
 pridevnikov
põredbenĩ — primerjalni
põredẽnje — primera, primerjava
põrez, -a — davek
põrodica — družina
põrok, -a — madež, napaka
põrta — cerkveno dvorišče
posãvetovãti, -ujẽm kõga — sve-
 tovatı komu
põskãpati, -ãm — popadati, po-
 crkati
põslẽ, predl. s gen. — po
põslenĩk, -a — delavec

põsl(j)edãk, -tkã — konec
põslovica — pregovor
põstarãti, -ãm se — pobrigati se
põstõjãti, -ĩm — obstati, biti
põstolãr, -a — čevljar
põsve — povsem, popolnoma
põšto — potem ko, ko
põtaja — skrivališče
põtakšĩ — slabši
põtera — zasledovanje
põterãti, -ãm — pognati, pregnati
põticãti, -čẽm — izhajati, izvirati
põtjera v. põtera
põtjerãti v. põterãti
põtonjt — naslednji, poznejši
põtpun — popoln; *põtpuno* —
 popolnoma
põtrãti, -ĩm — steči, poleteti
põtrgnuti, -nẽm — potegniti, izdreti
põtsticãti, -čẽm — spodbujati
põturica, m. r. — poturčenec
põvãditi, -ĩm — vzeti ven, izvleči
põvẽst, -i — zgodovina
põvetãrac, -rca — vetrc, sapica
põvijest v. põvẽst
põzãjmljẽnica — izposojenka
põzĩv, -a — vabilo
põzorĩšte — gledališče
põžãliti, -ĩm — obžalovati
požẽci, -žẽžẽm — zažgati
põrangija — možnar, topič
põrãtilãc, -ioca — spremljevalec
põrãtiti, -ĩm — spremljati
põrãtnja — spremstvo
põrãvac, -vca — smer
põrãvda — pravica
põrãvedãn, -dna — pravičen
põrãviti, -ĩm — delati, tvoriti
põrẽ, predl. s gen. — pred; *põrẽ*,
 pril. — prej
põrẽbiti, põrẽbijẽm — zlomiti
põrẽçãga — poprečnica, pregraja
põrẽci, põrẽdẽm — preiti
põrẽdãk, -tkã — prednik
põrẽdgrađe — predmestje
põrẽdmetãk, -tkã — predpona
põrẽgnuti, põrẽgnẽm — pregnati,
 odločiti se

prekriliti, prekrilitm — pokriti
prelaziti, -tm — prehajati
prema, predl. s lok. — k, proti, po
prẽmda — čeprav
prẽnuti, -nẽm — prebuditi
Preobrazẽnje — praznik (6. ozir.
 19. avg.)
prẽobuka — čisto perilo
prẽpasti, prẽpadnẽm se — ustra-
 šiti se
prẽpatiti, -tm — pretrpeti
prepečẽnica — žganje (dvakrat
 žgano)
prẽpreka — zapreka
prẽpuknuti, -nẽm — počiti
prẽsresti, prẽsretnẽm — priti na-
 proti
prẽstati, prẽstanẽm — nehati
prẽsuda — sodba, razsodba
prẽsudan, -dna — odločilen
prẽsvũci, -čẽm se — preobleči se
prẽturiti, -tm se vãtrõm — ustreliti
prẽũdati, -ãm se — ponovno omo-
 žiti se
prẽvãliti, prẽvãltm — miniti, preiti
prẽvrtati, prẽvrcẽm — prevračati;
 spreminjati glas
prĩcati, prĩcãm — pripovedovati
prĩcẽstĩti, prĩcẽstĩtm — obhajati
prĩcĩnjati, prĩcĩnjãm se — zdeti se
prĩgũšĩti, prĩgũšĩtm — udušiti; *prĩ-
 gũšen glãs* — pridušen glas
prĩhod, -a — dohodek
prĩhvatiti, -ĩtm — sprejeti, prijeti
prĩje v. prẽ
prĩjẽci, prĩjedẽm v. prẽci
prĩkũpljati, prĩkũpljãm — zbirati
prĩlika — prilika, postava, slika
prĩlog, -a — prislov
prĩmãmljĩv — mamljiv, vabljiv
prĩmẽcĩvatĩ, prĩmẽcũjẽm — opa-
 zovati
prĩmẽtĩti, prĩmẽtĩtm — opaziti
prĩnovĩti, prĩnovĩtm — (na novo)
 dokupiti
prĩnudĩti, -ĩtm — prisiliti
prĩnutĩ, -nẽm — prijeti se
prĩpẽvatĩ, prĩpẽvãm — opevati

pripĩti, prĩpĩjẽm — pritisniti se
pripĩrema — priprava
přistajati, -ẽm za kim — teči za
 kom, slediti komu
přistati, -nẽm za kim — iti za kom
přĩtãti, -ĩtm — priteči
přĩljav, -a — umazan
přõbati, přõbãm — poskusiti
přõbijati, přõbijãm — predirati
přõci, přõdẽm — preiti, zgrešiti,
 mimo iti
přõdũljiti, přõdũljĩtm — podaljšati,
 nadaljevati
přõdũžiti, přõdũžĩtm — nadaljevati
přõgũrati, přõgũrãm se — prerĩ-
 niti se
přõgũtati, -ãm — pogoltniti
přõhtev, -a — zahteva
přõkasati, -ãm — (mimo) jezditĩ
 v diru
přõlaziti, -ĩtm — prehajati, hoditi
 mimo
přõlece — pomlad
přõmena — pregibanje (sklanja-
 tev, spregatev)
přõmetnutĩ, -nẽm (se) — spreme-
 niti (se)
přõmicati, -čẽm — iti (mimo), švi-
 gati mimo
přõnosĩti, přõnosĩtm — prenašati,
 raznašati; *p. se* — razšĩrjati se,
 šĩriti se
přõplanak, -plãnka — goličava
přõpukao, -kla — počen, razpokan
přõrẽditi, přõrẽdĩtm — zredãiti
přõstĩrka — pogrinjalo, preproga
přõtĩcati, -čẽm — teči (mimo)
přõtĩtv, predl. s gen. — proti
přõto; přõtopop, -a — višji du-
 hovnik (pravoslavni)
přõvẽsti, přõvẽdẽm — prepeljati;
 prebiti, preživeti
přõvrẽdnĩti, přõvrẽdnĩtm se —
 postati marljiv, poboljšati se
přõzbõritĩ, přõzbõrĩtm — sprego-
 voriti
přõzĩran, -rna — prozoren, pre-
 sojen

prózor, -a — okno
prözračan, -čna — prozoren, pre-
 sojen
přskati, -ām — pokati
přslučíc, -a — majhen telovnik
přsluk, -a — telovnik
přt, -a — prot, šiba
přtič, -a — protec, šibica
přžiti, -īm se — razprostreti se
přžiti, -īm — pražiti, žgati, peči
pšěto — pes
pūcati, -ām — pokati, streljati;
zōra pūcā — zora vstaja
pūce, -(et)a — gumb
puckārati, -ām — prasketati
pūčina — morska gladina
pūci, pūknēm — počiti; odpreti
 se, pokazati se
pūčkati, -ām — puhati
pūki — pravi; *p. sirōmah* — velik
 siromak
pūkotina — razpoka
pūn — poln
pūstinjāk, -a — puščavnik
pūstōš, -i — puščava
put, predl. s gen. — proti
putanja — steza
pūzati, -žēm — lesti, plezati

R

rābotnik, -a — delavec
rād; r. sam ici — rad grem
rād, -a — delo
rādin — delaven
rāditi, rādīm — delati
rādni — delovni
rādnik, -a — delavec
rādnja — delo, dejanje
rāf, -a — polica
rākija — žganje
rālo, -a — plug
rāsanjen — predramljen
raskidānje — ločitev
raspittvati, raspitujēm se — po-
 izvedovati, povpraševati
rasplīnuti, rāsplnēm se — razka-
 diti se, izgubiti se

raspōriti, rāsporīm — razparati
rāstajati, -jēm se — ločiti se
rāstanak, -ānka — ločitev, slovo
rāstāpati, rāstāpām — topiti
rāstati, -nēm se s kīm — ločiti se
 od koga, posloviti se od koga
rāstaviti, -īm — ločiti
rāstavnī — ločilni
rāsterati, -ām — razgnati
rāt, -a — vojska
rātār, -a — poljedelec
rātnīk, -a — vojščak
razāstrēti, rāzāstrēm — razpro-
 streti
razbīrati, rāzbīrām — razločevati,
 razumevati
rāzbor, -a — pamet, razsodnost
razdrāgati, -ām — razveseliti,
 razigrati
razgovōriti, razgovōrīm kōga —
 potolažiti koga; pokramljati
 s kom
razmīleti, -īm se — razlesti se
rāzmrviti, -īm — (ra)zdrobiti
razōriti, rāzōrīm — razdejati,
 razrušiti
razrādīvati, razrādīujēm — izde-
 lovati
razrēditi, rāzrēdīm — razvrstiti
razvōditi, rāzvōdīm — voditi (na
 vse strani)
rāzvōdnī — ločilni
rāta — rja; malopridnež
rātav — hudoben, zloben, slab
rēč, -i — beseda
rēcca — besedica
rēčēnica — stavek
rēčēničnī — stavčni; *r. znāci* —
 ločila
rēčnīk, -nīka — slovar
rēd, -a — vrsta
rēdnī brōj — vrstilni števnik
rēdati, rēdām — vrstiti
rīd, rīda — rjavordeč
rōba — blago
rōblje, -a — sužnji
rōd, rōda — spol
rōdan, -dna — rodoviten

rögalj, -glja — ogel
 röniti, -im — potapljati se; röniti
 süze — pretakati solze
 röpina — izjedena stena
 rösopäs, -i — sv. Petra ključ
 (cvetlica)
 rúcak, -čka — kosilo
 rúcati, rúčäm — kositi
 rümën, -i — rdečica; zarja
 rümen, rumëna — rdeč
 rumëniti, -im — rdečiti
 rüpa — luknja, jama
 rüžan, -žna — grd
 řzati, řžëm — rezgetati

S

säbläst, -i — pošast
 säblastan, -sna — pošasten
 säčiniti, säčinim — sestaviti
 säd (sädä) — sedaj, zdaj
 säg, -a — preproga
 sähan, -a — bakrena skleda
 sähat v. sät
 sämrt = smřt
 sämrtnik, -a — mrlič, mrtvec
 sänik, -a — sanenec, sanik
 säönice, ž. r. mn. — sanke
 Saräjlija, m. r. — Sarajevčan
 säruk, -a — turban
 sät, -a — ura
 sät(j)erati, -äm — zgnati, nagnati
 sätvöriti, sätvörim = stvöriti
 sävest, -i — vest
 sävet, -a — svät, nasvet
 säviti, sävijëm — zviti, zložiti
 sävládati, sävládäm — premagati
 sävremen — sodoben
 säznati, -äm — zvedeti
 säžaliti, -im se nä što — usmiliti
 se česa
 säča — sekanje, klanje, pokolj
 säčati, -äm se — spominjati se
 säd, séda — siv
 séja; séka — sestra
 sélo — družba, večerna zabava
 sëljäčkř — kmetiški
 säna; sänka — senca

senövrit — senčnat
 seöba — selitev
 seöce, -a — vasica
 säoskř — vaški
 särbes — brezskrbno
 säta — žalost, otožnost
 sätan, -tna — otožen, žalosten
 sätiti, -im se — spomniti se
 sävati, säväm — bliskati se
 sävnuti, sävnëm — zabliskati se
 sävätänje — razumevanje
 sävätiti, -im — zagrabit; razumeti
 säci, sädëm — zlesti, iti (dol)
 säčušan, -šna — majhen, droban,
 neznamen
 sälaziti, -im — iti (navzdol)
 sätan, -tna — droban
 säjčä v. säča
 säjëna v. säna
 säjëtiti se v. sätiti se
 säkämija — klop
 säkërletan, -tna — škrlaten, bagren
 säkidati, säkidäm — snemati
 säkřnuti, -nëm — sneti, sleči
 säklizati, -äm se — drsati se
 säklönřšte — zavetišče
 säklöniti, säklönim se — izogniti se,
 skriti se
 säkočänjiti, säkočänjim se — zmrzniti
 (kakor kost)
 säkracënica — kratica
 säkřhati, -äm — zlomiti
 säkřstiti, -im — prekrižati
 säkrüřiti, säkrüřim — streti
 säküčen — omejen, siromašen
 säküp, säküpa — drag
 säküpiti, -im — zbrati
 säküpljati, säküpljam — zbirati
 säkupöcen — dragocen
 säläva — praznik hišnega patrona
 säläväj, sälävüja — slavec
 säläziti, -im — iti dol
 sälëditi, sälëdim — poledeneti,
 zmrzniti
 slög, slöga — ogon (na njivi
 prostor med dvema razoroma)
 slövënstvo (slövënstvo) — slovan-
 stvo

slòvo — črka, beseda; govor
slòžiti, slòžim — zložiti; zediniti
smèran, -rna — ponižen, dostojen,
 pokoren
smèsti, smétèm — zmesti, zmešati
smètati, smèlám — ovirati, v na-
 poto biti; nadlegovati, motiti
smèti, smèm — smeti; upati si
smèžurán, -a — zgrbančen
smilje — molec (cvetlica)
smřknuti, -ně se — zmračiti se
smřzlica — zmrlež
snága — moč
snážan, -žna — močan
snážiti, snážim — krepiti
sniti, snim — sanjati
snizak, -ska — nizek
söfra — miza
sökák, sokáka — ulica
sokóliti, -im — vzpodbujati, vne-
 mati
söora v. söfra
späs, -a — rešitev; *Späs* — Od-
 rešenik
spásenje — rešitev
spästi, spädnèm — (od)pasti
spästi, späsem — rešiti
spököjan, -jna — miren, brez-
 skrben
spör — počasen
sprèman, -mna — pripravljen
sprèmati, sprèmám — pripravljati
sprèmiti, sprènim — pripraviti
sprövod, -a — pogreb
sřdäšce — srcece
sřdnja — jeza
srebñnják, srebrnjáka — pištola
 (s srebrom okovana)
sřesti, sřètnèm — srečati
sřtati, sřčem — hiteti
städo — čreda
stäja — hlev
stajácák; vöjnik stajácák — vo-
 jak, ki stalno služi
stäjati, stöjim — stati; *stöji tütanj*
 — začne se grmenje
stän, -a — stanovanje
stänövníštvo — prebivalstvo

staröstāvan, -vna — starodaven
stāti, -nèm — obstati; postaviti
 se, stopiti; začeti
stèci, -čem — doseči, (pri)dobiti
stèg, -a — zastava
stègnuti, stègnèm — pritisniti
stèpèn, -a — stopnja
stèrati, stèrèm — razprostirati
stézati, stèžèm — stiskati
stlci v. stlgnuti
stíd, -a — sram
stideti, -im se — sramovati se
stlgnuti (stlci), stlgnèm — doseči,
 dohiteti, prispeti, priti
stišati, -ám se — umiriti se, po-
 tihniti
stišāvati, stišāvám se — umirjati
 se, polegati se
stó, stóla — miza
stöčärski — živinorejski
stóka — živina
strädati, strädám — trpeti
strän — tuj
strána — stran; tujina
stránac, -nca — tujec
sträva — strah, groza
sträža; mřtvä s. — bojna prednja
 straža
strèha (strèja) — napušč, kap
striza — odstrižek sukna; sukno
stroväliti, strovälim — zvrniti
střpljiv — potrpežljiv
střpljivost, -osti — potrpežljivost
strúka — plašč
stübe, ž. r. mn. — stopnice
stüd, -i — mraz
stüden, -i — mraz
stüden, studèna — mrzel
stüp, stüpa — steber
stüpicá — možnarček
stütöljiti, -im — skrivaj vtekniti
stvärälacki — ustvarjajoč
stväriti, stvärim se — nenadoma
 se prikazati
sübaša, m. r. — podpaša (turški
 policijski uradnik)
süd, süda — sodišče
südac, süca — sodnik

sũdba (sudbina) — usoda
sũknja — krilo
sũmnja — dvom
sũmõran, -rna — mračen, žalosten
sũmrāk, -a — somrak
sũncokrēt, -a — sončnica
sũnuti, sũnēm — malo naliti, vlti;
 šiniti, švigniti
sũr, sũra — siv
sũsnežica — sneg z dežjem
sũsresti, sũsret(n)ēm — srečati
sũsretati, -ām se — srečavati se
sũstajati, -jēm — opešati
sũstao, -ala — truden
sustāvljati, sustāvljām — ustavljati
sũton, -a — mrak
sũtra — jutri
sũtradān — naslednjega dne
sũtrašnĭ — jutrišnji
sũv = sũh
suvārak, -rka — suha veja
sũzbiti, sũzbijēm — odbiti
svācijĭ — vsakogar, vsakega človeka
svāditi, -ĭm se — spreti se
svāda — prepir
svāgda — vedno, vselej
svākad — vedno, vselej
svākakav, -kva — vsakršen
svanūce — svitanje
svāšta, svāčega — marsikaj
svedočānstvo — izpričevalo
svedōčiti, -čĭm — pričati
svēšten — svet
svētac, svēca — svetnik
svētĭtelj, -a — svetnik
svēzica — veznik
svĭonĭ — svileni
svĭsnuti, -nēm — umreti
svjedōčiti v. svedōčiti
svrātĭti, svrātĭm se — zaviti, ustaviti se
svĭnuti, svĭnēm — zaviti, kreniti, obrniti
svršivati, svršujēm — končevati
svrž, -i — svrž (ostanek odsekane veje)
svũdā — povsod

Š

šāka — pest
šāmĭja — ruta (za na glavo)
šānac, -nca — nasip, branik, okop
šānuti, šānēm — zašepetati
šāpāt, -a — šepet
šāran, -rna — pisan
šāratĭ, šārām — pestriti, barvati, pisati
šarēniti, -ĭm se — pestriti se
šāš, šāša — ločje, koruzna slama
ščāpiti, -ĭm — uloviti
šēcer, -a — sladkor
šēgrĭ, -a — vajenec
šešĭrič, -a — klobuček
šinjel, šinjela — vojaški plašč
škrāpa — vdrtnina (v apnencu)
šljĭvik, šljĭvĭka — slivnik, češpljev vrt
šõlja — skodelica
šõratĭ, šõrām — brcati
štā, čēga — kaj; kar
štāka — bergla
štāmpān, -a — tiskan
štāp, štāpa — palica
štõ, čēga — kaj, kar; ki; ker, da
što gõd, čēga gõd — karkoli
štõgod, čēgagõd — kaj, nekaj
štõvati, štõjēm — spoštovati
štrõpot, -a — ropot
štũknuti, -nēm — smukniti

T

tā — saj
tāindžĭja, m. r. — preskrbnik (vojaške) hrane
tājac, -jca — molk
tālās, -a — val
talāsānje — valovanje
tāljĭge, ž. r. mn. — enovprežen voz
tāmān — vprav, prav(kar)
tāmjan, -a — kadilo
tāmnohati, tāmnujēm — biti v ječi
tāne, -eta — svinčenka, krogla
tānjĭr, tānjĭra — krožnik
tātĭn — očetov
tefērič, -a — dvorec (za letovišče)
tēglĭti, -ĭm — vleči

tèk — komaj, le, šele, samo
tèlal, telála — izklicevalec, glasnik
tèpsija — ponev, koz(ic)a
tèrati, -ām — gnati, poditi
teskòba — tesnoba
teslímiti, tèslímim — predajati, izročati
tèstija — vrč za vodo
tèsto — nič ne de
tílrati, -ām — migljati
tjèrati v. *tèrati*
tjeskòba v. *teskòba*
tmūran, -rna — temen, mračen
tòbož(e) — baje, na videz
tòcak, -čka — kolo
tòke, ž. r. mn. — srebrne ploščice (kot okras na prsih)
tòlkovati, -ujēm — tolmačiti
tòpuz, -a — kij
tòr, tòra — lesa, staja, tamar
tóranj, -rnja — stolp
tráčak, -čka — trakec, žarek
trág, -a — sled
trák, -a — žarek
trážiti, trážim — iskati
třcati, -im — teči
trčkàrati, -ām — begati
trèptav, -a — migljaje, iskroč se
trèpteti, -im — trepetati, migljati
třgnuti, -nēm se — planiti kvišku, zdrzniti se, zdrgetati
třh, -a — breme, tovor
tròkrat — trojnat
tròstruk — trojen
trúniti, trūnim — trositi
trūnje, -a — treščice
tūcati, -ām — tolči
tūcak, -čka — tolkač
tūđin, -a — tujec
tūmbak, -a — med (kovina)
tūrnuti, -nēm — suniti
tūtanj, -tnja — bobnenje, grmenje
tūtnjiti, -im — bobneti; grmeti
tvrdica, m. r. — skopuh

U

u, predl. s gen. — pri
ubèden — prepričan

ubijati, ubijām; cipela ubijā — čevalj tišči
ubogòvetno — vedno
ùbojit — morilen
ucvéliti, ucvélim (ucvijèliti) — razžalostiti
ùčešće — udeležba, prisotnost
učinìti, učinim — storiti
úci, údēm — vstopiti, iti (v)
ucútati, -im — umolkniti
ùdati, -ām se — omožiti se
udešāvati, uděšāvām — urejati
uglédati, uglédām se na kòga — zgledeovati se po kom, slediti komu
ugúrati, ugūrām — vriniti, potisniti
uhòditi, uhodim — ogledovati
ùhvatiti, -im — ujeti, uloviti, prijeti
ùjutru — zjutraj
ukáljati, ukaljām — umazati, oblatiti
ùkòčēn — okorel, otrpel
ùkučanin, -a — domačin
umàči, ùmaknēm — umekniti, pobegniti, uiti
ùmāh — takoj
umānjiti, ùmānjim — zmanjšati
umètati, ùmecēm — vtikati, vrtivati
ùmetnuti, -nēm — vstaviti, vriniti
ùmilan, -lna — mil, ljubek
ùmiljat, -a — prikupljiv, mil
ùmor, -a — utrujenost
ùmòran, -rna — truden
umòriti, ùmorim — utruditi
ùnatrāge — nazaj
uobrāzīlja — domišljija
ùoči, predl. s gen. — dan pred
ùopće — sploh
upítati, ùpitām — vprašati
ùpitnik, -a — vprašaj
upotpunjfvati, upotpūnjujēm — izpopolnjevati
upoznāvati, upòznājēm — seznanjati
ùpravljati, -ām čime — voditi kaj

upropástiti, uprôpástim se — pre-
 pasti, ustrašiti se, začuditi se
ûproščen — poenostavljen
upućivati, upûćujem — navajati
ûpût — takoj
ûraniti, -im — (zgodaj) vstati
ûres, -a — okras, nakit
ûrnebes, -a — bobnenje, bučanje
ušavřšiti, ušavřšim — izpopolniti
Ûskrs, -a — vstajenje, velika noč
ûskrsnuti, -nëm — vstati (od
 mrtvih)
ûskršnjî — velikonočni
ûslov, -a — pogoj
ûspomena — spomin
ûsprâvan, -vna — pokončen
uspîkos, predl. s dat. — kljub
ustézânje — pridržek
ûstô — poleg tega
ustrêptati, ûstrepčëm — zadrhteti
utájati, -im se — skriti se; nehati
ûticati, -čëm — vplivati; izlivati
 se; bežati
ûtjecati v. ûticati
ûtutkati, -âm — natlačiti, napolniti
ûvečë — zvečer
ûvëk — vedno
ûveriti, -im — prepričati
ûvîs — kvišku
uvúći, -čëm — povleči v
uz, predl. s ak. — navzgor po,
 ob, poleg, pri
ûza — ječa, spona
uzáci, ûzâdëm — stopiti gori,
 popeti se
uzbúditî, ûzbúdim — razburiti
uzbúniti, ûzbûnim — spuntati
uzbûrljati, -âm — zmešati
ûzdati, -âm se — zaupati, za-
 nesti se
ûzdisâj, -a — vzdih
ûzëti, ûzmëm — vzeti; začeti
ûzimati, -âm — jemati
ûzlaziti, -im — dvigati se
ûzvičnik, -a — klicaj
ûzvik, -a — medmet
uzvînuti, ûzvînem se — dvigniti se
uzvitlati, -âm se — vzpenjati se

ûžasan, -sna — grozen
ûže, -(et)a — vrv
uzëci, uzëžëm — zažgati

V

vâditi, -im — jemati
vâiz, -a — pridigar
vâjât, vâjata — shramba, izba
vâlâ — gotovo, bogme
vâljda — menda, pač
vâni — zunaj
vânjski — vnunji, zunanji
vâpno — apno
vârka — prevara, videz
vâroš, -i — mesto
vârzilo — bražiljka
vaskršënje — vstajenje
vâskrsnuti, -nëm — vstati (od
 mrtvih)
vâspitânje — vzgoja
vâš, -i — uš
vâtrîšte — ognjišče
vâzda — vedno
vâzdân — ves dan
vâzdâh, -a — zrak
večëras — danes zvečer, drevi
vëčërnje, sr. r. — večernice
vëc(e) — že; marveč, ampak
vëce — svèt, posvetovanje
vëcma — bolj, več; *svë v.* —
 čedalje bolj
vëlëban, -bna — veličasten
vëlji — velik
veôma — zelo
vëran, -rna — zvest
vëratî, -ëm se — plaziti se; plezati
vëštica — čarovnica
vîdati, vîdâm — videvati, srečavati
vijëce v. véce
vîka — vpitje
vîkati, vîčëm — vpiti, klicati
vilâet, -a — dežela, pokrajina
vîriti, -im — moleti, štrleti
vîs, -a — višava, vrh
vîšë — več, bolj
vîše, predl. s gen. — nad
vîl, -a — vitek

vjēran v. *vēran*
vlās, -a — las
vlāstīt — lasten
vōče — sadje
vōčka — sadno drevo
vōčnjāk, -a — sadovnjak, sadni vrt
vōleti, vōlīm — ljubiti; rajši imeti
vrāč, vrāča — vedež, čarovnik
vrān, vrāna — črn
vrātiti, vrātīm — vrniti
vřci, vřgnēm — postaviti; vreči
vřci, vřšēm — mlatiti (žito)
vrēdan, -dna — vreden, dostojen;
 marljiv
vrēdeti, -īm — veljati
vrēdati, vrēdām — žaliti
vrēme, vrēmena — vreme; čas
vrēmenskī — časovni
vrēo, -la — vroč, topel
vrēsak, -ska — resje
vrēža — steblo, vitica
vřljika — kol, drog (pri ograji)
vřsti, vřžēm se — biti; motati se
vřšak, -ška — vršič
vřšntk, -a — črepnja (posoda, pod
 katero se peče)
vūci, -čem — vleči

Z

zābaviti, -īm se — pomuditi se
zāborāv, -a — pozabljenost
zāborāviti, -īm — pozabiti
zāborāvljati, zāborāvljām — po-
 zabljati
zābran, -a — log, gaj; zagrajen
 gozd
zābrāzditi, zābrāzdtīm — zaiti
zābrīdeti, zābrīdtī — zaskrbeti, za-
 skeleti
zābrūjati, -īm — zadoneti
zacēnuti, zacēnēm se — zasopsti
 se, zahlipniti se
zacūtati, -īm — umolkniti
zadahnjvati, zadāhnjūēm — di-
 šati; *zadahnjūē me mīrts* —
 udarja mi vonj
zādajati, -ēm čīme — dišati po čem

zādātak, -tka — naloga
zādēsiti, zādēsīm — zaceti, doleteti
zādōcniti, zādōcniīm — zamuditi,
 zakesniti
zādūvati, zādūvām se — zasopsti se
zāglībiti, zāglībiīm se — pogre-
 zniti se
zāgrada — oklepaj
zāgřčiti, zāgřčiīm — zagreniti
zāgrliti, -īm — objeti
zāgrljāj, -a — objem
zāgūšiti, zāgūšiīm — zadušiti, pri-
 dušiti
zāgūšljivo — nadušljiv, zadušljiv
zāhvātati, -ām — zaobjemati
zāigrati, zāigrām — zaplesati; *zā-
 igrā mi ōko* — zatriplje mi oko
zāista — zares
zājedno — skupaj, skupno
zākačiti, -īm — zatekniti; *zākačiti
 krājeve ōd suknjē zā pojās* —
 izpodrecati krilo
zākāluderiti, -īm — pomenišiti
zāklanjati, -ām — varovati, bra-
 niti
zāklēti, zākūnēm se — priseči
zāklīmātati, -ām — zamajati
zāklinjati, -ēm — rotiti
zāključak, -čka — sklep
zāključni — sklep(al)ni
zākrajiniti, -īm — začeti vojsko
*zākresiti, zākresīm (zakrijēsiti, zā-
 krijestīm)* — zableščati
zākřžljati, -ām — zaostati v rasti
zālazak, -ska — zahod
zalelēkati, zalelēčēm — zajavkati,
 zatuliti
zālogāj, -a — grizljaj
zālūdu — zaman
zāmenica — zaimek
zāmet, -a — zametek
zāmētati, zāmečēm — začenjati
zāmetnuti, -nēm — zavreči; za-
 snovati, začeti
zāmņēti, -īm (zāmņijeti) — za-
 doneti
zāmračiti, zāmračīm — zatemneti
zānāt, zānāta — rokodelstvo, obrt

zàněti, zaněsēm se — zbegati se, izgubiti zavest
zanóčiti, zanočtm — prenočiti
zão, zlä — zloben, hudoben
zãpeta — vejica
zapòd(j)esti, zapòd(j)enēm se — nastati
zapomãgati, zapòmãžēm — poklicati na pomoč
zãr — mar, ali
zãradovati, zãradujēm se — razveseliti se
zarãdívati, zarãdujēm — pridobivati, služiti
zãrez, -a — vejica
zãrf, -a — podstavek (za skodelice)
zaróbíti, zãrobím — ujeti
zãseban, -bna — poseben
zãseniti, -ím — zasenčiti; *zãseně mi se* oči — vzame mi oči (vid)
zasladívati, zaslãdujēm — sladiti; slajšati
zastãjkívati, zastãjkujēm — postajati, obotavljati se
zastíděti, -ím se — postane me sram
zãstrug, -a — lesena posoda (s pokrovom), torilo
zãšto — zakaj
zatěci, zatěcēm — najti, zasačiti; *z. se* — zavezati se, obljubiti
zaústíti, zãústím — hoteti spregovoriti
zãuvěk — za vedno
zãvaditi, -ím — razdvojiti, razpreti
zãvòleti, zãvolím — vzljubiti
zãvršětak, -tka — končnica
zãzirati, -ēm — bati se
zãžěci, zãžěžēm — prižgati
zběg, -a — pribežališče (beguncev, zlasti pred Turki)
zbijen, zbijěna — jednat
zbílja — resničnost
zbírnã imenica — skupno ime
zbjěg v. zběg
zbòriti, -ím — govoriti
zbròjiti, -ím — sešteti
zbúniti, zbúním — zmešati, zmesti

zděla — skleda
zějtin, -a — olje
zěmãn, zemãna — čas
zělěnko, -a — serec (konj)
zglãvak, zglãvka — sklep
zgòda — priložnost; *svã je zgòda* — vse kaže
zgòdan, -dna — prikladen, primeren
zgrãda — stavba
zgùbiti, zgùbím — ubiti, uničiti
zgùšiti, zgùším — zadušiti, stisniti
zidine, ž. r. mn. — obzidje
zímí — pozimi
zlãčan, -a — zlat
zlòsretan, -tna — nesrečen
zloupotreblãvati, -trěbljãvãm — zlorabljati
zmija — kača
zmijski — kačji
znãčenje — pomen
znãčiti, znãčím — pomeniti
znãti, znãm kòga — poznati koga
zòb, zòbi — oves
zòr, zóra — sila
zràk, -a — žarek
zùlum, -a — nasilje
zulùmčãr, zulùmčãra — nasilnik
zvanìčan, -čna — uraden, služben
zvánje — poklic
zvonce, -(et)a — zvonček
zvòno, sr. r. — zvon(ec)
zvũčan, -čna — zveněč
zújati, -ím — brenčati
zùmbul, -a — hiacinta

Z

žãgor, -a — hrup, nemir
žãl, -a — obrežje
žãlfija — žajbelj
žãliti, -ím — obžalovati
žãlo — morsko obrežje, obala
žbùn, -a — grm
žěci, žěžēm — pripekati, žgati; *žěžěno zlãto* — čisto, suho zlato
žěda — žeja
žěga — pripeka, soparica

žestok — hud, ognjevit, silen
 žetelac, žeteoca — ženjec
 žica — nit, struna
 živina — perotnina
 život, života — življenje
 životan, -tna — življenjski

žučkast — rumenkast
 žuran, -rna — uren, hiter
 žurba — naglica
 žúriti, žúrIm se — hiteti
 žút, žúta — žolt, rumen
 žút(j)eti, -Im — rumeneti.

SADRŽAJ

I. VEŽBE	Strana
1. Буди свој (А. Шеноа)	3
Pismo — Akcenti	
2. Zima na Cetinju (Lj. Nenadović)	5
Siogovi — Rečenični znaci — Velika i mala slova	
3. S jeseni (J. Leskovar)	6
Jednačenje sugl. — Ispadanje sugl. — Istočni i južni izgovor	
4. Херцег-Нови (М. Цар)	7
Jotovanje — Sugl. k, g, h — Sugl. l — Nepostojano a	
5. Nastojanje i ustrajanje (M. Bego)	8
Glagolske vrste — Upotreba infinitiva	
6. Мрави (Р. Каталиних)	10
Prezent	
7. Лисица и курјак (По Д. Обрадовићу)	11
Imperativ	
8. Isus u hramu (Sv. pismo)	12
Aorist i imperfekt	
9. Врач (Дивковић, Читанка)	13
Glag. prilozi	
10. Car Dušan u Dubrovniku (A. Gavrilović)	14
Glag. pridev trpni	
11. Два путника и секира (По Д. Обрадовићу)	15
Glag. pridev prošli — Perfekt	
12. Свети Сава и ђаци (Нар. приповетка)	16
Pluskvamperfekt	
13. Svedočanstvo o Veljku (M. Milićević)	16
Futur	
14. Slep i hromi (iz Varlaama i Jossafa)	17
Futur egzaktni	
15. Зар хоћеш ти сам све да поједеш? (Нар. приповетка)	18
Potencijal	
16. Naš učitelj (V. Petrović)	19
Upotreba potencijala	
17. Uskrs (R. Domanović)	20
Promena imenica	
18. Хоџа и поп (Нар. приповетка)	22
Predlozi	

19. Mečio grožđe s glavom (Nar. pripovetka)	23
Upotreba instrumentala	
20. Moja kuća, moja sloboda (Nar. pripovetka)	24
Upotreba ostalih padaža	
21. A. Biser — B. Kako se Kraljević Marko junaštvu naučio (Nar.)	24
Pridevi	
22. Луда лакомост (Nar. pripovetka)	26
Zamenice — Enklitike	
23. Pravedna presuda (Nar. pripovetka)	27
Brojevi	

II. PREGLED GRAMATIKE 29

III. ŠTIVA

1. *Молитва (Бранко Радичевић)	72
2. Slava (Radoje Domanović)	72
3. *Јесен (Војислав Илић)	74
4. Na Badnjak (Ksaver Šandor Đalski)	75
5. Божић (Борисав Станковић)	78
6. *На Липару (Ђура Јакшић)	80
7. Са Цетиња (Љубомир Ненадовић)	81
8. *Leto (Vladimir Vidrić)	82
9. Ivanjdan (Vuk Stefanović Karadžić)	82
10. *Подне (Јован Дучић)	83
11. *Олуја (Ivan Mažuranić)	84
12. *Идила (Милан Ђурчић)	85
13. У Крању (Аугуст Шеноа)	85
14. Nedelja u banatskom selu (Stevan Sremac)	86
15. Летње вече у славонском селу (Јосип Козарац)	87
16. *Јадранском мору (Velimir Deželić)	88
17. Крас и човек (Јован Цвијић)	88
18. *Песма о песми (Јован Јовановић Змај)	90
19. Iz Života (Dositej Obradović)	91
20. *Моја лађа (Петар Прерадовић)	92
21. Na mlado leto (Simo Matavulj)	93
22. Starinska zadruga (Laza Lazarević)	94
23. Браћа (Јанко Веселиновић)	95
24. *Marko Kraljević i Andrijaš (Narodna)	97
25. Прва бразда (Милован Глишић)	99
26. *Насан - агиница (Narodna)	102
27. Исељеници (Рикард Каталанић Јеретов)	103
28. *Pred knjigom povijesti roda moga (Silvije Kranjčević)	104
29. *Долазак (Владимир Назор)	105
30. Немањина беседа (Св. Сава)	106
31. *Poslije boja na Kosovu (Ivo Vojnović)	107
32. *Слободи (Иван Гундулић)	108
33. *Starina Novak i knez Bogosav (Narodna)	109

	Strana
34. *Стари Вујадин (Народна)	111
35. *Smrt Ivana Senjanina (Narodna)	113
36. Vuk Mandušić (Petar Petrović Njegoš)	116
37. Код Његоша (Љубомир Ненадовић)	119
38. *Почетак буне против дахија (Народна)	120
39. *Karađorđe (Narodna)	124
40. *Бој на Мишару (Народна)	126
41. Устанак на Цвети (Вук Ст. Караџић)	129
42. Vuk Karadžić (Jovan Skerlić)	130
43. Моја мајка (Људевит Гај)	132
44. *Куманово (Алекса Шантић)	133
45. Јединство (Јосип Јурај Штросмајер)	134
46. Šinjel (Branislav Nušić)	134
47. Za velikog rata (Ivo Andrić)	136
48. Kralj Petar I (Jovan V. Jovanović)	137
49. Неху да напуштам своју војску (Д. Шилер)	138
50. *Bože pravde (Jovan Đorđević)	138
IV. REČNIK	139

Beleške o piscima

Andrić, Ivo — str. 137	Mažuranić, Ivan — str. 84
Cvijić, Jovan — str. 90	Nazor, Vladimir — str. 106
Ćurčin, Milan — str. 85	Nenadović, Ljubomir, — str. 81
Domanović, Radoje — str. 74	Nušić, Branislav — str. 136
Deželić, Velimir — str. 88	Obradović, Dositej — str. 92
Dučić, Jovan — str. 84	Petrović Njegoš, Petar — str. 118
Đalski, Ksaver Šandor — str. 78	Preradović, Petar — str. 92
Gaj, Ljudevit — str. 133	Radičević, Branko — str. 72
Glišić, Milovan — str. 102	Skerlić, Jovan — str. 132
Gundulić Ivan — str. 109	Sremac, Stevan — str. 87
Ilić, Vojislav — str. 75	Stanković, Borisav — str. 79
Jakšić, Đura — str. 81	Sv. Sava — str. 107
Jovanović Zmaj, Jovan — str. 91	Šantić, Aleksa — str. 134
Karadžić, Vuk Stefanović — str. 83	Šenoa, August — str. 86
Katalinić Jeretov, Rikard — str. 104	Štrossmajer, Josip Juraj — str. 134
Kozarac, Josip — str. 87	Veselinović, Janko — str. 97
Kranjčević, Silvije Strahimir — str. 105	Vidrić, Vladimir — str. 82
Lazarević, Laza — str. 95	Vojnović, Ivo — str. 108
Matavulj, Simo — str. 93	